

εφημερη πολη

κριτικός βιωματικός και φαντασιακός λόγος για τον χώρο

ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

Η ΕΦΗΜΕΡΗ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΕΧΟΜΕΝΗ ΚΑΙΟΧΩΡΑ

φωτογραφία εξωφυλλού MIMMO JODICE

εφημερη πολη

κριτικός, βιωματικός και φαντασιακός λόγος για τον χώρο

Περιοδική έκδοση

Εκδίδεται από ομάδα

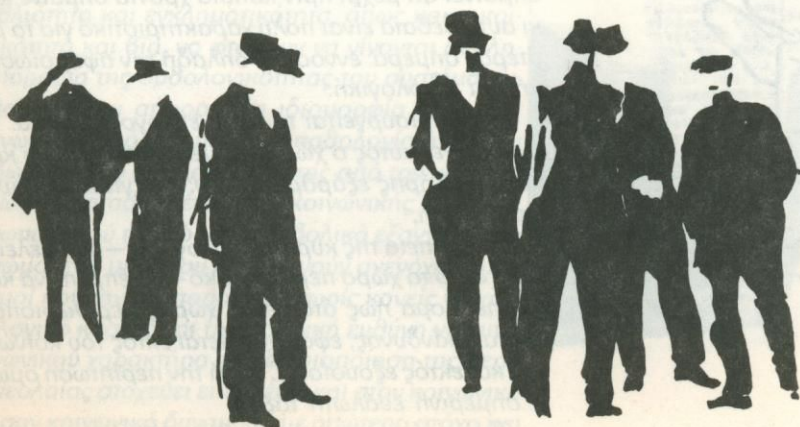
Αλληλογραφία: Εμ. Μπενάκη 152, Αθήνα. Τηλ. 3618.802.

Τευχος 8 ★ Ιούλιος 1986 ★ Δρχ. 180

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΕΞΑΡΧΕΙΑ: — Πολεοδομία και Καταστολή
  - Η απάντηση στην ανάπτυξη πρέπει να είναι πολιτική
  - ΚΑΤΩ ΤΑ ΧΕΡΙΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ
- Σκηνικό αρρενωπότητας - σκηνικό δηλυκότητας
- Το όνομα της φύσης
- Χθόνια ύδατα
- CALOIERO della parte di Tramontana
- Ο χειρισμός της ιστορικότητας
  - Οι αξίες του ιστορικού
  - Το κτίριο και η ιστορία
  - Μνήμη και αναπαράσταση
  - Τίνος ο θάνατος;
- Ήσυχος Κύκλος
- Η Σιωπή θα γυρίζει πάντα
- Ο Ήρωας στο Λαβύρινθο: A. Sompairac
- Κάφκα: ο θυρεός της πόλης
- Καθ' οδόν...
- Για την κυκλοφορία γενικά

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ

Επειδή εδώ και αρκετό καιρό στην τρέχουσα πολιτική πρακτική είναι συννηδισμένο το φαινόμενο, να μη γίνονται καθαρές κάθε φορά οι πραγματικές προθέσεις, αλλά να προβάλλεται αντ' αυτών μια σειρά χειρονομίες εντυπώσεων αντιστρέφοντας έτσι το πρόβλημα, είναι κρίσιμο όσον αφορά το θέμα Εξάρχεια να ξεκαθαρίσουμε ποιο είναι στην ουσία του το πρόβλημα και ποιο είναι το πλαίσιο μέσα από το οποίο μεθοδεύεται η επίλυσή του, ποιος είναι τελικά ο στόχος και ποιο είναι το άλλοθι.

Κι αυτό γιατί συγκεκριμένα για τα Εξάρχεια, πρέπει να αντιληφθούμε το ρόλο της προτεινόμενης πολεοδομικής παρέμβασης, που όπως θα δούμε δεν αποτελεί στόχο με καμιά έννοια· απλά είναι το μέσο και ταυτόχρονα το άλλοθι για να επιλυθεί μια άλλη εκκρεμότητα, καθαρά πολιτικού χαρακτήρα και κοινωνικής προέλευσης.

Ποια είναι αυτή η εκκρεμότητα; Η διάλυση και χειραγώγηση ενός κοινωνικού χώρου· αυτού που γίνεται κάθε προσπάθεια να χαρακτηριστεί σαν περιθώριο, όλου εκείνου του μέρους της νεολαίας που στοιβάζεται μέσα στη λέξη-κλειδί: αναρχικοί. Για τη σημερινή συγκυρία αναρχικός φαίνεται να σημαίνει απ' μέχρι πριν κάποια χρόνια σήμαινε κομμουνιστής κι αυτό βέβαια είναι πολύ χαρακτηριστικό για το ρόλο της αριστεράς σήμερα: εννοούμε δηλαδή την αφομοίωσή της, πολιτική και ιδεολογική.

Και δημιουργείται το πολύ εύλογο ερώτημα: Τι κινδύνους εμπεριέχει αυτός ο χώρος σήμερα, έτσι που να κρίνεται αναγκαία η πλήρης εξάρθρωσή του; Και γιατί όλη αυτή η ύπουλη μεθόδευση;

Η συνέπεια της κυρίαρχης λογικής — που θέλει να χαρακτηρίζει αυτό το χώρο περιθωριακό — θα έπρεπε να καταλήγει στο συμπέρασμα πως όταν ένας χώρος περιθωριοποιείται, καθίσταται ακίνδυνος, εφόσον τίθεται εκτός του κοινωνικού σώματος και εκτός εξουσίας. Σ' αυτή την περίπτωση όμως τι φοβάται η σημερινή ευάλωτη τάξη;

Ένα πράγμα που μπορούμε να πούμε κατηγορηματικά εί-

ναί πως αυτός ο κοινωνικός χώρος δεν είναι καθόλου ομοιογενής και ακόμα πως οι κοινωνικές ομάδες που τον απαρτίζουν δεν είναι τουλάχιστον στο σύνολό τους περιθωριακές. Αποτελεί συγκεκριμένη μεθόδευση της εξουσίας να τον χαρακτηρίζει έτσι, κάτι που παράλληλα στοχεύει και στην περιθωριοποίησή του.

Να λοιπόν ο φόβος· αυτός ο χώρος στην πραγματικότητα δεν βρίσκεται εκτός κοινωνίας, κάτι που αποδεικνύεται έμπρακτα κάθε τόσο, μέσα από τις διάφορες παρεμβάσεις του στα πολιτικά και κοινωνικά πράγματα. Παρ' όλες τις εγγενείς του αδυναμίες, παρ' όλα τα ανομοιογενή χαρακτηριστικά του (και ίσως γι' αυτά) είναι ο μοναδικός χώρος σήμερα που δεν έχει υποπέσει σ' έναν αυτοεγκλεισμό, σαν κι αυτόν της αριστεράς. Είναι ο μοναδικός χώρος σήμερα, που ακριβώς λόγω της πολυμορφίας του και των αντιφάσεών του, κατορθώνει να ομαδοποιείται στα κοινωνικά αιτήματα που προτάσσει, κατορθώνει να διατηρεί ακόμη αυτή την πολιτική ευαισθητοποίηση απέναντι, στην διαρκώς εντεινόμενη διαδικασία εκφασισμού των κοινωνικών σχέσεων και της καθημερινής ζωής. Απέναντι σ' αυτήν την συνταγμένη προσπάθεια ιδεολογικού αποπροσανατολισμού και συντηρητικοποίησης, που προβάλλεται στην σημερινή πολιτική και κοινωνική δεοντολογία, **κάπου συντηρείται, (με αρκετό κόστος) μια διάδεση αμφισβήτησης και αντίστασης, που μάλιστα μετασχηματίζεται σε φαινόμενα καθημερινής πρακτικής μέσα από το χώρο των Εξαρχείων. Κι' αυτό είναι ακριβώς που συνιστά και το «δυνάμει» επικίνδυνο αυτού του χώρου.** Αυτή η διάδεση αντίστασης απέναντι στην κοινωνική ενσωμάτωση κρίνεται προβληματική. Αυτή λοιπόν την κοινωνική μερίδα, με τον λιγότερο αρθρωμένο λόγο, προσπαθεί να περιθωριοποιήσει κοινωνικά, αλλά και πολιτικά, η σημερινή συνεχώς αυταρχικοποιούμενη εξουσία, την ίδια κοινωνική μερίδα που έχει επανειλημμένα μέχρι τώρα χρησιμοποιήσει, στα πλαίσια του πολιτικού θεάματος, σαν χώρο εκφρασμένης αντικοινωνικότητας. Και οι λόγοι φαίνονται να είναι δυο: Κατ' αρχήν, στόχος είναι η κοινωνική αδιλότητα και εγκληματικότητα, όπως και η κοινωνική επιθετικότητα και βία, να φτάσουν να γίνονται αντιληπτά, όχι σαν απόρροια της ορθολογικότητας του συστήματος, αλλά σαν παθολογία και απορριπτέα ιδιομορφία μιας εξαθλιωμένης κοινωνικής ομάδας, που σαν παθολογία αντλεί τα αίτια της ακριβώς από την απομάκρυνσή της από τον κοινωνικό κώδικα αξιών. Η καταδίκη έτσι της «κοινωνικής εξαθλίωσης» στο πρόσωπο αυτού του χώρου, συμβολικά εξαγνίζει όλο το κοινωνικό σώμα, ενώ μέσα του λειτουργούν ανενόχλητοι όλοι οι μηχανισμοί που την αναπαράγουν, χωρίς κανείς να χρεώνεται το ιδεολογικό κόστος και την πολιτική ευθύνη γι' αυτό.

Αυτή η κοινωνικού χαρακτήρα περιθωριοποίηση της μερίδας αυτής της νεολαίας στοχεύει επί πλέον και στον κοινωνικό διασυρμό της, σαν κοινωνικό δυναμικό, με απώτερο στόχο και την πολιτική της περιθωριοποίηση. Αυτή είναι που θα καταστήσει κατ' ουσίαν ακίνδυνο αυτό τον κοινωνικό χώρο, κατα-

δείχνοντας την αφερεγγυότητα του πολιτικού του λόγου, αλλά και των πράξεών του.

Συμπέρασμα: ο χώρος αυτός δεν είναι, ακόμα τουλάχιστον, περιθώριο, αλλά καταδείχνεται σαν τέτοιος, και σαν τέτοιος αλλά και για να καταστεί τέτοιος, διώκεται. Ο διωγμός αυτός όμως, προβάλλεται προς τα έξω μέσα από μian αντιστροφή. Σαν αιτία του διωγμού παρουσιάζεται η αντικοινωνικότητά του. Και από κει και πέρα επιλέγεται η καλύτερη μεθόδευση για τη διάλυσή του.

Εφόσον αυτός ο χώρος διαδέχεται μια εστία, συμβολικά και υλικά κατοχυρωμένη, όπου πραγματοποιείται καθημερινά αυτή η κοινωνική αντίσταση, δυο πράγματα πρέπει να συμβούν: Το πρώτο, να αλλάξει η κοινωνική σύνδεση στα Εξάρχεια, κάτι που σημαίνει, αφ' ενός την αποπομπή του ανθρώπινου δυναμικού που είναι εκφραστής αυτής της τάσης αντίστασης, και αφ' ετέρου την ανάλογη διάρθρωση του εναπομένου μέρους, έτσι που να εγγυάται την αντίδρασή του σε μια επόμενη αντίστοιχη τάση συγκέντρωση. Το δεύτερο είναι η εξάρθρωση των Εξαρχείων, τόσο σαν κέντρου πολιτικοποίησης και συνεύρεσης, όσον και σαν σύμβολου αντίστασης και πολιτικής ευαισθησίας. (Εδώ βέβαια δεν μπορεί παρά να γίνεται φανερό, ότι πράγματι αυτός ο χώρος όχι μόνο δεν βρίσκεται εκτός κοινωνίας, αλλά ασκεί την εξουσία του στον κοινωνικό του περίγυρο, και γι' αυτό ακριβώς διώκεται, για να πάγη να διεκδικεί το δικαίωμα του στην διαφορά και στην πάλη των ιδεών).

Μήπως βρισκόμαστε μπροστά σε ένα πολύ καθαρό δείγμα αυταρχισμού; Σε μια συγκυρία όπου η κοινωνική συναίνεση έχει υποστεί ανεπανόρθωτα ρήγματα, ο αυταρχισμός έρχεται αναγκαστικά στο προσκήνιο, ωστόσο παρουσιάζεται καλυμμένα, κάνοντας ότι είναι δυνατόν για να αποκτήσει κάποια κοινωνικά στηρίγματα.

Και στο προκείμενο ζήτημα, τι θα μπορούσε άραγε να εγγυηθεί έστω και τη στοιχειώδη συναίνεση; Ήδη σε ιδεολογικό επίπεδο, η κοινωνική δυσφήμιση και η προβολή της αντικοινωνικότητας αυτού του χώρου σύν την προσπάθεια στέρξης του πολιτικού του λόγου, η κατοχύρωση μ' άλλα λόγια τόσο της κοινωνικής του όσο και της πολιτικής του περιθωριακότητας, μπορούν να συγκροτήσουν ένα πλαίσιο που να κάνει αποδεκτή τη διάλυσή του. Εκ των υστέρων, και για τον εφησυχασμό και των πιο ευαίσθητων συνειδήσεων, παρέχεται και ένα πλαίσιο κινήτρων για αντάλλαγμα, από το οποίο καλούνται οι κάτοικοι να επωφεληθούν: **η πολεοδομική αναβάθμιση**. Χρονικά η κατάσταση έχει ως εξής: εξαγγέλλεται η αναβάθμιση και σχεδόν αυτόματα ξεκινάει η επιχείρηση καταστολής.

Η εξαγγελία της ανάπτυξης, μια χειρονομία ενδιαφέροντος του κράτους προς τους κατοίκους της περιοχής, αποσκοπεί στο να κερδίσει τη συμπάραστασή τους, για ό,τι κι αν χρειαστεί να συμβεί, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος: η αναβάθμιση της περιοχής. Τα κίνητρα, που προβάλλονται, κατ' αρχήν οικονομικά, δεν είναι τα μόνα: Αναπλάθεται για μια ακόμα φορά το όνειρο της ειδυλλιακής πόλης, εμποτισμένο με όλες τις

αξίες της μικροαστικής ηθικής.

Το όνειρο είναι η γειτονιά στην καρδιά της πόλης.

Τα επιχειρήματα που το προβάλλουν: η ήσυχη οικογενειακή ζωή, το νοικοκύρεμα της πόλης, η τάξη και η καθαριότητα, το παιδί που πρέπει να μπορεί να παίξει ανέμελο, η συχία και η ασφάλεια.

Η ουτοπικότητά της εξαγγελίας είναι δοσμένη εξ ορισμού. Το κέντρο της πόλης, υποβαθμισμένο από τον ρόλο του στην συνολική οργάνωση του χώρου της καπιταλιστικής κοινωνίας, απονεκρωμένο από εστίες συλλογικότητας, παραχωρημένο σχεδίου εξ ολοκλήρου στην γραφειοκρατία και την μετακίνηση δεν ανατρέπεται ούτε με ευχολογία, ούτε με πεζοδρομήσεις. Ωστόσο το όνειρο της γειτονιάς πλάθεται πάλι προς κατανάλωση, και η υπερπάσπιση της μικροαστικής ηθικής προβάλλει σαν επιτακτικό καθήκον. Υπερασπιστείτε τη γειτονιά σας, αγωνιστείτε γι' αυτήν, αγωνιστείτε για να προασπίσετε την συχία σας και την ασφάλειά σας. Η αγανάκτηση απέναντι στους κινδύνους που σας απειλούν, σχεδόν αποτελεί δείγμα υγείας.

Οι αγανακτισμένοι πολίτες έτσι δεν είναι καθόλου τυχαίο φαινόμενο, οπότε δεν είναι τυχαίο που η αναβάθμιση και η καταστολή καλούνται να υπερασπιστούν χέρι-χέρι το πρότυπο της μικροαστικής κατοικήσης και της αξίας της μικροαστικής ηθικής.

Δεν μπορούμε λοιπόν να σταθούμε διαφορετικά απέναντι σ' αυτή τη «πρόταση» ανάπλασης, από το να την θεωρήσουμε σαν μια τακτική κίνηση-χειρονομία που σαν κύριο στόχο έχει να κάνει κοινωνικά αποδεκτή της δεσμοποίησης της καταστολής. Η πολεοδομική ρύθμιση, και η επιχείρηση καταστολής προτείνεται σαν ένα δίπολο που λειτουργεί (έτσι συμπληρωματικά, στο βαθμό που η πολεοδομία ανοίγει το κανάλι, -στο επίπεδο της εξαγγελίας- μέσω του οποίου νομιμοποιείται η καταστολή στο επίπεδο της πραγματικότητας).

Εδώ φαίνεται καθαρά η κρισιμότητα του ρόλου της πολεοδομίας στα πλαίσια της ορθολογικής αντικειμενικότητας που την χαρακτηρίζει, παρέχει το άλλοθι και το ιδεολογικό πλαίσιο για την μεθόδευση της πολιτικής εξόντωσης μιας κοινωνικής μερίδας, όπως και για την δεσμοποίηση κατασταλτικών μηχανισμών. Η πολεοδομία που σαν δημιουργήμα της καπιταλιστικής λογικής οργανώνει το χώρο σύμφωνα με τις ανάγκες και τις επιταγές αυτού του συστήματος, εμφανίζεται στη βάση της τεχνοκρατικής της ορθολογικότητας, να υλοποιεί με κάθε ανιδιοτέλεια την αντικειμενική αναγκαιότητα για τακτοποίηση ενός μέρους της πόλης. Η πολεοδομία λοιπόν, κύριος ρυθμιστής του προβλήματος Εξάρχεια.

Όσο κι αν η γελοιότητα της πολεοδομικής πρότασης για τα Εξάρχεια -επιμένουμε χειρονομίας- αποδεικνύεται άμεσα και μέσα από το ίδιο το περιεχόμενο της αλλά και από την ουτοπικότητά της, έχει νόημα η πρόταση για «αναβάθμιση» και η καταστολή να αντιμετωπιστούν σαν μια ενιαία καθαρά πολιτική ενέργεια, που ζητάει μια πολιτική απάντηση, τόσο άμεσα, όσο και διαρκή...

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Πρόθεση έχουμε να ανοίξουμε μια πολιτική συζήτηση. Αν ήταν να επιλέξουμε μια συζήτηση «καθαρής πολεοδομίας» δε θα υπήρχε καμιά δυνατότητα συγκλίσεων ή πειστικής διατύπωσης διαφωνιών. Γιατί η τοποθέτηση στο εσωτερικό της ιδεολογίας της πολεοδομίας όχι μόνο δεν εγκαινιάζει κάποιο διάλογο αλλά αντίθετα περιχαράκωνει τον καθένα στο εσωτερικό της δικής του ιδεολογικής απόχρωσης. Ο καθένας φαίνεται από τον άλλον ακατάληπτος. Και το συνηθισμένο αποτέλεσμα δεν είναι άλλο από τη σιωπή. Αναφέρομαι στη σιωπή που έχει εγκατασταθεί εδώ και αρκετό καιρό.

Όπως ακριβώς ισχύει και για την ερμηνεία των ονείρων, έτσι και ο λόγος για την πόλη (τυχαία σύμπτωση ή εννοιολογικό δάνειο δεν έχει σημασία) χαρακτηρίζεται πρωταρχικά από έναν μηχανισμό μετάθεσης και έναν μηχανισμό συμπύκνωσης.

1. *Μετάθεση*: Είναι η κίνηση με την οποία οι κοινωνικές αντιφάσεις μπορούν να μετατίθενται σε αντιφάσεις της δόμησης.

Π.χ. αυτό που μπορεί να είναι αύξηση του ποσοστού υπεραξίας (της παραγωγικότητας), για τον πολεοδόμο φαίνεται σαν ανάγκη ορθολογικοποίησης των λειτουργιών. Η αναδιάταξη των κοινωνικών συμμαχιών σαν ένα πρόβλημα των ζωνών κατοικίας. Μπορεί να αποκρύπτονται οι διαφοροποιήσεις των κοινωνικών εξυπηρετήσεων που ακολουθούν τις κοινωνικές διαστρωματώσεις ή οι κατανομές των επενδύσεων ανάμεσα στις διαφοροποιημένες κοινωνικά περιοχές και ενώ αντίθετα να εμφανίζεται μια επιλογή προβλημάτων που χρήζουν ρύθμισης, όπως πληθυσμός, δραστηριότητες βιομηχανίας, προστασία δασών και ακτών, λιμενικές εγκαταστάσεις, συγκοινωνίες.

2. *Λειτουργία συμπύκνωσης*: Είναι η κίνηση που συναθροίζει κάτω από τον ίδιο όρο (πόλη) σειρές ετερογενείς (τρόπος παραγωγής/εδαφικότητες κ.λπ.). Η έννοια πόλη αναλαμβάνει να συσχετίσει όλα όσα πρέπει να αναγνωρίζονται αλλά ταυτόχρονα και να αποκρύπτονται (την εκμετάλλευση, την πάλη των τάξεων κ.λπ.). Έτσι ο «καθαρός πολεοδόμος» αναλαμβάνει να μιλήσει για τις σχέσεις παραγωγής, για το Κράτος, για την πάλη των τάξεων όπως αναγνωρίζει τις σχέσεις αυτές στον ιδεολογικό ορίζοντα της πρωταρχικής γι' αυτόν έννοιας «πόλη».

Το σενάριο που προτείνει το ΥΠΕΧΩΔΕ για αυτό που ονομάζει αναβάθμιση των Εξαρχείων, περιλαμβάνει από αξιοποίηση του Μουσείου και του Λόφου του Στρέφης ως δημιουργία βιβλιοθήκης Πολυτεχνείου και εκδοσιακού Πολιτιστικού Κέντρου, από τόνωση της κατοικίας έως υποδείξεις στους κατοίκους και τους επισκέπτες περί των «αξιών», όπως γράφεται, και των «σημείων αναφοράς» της περιοχής.

Είναι αναμφισβήτητο ότι οι παροχές που εξαγγέλλονται, θα επιφέρουν κάποια τόνωση, όχι βέβαια για την κατοικία στα Εξάρχεια, αλλά για τους Ιδιοκτήτες της. Κάποια χοντρά δάνεια και, στην ουσία, αγύριστα κατά τα πρότυπα της Πλάκας.

Θάναι φυσικά καλοδεχούμενα για μερικούς ιδιοκτήτες στην περιοχή. Αντίθετα, σπίτια που διατηρούν ακόμα τα νοίκια τους μετρημένα, θα γίνουν σύντομα πολυτέλεια δυσβάσταχτη για τους σημερινούς τους ενοικιαστές.

Παρ' όλα αυτά, η πολεοδομική παρέμβαση στην

Έννοια πρωταρχική αλλά ταυτόχρονα και ακαθόριστη γιατί ποτέ δε μπορεί να ορίσει, αντίθετα ορίζεται από τα αντικείμενα που καλείται να περιγράψει: τις σχέσεις παραγωγής, τις σχέσεις διανομής, τις σχέσεις εξουσίας κ.λπ.

— Έννοια κενή, η πόλη γεμίζει με περιεχόμενα διαφορετικά, ξένα τα μεν προς τα δε: έτσι, η πόλη μιλάει όλων των ειδών τις γλώσσες.

— Έννοια κενή και ωστόσο γεμάτη από αισθήσεις, εικόνες, σύμβολα, η πόλη είναι ταυτόχρονα αντικειμενοποιημένη και προσωποποιημένη, άλλοτε αντικείμενο και άλλοτε υποκείμενο της ιστορίας.

Η ιδεολογία ωστόσο της πόλης είναι υποχρεωτική για όλους.

Ο καθένας αναγορεύεται σε αφηρημένο «χρήστη» ή «κάτοικο» της πόλης. Οι κοινωνικές τάξεις ισοπεδώνονται σε μια πληθυσμιακή ποσότητα.

Πρόκειται για την έννοια του «πολίτη» που συγκροτεί η νομικοπολιτική βαθμίδα του αστικού κράτους.

Ο «κάτοικος» που απολαμβάνει επίσης τα δικαιώματα της «χρήσης» είναι η αρχιτεκτονική έκφανση της έννοιας «πολίτης». Αυτή η ιδεολογία εμπεδώνεται καθημερινά από τις «λειτουργίες της πόλης». Στη Χάρτα των Αθηνών (σημ. 77) διαβάζουμε: «Τα κλειδιά της πολεοδομίας βρίσκονται στις παρακάτω 4 λειτουργίες: κατοικία, εργασία, αναψυχή (στον ελεύθερο χρόνο), μετακίνηση».

Πράγματι έτσι κάπως αναπαριστάνεται από τον κάτοικο η καθημερινή ζωή του. Σαν μια σειρά από λειτουργίες. Και όχι σαν κάποιες κοινωνικές σχέσεις εξουσίας και υποταγής.

Αυτή η αναπαράσταση δεν είναι βέβαια μια εφεύρεση των πολεοδόμων. Είναι ένα στοιχείο της κυρίαρχης ιδεολογίας και σαν τέτοιο παράγεται και επιβάλλεται από τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής. Είναι η ίδια η πόλη του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού που αναπαράγει την ιδεολογική απεικόνισή της.

Μια σειρά από κλειστές εναλλακτικές, από διαζεύξεις απαρβα-στες προσδιορίζουν χώρους αποσπασματικούς, περιορισμένους μερικές φορές, χώρους αποκλειστικούς: οικογένεια/κοινωνία, πολιτεία/κράτος, δημόσιο/ιδιωτικό, υγιής/άρρωστος, άρρωστος οργανι-

περιοχή δεν έχει πολλά περιθώρια από αυτή την άποψη. Ο Στρέφης, σαν φυσικός πλούτος είναι ήδη αξιοποιημένος. Η κοινωνική υποδομή είναι σημαντική και ελάχιστα βελτιώσιμη και η κεντρική θέση της συνοικίας την έχει ήδη καταστήσει άκρως κατάλληλο χώρο για εγκαταστάσεις τεχνικών, δικηγόρων και λοιπών γραφείων και καταστημάτων. Είναι χαρακτηριστικό: Η μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ καταλήγει για κάθε μια από τις 5 ζώνες, στις οποίες διακρίνει την περιοχή, σε 5 κατά μέσον όρο προτάσεις μελλοντικών χρήσεων γης (π.χ. κατοικία, γραφεία, χοντρικό εμπόριο, λιανικό, εκπαίδευση, αναψυχή κλπ.). Δίπλα στις 14 από τις 15, αν όχι και στις 15 ορισμένες ζώνες, σημειώνεται στο πλάι η διαπίστωση: «Ήδη, υπάρχει!».

Η οικονομική και η πολιτιστική πλευρά της πολιτιστικής παρέμβασης του ΥΠΕΧΩΔΕ είναι λοιπόν αναμφισβήτητα υπαρκτή, όσο αναπόφευκτες θάνατοι επιπτώσεις της σε βάρος των χαμηλόμισθων ενοικιαστών της περιοχής, αλλά και σε βάρος όσων δεν

προτιμούν την αναψυχή τους περιβλημένη σε πλαστικοποιημένη συσκευασία. Αυτό όμως είναι μια διαδικασία που από χρόνια μεθοδεύεται. Αν η μελέτη-πρόταση του ΥΠΕΧΩΔΕ επιμένει τόσο σ' αυτή την πλευρά, το κάνει για να αποκρύψει αυτό που στην πραγματικότητα ενδιαφέρει. Ο στόχος, δεν είναι οικονομικός κύρια, ούτε πολιτιστικός: Είναι στενά πολιτικός. Αν μιλάμε για πολεοδομική παρέμβαση στα Εξάρχεια, πρέπει να μιλήσουμε για τη Διοικητική εκτόπιση εκείνου του νεολαιιστικού κυρίως, κόσμου, που αντιστέκεται με ιδιαίτερη ζωτικότητα απέναντι στην ραγδαία ισοπέδωση της ζωής του αλλά και στην ήπια παλιότερων και ευρύτερων οραμάτων για μια Εναλλακτική κοινωνία.

Πρόκειται για ιδιαίτερα σημαντικό ζητούμενο της σημερινής κρατικής πολιτικής. Αυτός ο νεολαιιστικός χώρος μπορεί να αντιστέκεται και να εκφράζεται με κάποια μορφή συλλογικότητας που τα τελευταία χρόνια, έχει κατ' αρχή ηττηθεί και χαθεί σε άλλα ευρύτερα στρώματα, της διανοήσεως κυρίως.

κά/άρρωστος ψυχικά, εργάτης/άεργος, εργατική τάξη/μη παραγωγικά κατώτερα στρώματα, παιδί/ενήλικος, παιδιά φυσιολογικά/παιδιά απροσάρμοστα κ.λπ.

Μάζες πληθυσμού· έχουν διανεμηθεί μέσα σ' αυτούς τους κοινωνικούς χώρους σύμφωνα με ένα κλειστό σύστημα περιοριστικών διαζεύξεων που λειτουργεί με συστατικό στοιχείο: την κατηγορία του προσώπου, Υποκείμενο ο Άνθρωπος.

Εάν αυτό το πρόσωπο, το «εγώ» εγγράφεται σαν δύναμη εργασίας, αυτό συμβαίνει μέσα στο εργοστάσιο. Εάν δεν εντάσσεται στην οικονομική παραγωγή, ή εάν δεν είναι ακόμα ευθέως ενταγμένο, τότε το συναντάμε σε μια άλλη σειρά: άρρωστος, τον βρίσκουμε μέσα στο νοσοκομείο· ψυχικά άρρωστος, μέσα στο ίδρυμα-άσυλο· γέρος στο γηροκομείο· παιδί στο παιδικό σταθμό ή στο σχολείο· άνεργος ή άεργος μπαίνει σ' αυτό που θεωρούμε υπόκοσμο, υποψήφιος για τα Δικαστήρια ή τη φυλακή.

Το δίκτυο των κοινωνικών συλλογικών εξοπλισμών εγκλείεται στο «εγώ», στο «οικονομικό πρόσωπο», έχοντας καταλάβει όλες τις δυνατές διαθέσιμες θέσεις μέσα στο χώρο και στο χρόνο, ενώ στη συνέχεια καταστέλλει κάθε ενδεχόμενο κίνδυνο, τη «στιγμή» δηλαδή όπου οι μάζες των ατομών παγιωμένες μέσα στην αδρανή παγκοσμιότητα θα μπορούσαν ξαφνικά να ενοποιηθούν σε μάζα—υποκείμενο, σε «ελεύθερο» πλήθος, σε οπερατέρ των πιο βίαιων στιγμών της ιστορίας...

Οτιδήποτε είναι ευαίσθητο στη ρευστοποίηση θέτει σε κίνηση μια νέα παρέμβαση, ένα νέο συλλογικό εξοπλισμό,* ένα ιδιαίτερο όργανο σχηματίζεται: (υπουργείο, διεύθυνση, υπηρεσία, γραφείο). Ο εδαφικός καταμερισμός τελειοποιείται, συσφίγγεται, πιο τέλειος, πιο τρομακτικός κι από την αστυνομία

Μ' αυτό τον τρόπο η πόλη διαθέτει τους μηχανισμούς που εδαφοποιούν το «φυσιολογικό» και το «παθολογικό» και για μεν το «φυσιολογικό» υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο της «δημοκρατίας», οι ζώνες λειτουργιών, οι χρήσεις γης, οι κοινωνικοί συλλογικοί εξοπλισμοί, η πόλη που ανήκει στους χρήστες της. Γι' αυτούς η ιστορία, γι' αυτούς και οι πολιτιστικές αξίες.

* μηχανισμούς που στόχο έχουν να προλαβαίνουν, να τελειοποιούν, να ανακυκλώνουν.

Τα τελευταία παραμένουν σήμερα εγκλωβισμένα στις υπάρχουσες πολιτικές εξελίξεις. Κάποιες εξατομικευμένες όμως, κατακερματισμένες στάσεις αντίστασης, πάντα υποβόσκουν σ' αυτά τα στρώματα της διανόησης, στην καθημερινότητά τους, και είναι αυτές που την οδηγούν στα Εξάρχεια για την νυχτερινή της βόλτα. Η συνύπαρξή τους με το «άλλο» στα Εξάρχεια μπορεί να μην εξαλείφει τις αποστάσεις. Διευκολύνει όμως μια πιθανή μελλοντική ουσιαστικότερη σύγκλιση και συμμαχία. Αυτό ακριβώς, είναι το επικίνδυνο για την κρατική πολιτική. Η εκτόπιση των νεολαιστικών παρεών, που επιμένουν ενάντια στις συνθήκες της ανεργίας και της συμπίεσης να απαντάνε με την δικιά τους ζωντάνια μεθοδεύεται για να προλάβει και να ακυρώσει αυτή την πιθανότητα και αυτόν τον κίνδυνο.

Ακριβώς επειδή είναι πολιτικό και όχι οικονομικό κυρίως, ή πολιτιστικό το ζητούμενο της, αυτοί που εκδηλώνονται υπέρ της ανάπλασης, πολύ λίγα επιχειρήματα έχουν να προβάλλουν υπέρ κάποιας

«αναπτυξιακής» μετεξέλιξης της περιοχής. Η οργάνωση των σημερινών «αγανακτισμένων πολιτών» στις αξιοθρήντες συγκεντρώσεις στον Δήμο π.χ., πολύ λίγο προβάλλουν ζητήματα παροχών ή ποιότητας (όπως συνέβη με τα οργανωμένα συμφέροντα των ιδιοκτητών στην περίπτωση της Πλάκας), ενώ δυσκολεύονται να καλύψουν την ρατσιστική μπόχα των προδέσεών τους.

Αν και δεν λείπουν οι προκλητικές δημόσιες εμφανίσεις τους, φαίνεται ότι οι κινήσεις τους διέπονται από εκείνη την συνωμοτικότητα που προσιδιάζει στην μεθόδευση για την επίτευξη ανομολόγητων στενών πολιτικών στόχων. Χαρακτηριστικές οι φήμες για την πραγματοποίηση κρυφών προπαρασκευαστικών συναντήσεων με επιλεγμένες πολιτικές οργανώσεις, πριν την εξαγγελία της ανάπλασης, υπό την αιγίδα και την παρουσία εκπροσώπων του ΥΠΕ-ΧΩΔΕ και της Αστυνομίας. Αληθεύουν; Πολύ θα θέλαμε από τα δυο υπουργεία, μια καθαρή απάντηση.

Ως προς δε το «παθολογικό» όταν αυτό δεν το αποστέλλει στις φυλακές στα νοσοκομεία ή στα άσυλα, τότε το παραδίδει ανοιχτά, απροσχημάτιστα στην καταστολή, το περιορίζει για να το χειριστεί.

Η παρούσα μελέτη περί ανάπλασης των Εξαρχείων παρουσιάζει ένα και μόνον ενδιαφέρον στοιχείο:

— Η στοχοθεσία της είναι μια πανηγυρική ομολογία των αποκρυμμένων συνήθως επιδιώξεων που έχουν οι πολεοδομικές παρεμβάσεις.

Πρόκειται για μια **ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΗΛΩΣΗ** παρά για μια εκπόνηση πολεοδομικής μελέτης. Έτσι, χωρίς προσχήματα... ούτε καν αυτό που λέμε «για τα μάτια του κόσμου...»

Από τη μεριά μας, η απάντηση σ' αυτήν, τη μελέτη έτσι κι αλλιώς βέβαια, δε μπορεί ποτέ να είναι στο εσωτερικό της μελέτης. Δεν πρόκειται για μια κριτική στην επιστημοσύνη της. Δεν μας βάζει καν στον κόπο να συζητήσουμε μέσα στο εσωτερικό της ιδεολογίας της πολεοδομίας. Τον ρόλο αυτόν του πολεοδόμου τον αποποιείται κι' αυτό το ίδιο το ΥΠΕΧΩΔΕ για να συνταχθεί ομόρροπα και σχεδόν απροκάλυπτα μαζί με τον κ. Δροσογιάννη. Η μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ θέλει να αποθαρρύνει τη μονοπώληση και υποβάθμιση του χώρου από διάφορες περιθωριακές ομάδες, ο κ. Δροσογιάννης δε θα ανεχτεί το κράτος εν κράτει.

ΠΟΛΙΤΕΣ, ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΙ ΤΩΝ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

Τελευταία για μια ακόμη φορά, γινόμαστε μάρτυρες και θύματα της βαρβαρότητας και της βαναυσότητας της αστυνομίας σε καθημερινή και 24ωρη βάση.

Μόνο που αυτή τη φορά η συμπεριφορά αυτή διευθύνεται επίσημα από τον υπεύθυνο υπυργό δημόσιας τάξης και την κυβέρνηση και επικροτείται απ' όλο σχεδόν το φάσμα των πολιτικών κομμάτων, που στέλνουν τα μέλη τους να παίξουν το ρόλο των «αγανακτισμένων πολιτών»—όχι βέβαια ενάντια στην αστυνομία.

Πίσω από τη δράση αυτή της αστυνομίας και την πολιτική της κάλυψη από την κυβέρνηση και τα κόμματα, είναι φανερή η πολιτική απόφαση να κατασταλεί κάθε διαφορετική φωνή: «Ό,τι δεν είναι σαν κι εμάς πρέπει να εξαφανιστεί», είναι η πολιτική απόφαση που παρουσιάζεται σαν εκκαθάριση των «περιθωριακών και ύποπτων στοιχείων».

Χρόνια ετοιμαζόταν αυτή η επίθεση ενάντια σ' αυτούς που τολμούν να «γιορτάζουν» διαφορετικά το Πολυτεχνείο, να «θυμούνται» αλλιώς το φασισμό, ν' αντιδρούν άμεσα στα κάθε είδους Τσερνόμπιλ, που αρνούνται να γίνουν άβουλοι καταναλωτές, σ' αυτούς που ονειρεύονται μιαν άλλη καθημερινότητα.

Για χρόνια από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης δινόταν μια διαστρεβλωμένη εικόνα της περιοχής, μια ψεύτικη εικόνα των αναρχικών, των αριστεριστών, των νέων—και για να πούμε τα πράγματα με τ' όνομά τους—των αριστερών που συχνάζουν και θα συχνάζουν στο χώρο των Εξαρχείων. Και όταν πια η εικόνα που είχε σχηματίζει ο μέσος πολίτης για τα Εξάρχεια ήταν αυτή που ήθελαν να επιβάλουν, όταν με τις αλληπάλληλες επιθέσεις της αστυνομίας (και ό,τι αυτές συνεπάγονται) ο πολίτης είχε πια εξοικειωθεί με την παρουσία της, προχώρησαν στο τελικό στάδιο της επιχείρησης, δηλαδή στην οριστική εκκαθάριση.

Παράλληλα ανακοινώνονται και οι στόχοι τους μετά την εκκαθάριση: η ανάπλαση της περιοχής, δηλαδή η μετατροπή των Εξαρχείων-γειτονιάς σε Εξάρχεια-πλαση της περιοχής, εκμετάλλευσης και πανάκριβων κατοικιών για τραπεζών, γραφείων, τουριστικής εκμετάλλευσης και πανάκριβων κατοικιών για λίγους προνομίους. Οι άλλοι, οι λαϊκοί, θα πάνε στις γειτονίες που έχουν φτιαχτεί γι' αυτούς στις δυτικές συνοικίες. Εκεί οι υπεύθυνοι της ανάπλασης θα μεταφέρουν και το εμπόριο ναρκωτικών, που προστατεύουν και υποβάλουν και που έτσι κι αλλιώς είναι μια θλιβερή καθημερινότητα σε όλες τις συνοικίες της Αθήνας.

Η καταστολή στα Εξάρχεια δεν είναι παρά η αρχή της γενικότερης καταστολής της χώρας, και του εκφασισμού της κοινωνίας που περνάει μέσα από την αποδοχή αυτής της καταστολής και της δημιουργίας «αγανακτισμένων πολιτών», έτοιμων να επέμβουν, αντικαθιστώντας τα ΜΑΤ και ΜΕΑ.

Εμείς, σαν πολίτες, αρνούμαστε να δεχτούμε την τρομοκρατία που εξαπολύθηκε. Αρνούμαστε τις αναπλάσεις που θα καταστρέψουν την τελευταία ιστορική γειτονιά της Αθήνας. Και διεκδικούμε το δικαίωμα ν' αντιδράσουμε σ' αυτή την επίθεση βίας τους κράτους.

ΚΑΤΟ ΤΑ ΧΕΡΙΑ Π' ΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ

Στις επόμενες σελίδες έγινε μια προσπάθεια να συγκεντρωθεί ένα μέρος του υλικού από τις κινήσεις και πρωτοβουλίες που στήθηκαν με αφορμή τα πρόσφατα γεγονότα στα Εξάρχεια και την εξαγγελία της απόφασης για ανάπλαση της περιοχής από το ΥΧΟΠ.

● Κατ' αρχήν δημοσιεύονται δύο συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία ομάδας φοιτητών της Αρχ/κής Σχολής ΕΜΠ με τους:

Μ. Μαντουβάλου, Πολεοδόμο, Λέκτορα ΕΜΠ

Π. Γετίμη, καθηγητή Παντείου, πολεοδόμο

● Παράλληλα από τη συνέντευξη τύπου που δόθηκε στην πλατεία Εξαρχείων την /6/86, με πρωτοβουλία της επιτροπής κατοίκων Εξαρχείων, δημοσιεύονται αποσπάσματα από τις τοποθετήσεις των

Κ. Φώλια, από την επιτροπή κατοίκων Εξαρχείων

Στ. Παναγούλη, βουλευτής

Γ. Βότση, δημοσιογράφου

Γ. Παπαμιχαήλ, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας

Α. Χριστοδουλόπουλου, εκπαιδευτικού

Α. Βρυχέα, Δημοτικής Συμβούλου του Δήμου Αθηναίων

όπως και «αντιπροσωπευτικά» κομμάτια από τη μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ για την ανάπλαση των Εξαρχείων.

● Επίσης κάποια σχόλια και μια παρουσίαση της πρωτοβουλίας της Ομάδας Φοιτητών Αρχ/κής, για το άνοιγμα ραδιοσταθμού.

• ΣΥΖΗΤΗΣΗ με την Μ. Μαντουβάλου

Μ.Μ.: Το ερώτημα είναι: αν το κράτος κάνει στα Εξάρχεια μια ανάπλαση, διώχνοντας την διασκέδαση, προσανατολίζεται άραγε στο να κάνει τα Εξάρχεια αποκλειστικά περιοχή κατοικίας; Θα φτιάξει δηλαδή μια αμιγή περιοχή κατοικίας; Στο κέντρο της Αθήνας; Και μάλιστα ελπίζει να είναι «ποιοτική»; Είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι θα έρθει η «φύση» (απαραίτητος δείκτης ποιότητας για την κατοικία) να κατοικήσει στα Εξάρχεια. Κατοικία στο κέντρο της Αθήνας είναι αναγκαστικά μια υποβαθμισμένη κατοικία.

Για να γίνει η «ανάπλαση» λοιπόν, που σημαίνει ότι θα πέσουν λεφτά σε έργα, και για να είναι αποδοτικά αυτά τα λεφτά σαν επένδυση, είτε για το κράτος είτε για τους ιδιώτες, θα πρέπει να υπάρχουν κάποιες «κεντρικές» χρήσεις, δραστηριότητες δηλαδή αποδοτικές στο κέντρο της Αθήνας. Γιατί λοιπόν να υπάρξουν κάποιες άλλες από αυτές που ήδη υπάρχουν στην περιοχή;

Ε.: Μα είναι φανερό πως δεν πρόκειται να φύγει γενικά η ψυχαγωγία, αλλά μερικά συγκεκριμένα «είδη» της.

Μ.Μ.: Άρα καταλήγει κανείς πως στον στόχο της μελέτης είναι ότι κάποια συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία (και είναι ένα ερώτημα πόσο συγκεκριμένη είναι) θα «πρέπει» να πάψει να έχει τα Εξάρ-

χεια σαν χώρο για να μαζεύεται. Αλλά εκεί πια, δεν υπάρχει ένα τεράστιο πρόβλημα που θα μπορούσε να το ονομάσει κανείς διαδικασίες ρατσισμού;

Το λέω αυτό γιατί δεν νομίζω ότι υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο είδος επικίνδυνου «Εξαρχειώτη». Βέβαια, σταδιακά και με την χρήση της αστυνομίας, τείνει να δημιουργηθεί κάτι τέτοιο. Αλλά δεν νομίζω πως αν τα Εξάρχεια αφήνονταν να λειτουργήσουν μόνο τους θα είχαν ιδιαίτερα προβλήματα. Εντάξει, θα υπήρχαν εδώ κάποιοι άνθρωποι που συμπαθούν ένα είδος ντυσίματος, ένα είδος μουσικής... αλλά παντού υπάρχουν αυτά, δεν υπάρχει τίποτα παράξενο...

Όλα αυτά που προσάπτουν στα Εξάρχεια ότι είναι δήθεν ο κατ' εξοχήν χώρος της εγκληματικότητας είναι πράγματα αστήρικτα. Αν κάποιος έκανε μια στατιστική, νομίζω ότι θα φαινόταν ότι τα Εξάρχεια είναι μάλλον από τους ασφαλέστερους τόπους για να κυκλοφορεί κανείς (εννοείται χωρίς την παρουσία της αστυνομίας). Και ό,τι μπορεί να δηλωθεί σαν «εγκληματικό» έχει να κάνει κυρίως με τις συγκρούσεις με την αστυνομία.

Γ.: Πράγματι, ο μοναδικός φόνος, που έχει γίνει τα τελευταία χρόνια στην περιοχή, είναι από αστυνομικό.

M.M.: Όσον αφορά δε τα ναρκωτικά, αυτά είναι μια τελείως διαφορετική ιστορία. Είναι βέβαιο ότι τα κυκλώματα αυτά βρίσκονται σε κύκλους που κανένας δεν θα μπορούσε να τους χαρακτηρίσει γέννημα-θρέμμα των Εξαρχείων. Κι αν παραδεχτούμε ότι στα Εξάρχεια υπάρχει ιδιαίτερη άνθηση στην διακίνηση ναρκωτικών (παραβλέποντας την υποκειμενική πλευρά του νέου που πέφτει θύμα τους) θα πρέπει μάλλον να αναρωτηθούμε πως είναι δυνατόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο με τόσο αστυνοκρατία. Αλλά τέλος πάντων τα ναρκωτικά διακινούνται και αλλού με την ίδια τουλάχιστον ένταση-έτσι δεν μας λένε; Ποιο είναι τότε το «ειδικό» πρόβλημα των Εξαρχείων; Και είναι η λύση του η ανάπτυξη της περιοχής; Σίγουρα όχι.

Γ.: Σίγουρα όχι, εφόσον η ηρωίνη κυκλοφορεί και στο Κολωνάκι.

Κ.: Πιστεύεις λοιπόν ότι μπορούμε να εντοπίσουμε στο σχέδιο της ανάπτυξης σαν στόχο τις διάφορες κοινωνικές ομάδες, και σαν όπλο εναντίον τους τις προβλεπόμενες αλλαγές χρήσεων στην περιοχή;

M.M.: Δεν θα έλεγα αλλαγές χρήσεων. Μάλλον πρόκειται για οικονομικές αλλαγές. Φαντάζομαι π.χ. ότι θα ανέβουν κατακόρυφα τα νοίκια.

Γ.: Οπότε αυτό το κτύπημα των κοινωνικών ομάδων δεν γίνεται μόνο αυτόματα μέσω της αστυνομίας αλλά κυρίως μακροπρόθεσμα;

M.M.: Ναι, και ούτε καν μακροπρόθεσμα. Νομίζω ότι οι τιμές (στα νοίκια, ή στις εξυπηρετήσεις όπως η διασκέδαση) θα πρέπει ήδη να ανεβαίνουν. Κάτι τέτοιο είναι νομοτελειακό.

Γ.: Πάντως θα έλεγε κανείς ότι για να πραγματοποιηθεί το πλήρες σχέδιο ανάπτυξης της περιοχής, θα πρέπει να συμβούν και άλλα πράγματα όπως π.χ. να φύγουν τα πανεπιστήμια.

M.M.: Ναι υπάρχει αυτή η προοπτική η οποία προχωράει κανονικά. Είναι φανερό ότι θέλουν να διώξουν τα πανεπιστήμια από το κέντρο της Αθήνας και νομίζω ότι δεν έχει συνειδητοποιηθεί επαρκώς τι σημαίνει αυτό.

Κ.: Μπορούμε λοιπόν να δούμε ότι τα Εξάρχεια (απ' αυτήν την άποψη τουλάχιστον) είναι ένα επείσodio σε μια αλυσίδα ανάλογων, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη της Πλάκας, την μεταφορά των πανεπιστημίων, ίσως αργότερα επέμβαση στο κέντρο Ψυρρή-ένα συνολικό σχέδιο επέμβασης στο κέντρο της Αθήνας που έχει βέβαια οικονομικούς αλλά οπωσδήποτε και κοινωνικούς στόχους;

M.M.: Ναι, αν και από την εμπειρία και τις γνώσεις μου, νομίζω ότι μιας τέτοιας κλίμακας επέμβαση στην πόλη, εδώ στην Ελλάδα, δεν είναι προ-σχεδιασμένη συνολικά στο μυαλό κάποιων υπευθύνων. Έχω μάλλον την εντύπωση ότι τα αποτελέσματα προκύπτουν μέσα από πολλές πιέσεις, μέσα από ένα πλατύτερο ιδεολογικό κλίμα, χωρίς να είναι πάντα συνειδητοποιημένες οι κοινωνικές τους προοπτικές. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει κράτος πολύ μακρόπνοο σχεδίων. Ωστόσο αυτό δεν εμποδίζει να υπάρχει τελικά κάποια συνεργασία ανάμεσα σε επιμέρους κινήσεις, τέτοια σαν να ήταν όλα προσχεδιασμένα.

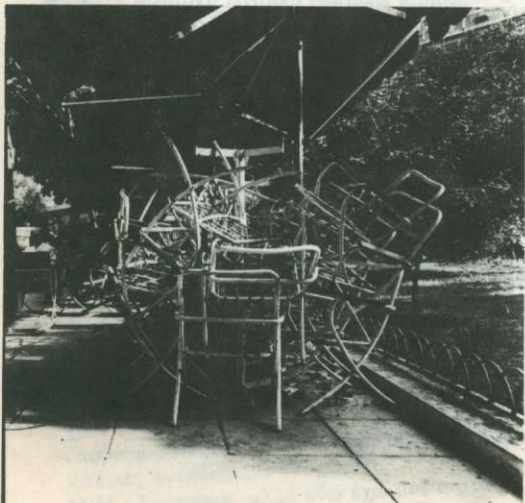
Τώρα όσον αφορά τα Εξάρχεια, πράγματι έρχεται κουτί με την εξυγίανση της περιοχής και η απομάκρυνση του Πολυτεχνείου, της Νομικής και του Χημείου· αν και πρέπει να πούμε πως η δυναμική των Εξαρχείων σήμερα δεν οφείλεται στους φοιτητές. Στις διάφορες συγκρούσεις νομίζω ότι δεν μπορούμε να πούμε ότι οι φοιτητές ήταν η κινητήρια δύναμη.

Γ.: Αυτό είναι αλήθεια, αν και νομίζω ότι παρ' όλα αυτά η παρουσία των πανεπιστημίων βοηθάει στην δυναμική των Εξαρχείων. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος που μεθοδεύεται μια ορισμένη λύση θεσμικής αποκοπής των πανεπιστημίων από αυτό το κοινωνικό γίγνεσθαι.

M.M.: Υπάρχουν πάντως κι άλλα ερωτηματικά γι αυτό το σχέδιο της ανάπτυξης. Τι θα γίνουν τα Εξάρχεια, τι θέλουν αν τα κάνουν; Χρειάζεται επέκταση του κέντρου; Κάτι τέτοιο περιέχει μια αντίφαση, γιατί υποτίθεται ότι το κράτος διακηρύσσει

Κ. Φώλιας: συντονιστής

Ο χώρος που διεξάγεται αυτή η συνέντευξη σήμερα έχει κυρίως συμβολικό περιεχόμενο. Κι αυτό γιατί όλες αυτές οι απαγορεύσεις πορείων και συγκεντρώσεων, το χτύπημα της αντιπυρηνικής διαδήλωσης, το χτύπημα του ζωγράφου, τα γεγονότα στη Θεσσαλονίκη, κάνουν φανερό πως πρόκειται για μια απόπειρα ποινικοποίησης ενός ολόκληρου πολιτικού και κοινωνικού χώρου, όλου αυτού που βρίσκεται εκτός των κομμμάτων του κοινοβουλίου, χώρου που εξωθείται τελικά στην παρανομία με όλες τις συνέπειες που μπορεί κανένας να συμπεράνει απ' αυτό. Θάθελα να επισημάνω χαρακτηριστικά - ότι απαγορεύσεις πορείων σε βάση μακροπρόθεσμη, επί μήνες τώρα, έχει να σημειωθεί από τον χειμώνα του 80. Απαγορεύσεις συγκεντρώσεων σε χώρους πανεπιστημιακού ασύλου δεν είχαν συμβεί ποτέ μετά την χούντα, όπως και προληπτικές συλλήψεις τέτοιας κλίμακας δεν έχουν σημειωθεί μέχρι σήμερα επίσης από την εποχή της δικτατορίας. Το κράτος εν τω μεταξύ δεν αρκείται στις δυνατότητες που έχει άμεσης καταστολής σ' αυτή την επιχείρηση, αλλά αξιοποιεί κάθε δυνατότητα προπαγάνδας, δόσωσης πολιτικού λόγου, κ.λ.π., προκειμένου να δημιουργήσει το ευμενές πλαίσιο που θα του επιτρέψει να επιβάλλει την καταστολή. Πολύ συστηματικά αναγγέλει συλλήψεις ναρκωμανών, όταν πρέπει να δικαιολογηθεί για συλλήψεις φεμινιστριών, εξαγγέλλονται αναπλάσεις κ.λ.π.. Ακριβώς αυτό τον τομέα της δόσωσης πολιτικού λόγου έρχεται να καλύψει η σημερινή συνέντευξη τύπου.

την «αποκέντρωση», έτσι δεν είναι;

Γ.: Έτσι είναι, αλλά αυτή η διακήρυξη της περίφημης «αποκέντρωσης» σημαίνει ότι κάποιες λειτουργίες είναι ασύμφορο να βρίσκονται στο κέντρο. Αυτό καθόλου δεν σημαίνει ότι το κέντρο θα αλ-
δειάσει και θα μείνει κενό και ανεξέλεγκτο. Μάλλον κάποιες άλλες λειτουργίες, και κάποιες άλλες σημασίες (σε επίπεδο ιδεολογίας) θα 'ρθουν να εγκατασταθούν εδώ.

Για παράδειγμα: το «ιστορικό κέντρο» εμφανίστηκε κάποια στιγμή σαν κρίσιμη ανάγκη για την Αθήνα, και συμβολικά σε επίπεδο ταυτότητας και φαντασιώσεων για τους κατοίκους της, και ουσιαστικά σε επίπεδο εμπόριου και τουρισμού. Ε, λοιπόν γι αυτό το λόγο απαλλοτριώθηκε η Πλάκα.

Για τα Εξάρχεια τώρα, ας θυμηθούμε ότι αρχικός εμπνευστής της ανάπτυξης τους ήταν (όπως λέγεται) ο Λαλιώτης σαν υφυπουργός νέας γενιάς. Κι αυτή η ανάπτυξη θα μπορούσε να έχει σαν προοπτική ένα «πολιτιστικό κέντρο», ένα «κέντρο διανόησης και τέχνης»-επειδή υποτίθεται πως τα Εξάρχεια έχουν μια τέτοια παράδοση. Γι αυτό λοιπόν πρώτα-πρώτα πρέπει να διώξουν αυτούς τους κακομούτσουνους «περιθωριακούς» που με τίποτα δεν είναι ευχαριστημένοι, ούτε με τον πολιτισμό, ούτε με το υπουργείο νέας γενιάς και έτσι τους χάλανε το έργο, και ύστερα θα στήσουν το σκηνικό της κουλτούρας. Κάπου εκεί θα πρέπει να εντάξουμε και τις προτάσεις της μελέτης για τις γκαλερί, τις βιβλιοθήκες και τα μουσεία.

Για ποιον όλα αυτά; Για αυτούς τους 30άρηδες και 35άρηδες, της γενιάς του '73 ας πούμε, που αφού έδωσαν τις μάχες τους πέρασαν στην ιστορία και το κράτος. Κάπως έτσι, σαν κέντρο μιας τσιφούτικης ελίτ της διανόησης, νομίζω ότι θέλουν τα Εξάρχεια (αν βέβαια όλα πάνε καλά). Το γεγονός δε ότι η αστυνομία έχει τις δικές της παρτίδες με αυτούς τους «περιθωριακούς» τους την κάνει εντελώς χρήσιμη προς το παρόν.

Κ.: Ναι, αν και νομίζω ότι αυτή την προοπτική μόνο σαν πρόθεση μπορούμε να την δούμε. Γιατί πράγματι η μελέτη είναι πολύ αστεία σ' αυτό το επίπεδο. Προτείνει π.χ. να μεταφερθεί ένα κομμάτι του Μουσείου στα Εξάρχεια, τραβώντας από τα μαλλιά τα πράγματα χωρίς φυσικά να πείθει.

Μ.Μ.: Δηλαδή πρόκειται για μια μελέτη που έγινε επειδή έπρεπε να γίνει μια μελέτη και όχι γιατί υπήρχαν φανερά «προβλήματα» να λυθούν.

Τώρα όσο γι αυτό που είπες, το «κέντρο διανόησης» θα μπορούσε να είναι μια σοβαρή εξήγηση για τα σχέδια τους για τα Εξάρχεια. Πράγματι σε μια τέτοια περίπτωση δεν τους χρειάζεται ο πιτσιρικάς που έρχεται από τα Πετράλωνα ή το Περιστέρι (εκτός βέβαια αν ενταχθεί σε έναν άλλο τρόπο συμπεριφοράς, σε μια άλλη ιδεολογία), οπότε τον κυνηγάνε.

Βέβαια μια τέτοια προοπτική δεν μπορούν να την προγραμματίσουν μέχρι τις λεπτομέρειες, γιατί χρειάζεται και ο κόσμος που θα ακολουθήσει διαμορφώνοντας ένα κατάλληλο κλίμα.

Ο.: Πράγμα που είναι πολύ πιθανό με τις τωρινές συνθήκες.

Γ. Βότσος

Για μένα το θέμα Εξάρχεια δεν αφορά μόνο τα Εξάρχεια. Την περασμένη εβδομάδα είδαμε όλη αυτήν την έξαρση του αστυνομικού οργύου στα Εξάρχεια και παράλληλα στον ζωγράφου και στην πλατεία Αριστοτέλους. Εχουμε να κάνουμε μ' ένα φαινόμενο, όπου δεν γίνεται απλά μια προσπάθεια να ποινικοποιηθεί ένας συγκεκριμένος πολιτικός χώρος· η προσπάθεια είναι να δημιουργηθεί ένας κώδικας πολιτικής συμπεριφοράς και μάλιστα για να θεθεί η κατάταξη του στους πλέον αρμόδιους για μια τέτοια δουλειά, σε στρατηγούς. Απ'ότι θυμόμαστε όλοι, το θέμα Εξάρχεια πήρε δραματική μορφή εδώ και δύο χρόνια, απ'το φθινόπωρο του 84. Εντελώς απρόσκλητα, λέω εγώ, ήρθαν τότε οι αστυνομικές ορδές με τον Ασκουδέα επικεφαλής, και επειδή είναι γνωστό ότι η βία πολλαπλασιάζει την βία, ακολούθησε ότι ακολούθησε. Τώρα με τον Δροσογιάννη δεν κρατούνται κόν τα προσχήματα. Είναι μια προσπάθεια να νομιμοποιηθεί ο κατασταλτικός μηχανισμός και να αποκτήσει κοινωνική συναίνεση. Πως θα γίνει αυτό; Με την βοήθεια και του τύπου βαπτίζουμε έναν συγκεκριμένο χώρο αποδιοπομπαίο, τον χρωματίζουμε με χασίσια, με πορνεία, με βιασμούς, έτσι ώστε ο μικροαστός, ο φιλήσυχος, ο νοικοκύρης να δει ότι είναι ευεργετικός ο ρόλος του κατασταλτικού μηχανισμού, όταν θα λειτουργήσει στου ζωγράφου, στην απεργία, την διαδήλωση κ.λ.π. Νομίζω για δύο λόγους: ο ένας είναι γιατί περνάμε σε μια περίοδο οικονομικής δυσπραγίας, όπου τον πρώτο ρόλο έχει πια η καταστολή, για να καταστείλει κοινωνικές αντιδράσεις· ο δεύτερος είναι μια προσπάθεια με πρωτοβουλία των Αμερικανών να αντικατασταθεί ο παλιός κομμουνιστικός υπάλληλος με τον υπάλληλο του τρομοκρατία και μια προσπάθεια ακόμα να εναρμονιστούν οι κυβερνήσεις που ανήκουν στην ΕΟΚ και στο ΝΑΤΟ με τις νέες αντιλήψεις αντιτρομοκρατικής πολιτικής. Αυτές οι αντιλήψεις θέλουν και έναν ισχυρό κατασταλτικό μηχανισμό και αυτός είναι που δοκιμάζεται σήμερα στα Εξάρχεια. Τα Εξάρχεια είναι, επιμένω, ένας χώρος πειραματισμού του κατασταλτικού μηχανισμού.

Μ.Μ.: Ναι, είναι πολύ πιθανό με την συγκεκριμένη πραγματικότητα της Αθήνας.

Τώρα βέβαια θα μπορούσαμε να πούμε διάφορα πράγματα για τις ταξικές επιλογές αυτών των ενεργειών. Γιατί νομίζω ότι αν υπάρχει κάτι θετικό σ' αυτό το κέντρο της Αθήνας (που κατά τα άλλα είναι αβίωτο) είναι ότι υπάρχει ανάμιξη, ότι άνθρωποι που βρίσκονται πολύ κοντά ο ένας στον άλλο, προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικές κατηγορίες.

Μπορούμε να καταλάβουμε τι σημαίνει να θέλουν να απομακρύνουν μεταξύ τους αυτές τις κοινωνικές κατηγορίες. Είναι φανερό ότι αν απομονωθούν μπορούν πιο εύκολα να πέφτουν θύματα παραπληροφόρησης ή μυθοποιήσεων μέσω του τύπου ή της τηλεόρασης. Και αυτό ισχύει ήδη με τα Εξάρχεια-αυτοί π.χ. που μένουν μακριά από την περιοχή ή σε άλλες πόλεις έχουν συχνά μια τερατώδη εικόνα για το τι συμβαίνει εδώ. Είναι η εικόνα που αποκτάνε μέσα από τις εφημερίδες. Από εκεί και πέρα η επέμβαση της αστυνομίας έχει μεγάλη συναίνεση, και νομίζω όχι τόσο στην περιοχή των Εξαρχείων, όσο έξω απ' αυτήν.

Εγώ θα περιοριστώ στο πολιτικό θέμα. Δεν μπορεί σε καμμία περίπτωση, εν ονόματι κάποιας τάξης ή για να δικαιολογήσουμε ακόμα κάποια, αν θέλετε αυθαιρεσία, που δημιουργείται ίσως στην περιοχή των Εξαρχείων, δεν μπορεί να παραβιάζονται τα στοιχειώδη άρθρα του Συντάγματος και του Ποινικού νόμου. Δεν μπορεί σε καμμία περίπτωση να συλλαμβάνονται πολίτες με τον τρόπο που έχουν συλληφθεί τον τελευταίο καιρό εδώ στην πλατεία ή και σε άλλους χώρους συγκέντρωσης όπου διάφορες κοινωνικές ομάδες προβάλλουν ή διεκδικούν τις θέσεις τους και τα αιτήματά τους. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, εδώ στα Εξάρχεια η κυβέρνηση, η πολιτεία, το υπουργείο έχει εξαπολύσει μαζικές συλλήψεις, που θυμίζουν άλλες εποχές, παραβιάζοντας ακόμα και το στοιχειώδες δικαίωμα του κάθε πολίτη, να μην συλλαμβάνεται χωρίς δικαστικό ένταλμα. Υπάρχει και η άλλη άποψη, ότι ορισμένοι κάτοικοι εδώ θίγονται από την κατάσταση που επικρατεί στην πλατεία, αλλά εγώ πιστεύω ότι υπεύθυνη για την υποβάθμιση της πλατείας είναι γενικότερα η πολιτεία. Όλοι πιστεύουν αυτή την στιγμή ότι αυτή η πλατεία είναι ένας μπάμπουλας, που κινούνται ναρκωτικά. Και πράγματι κινούνται ναρκωτικά, όχι μόνο εδώ αλλά και σε άλλους χώρους. Εδώ όμως πρέπει να εξετάσουμε ένα θέμα. Οι κάτοικοι της περιοχής, οι φίλοι που συγκεντρώνονται εδώ για να πιούν τον καφέ τους, οι αριστεριστικές οργανώσεις, οι αυτόνομοι, έχουν καταδικάσει επανειλημμένα και με δηλώσεις τους τους εμπόρους ναρκωτικών. Από κει και πέρα δεν μπορεί να ισχυρίζεται η πολιτεία ότι κυκλοφορούν ελεύθερα τα ναρκωτικά στα Εξάρχεια, όταν κυκλοφορούν ελεύθερα στις φυλακές, κι ενώ γνωρίζει τους εμπόρους ναρκωτικών, τους αφήνει σκόπιμα να πουλάνε το θάνατο.

Εξαρχείων και τους «άλλους» υπάρχουν σημαντικές αντιθέσεις;

Γ.: Κοίτα τώρα δηλώνονται, ανοιχτά και κατηγορηματικά, φτάνοντας από την μεριά των κατοίκων σε ακραίες καταστάσεις του τύπου: δεν θέλουμε κανέναν, να φύγουν όλοι, τα Εξάρχεια είναι δικά μας και διάφορα τέτοια κωμικοτραγικά.

Μ.Μ.: Δηλώνονται τώρα, που υπάρχει αυτή η ένταση γιατί τα Εξάρχεια έχουν καταλιπωρηθεί φρικτά. Ωραία, κάπου οξύνθηκαν οι αντιθέσεις, και βέβαια δεν μπορούν να λυθούν με καμμία συμμετοχή. Θα μπορούσε να γίνει συζήτηση μόνο αν αφηνόταν η περιοχή ελεύθερη για ένα διάστημα κάτω από άλλες διαδικασίες. Αλλά να ρωτήσω εσάς, που η σχέση σας με τα Εξάρχεια δεν είναι τωρινή: νομίζετε πως αυτές οι αντιθέσεις είναι υπαρκτές;

Ε.: Ναι έχουν δημιουργήσει τώρα πια.

Μ.Μ.: Εντάξει τώρα υπάρχουν, αλλά υπήρχαν πάντα; Έχετε την εντύπωση π.χ. ότι την πρώτη εποχή του ΠΑΣΟΚ, με τις καταλήψεις των σπιτιών, υπήρχε αντίθεση των κατοίκων απέναντι σ' αυτές; Άλλωστε τα Εξάρχεια έχουν μια παράδοση σε χρήσεις που τυπικά «ενοχλούν». Αλλά δεν υπήρχε ποτέ κάποια οξυνση. Το λέω αυτό, γιατί έχω την εντύπωση ότι τα Εξάρχεια δεν είναι (ή δεν ήταν μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον) περιοχή κατοικίας μικρών μικροαστών. Υπήρχαν πολλοί γέροι, μικροεπαγγελματίες, στρώματα τέλος πάντων διαφορετικά από τους μικροαστούς της τρομερής θηκικής και του ωραρίου.

Ε.: Άλλωστε τα καθαρά μικροαστικά στρώματα γύρω στο 70 εγκατέλειψαν το κέντρο.

Μ.Μ.: Αυτό ισχύει αλλά κυρίως για τις θεωρούμενες παλιά «καλές» περιοχές. Τα Εξάρχεια δεν ανήκαν σ' αυτήν την κατηγορία.

Τώρα όσον αφορά την συμμετοχή σε συζητήσεις για πολεοδομικά θέματα, όπως και αυτή η επικείμενη ανάπλαση, είναι ένα ζήτημα με πολλά ερωτηματικά. Δεν θέλω να πω βέβαια πως είμαι εναντίον

Κ.: Μπαίνουμε λοιπόν σε ένα άλλο ζήτημα. Τα Εξάρχεια δεν είναι το τρομερό μέρος όπως ανεξέλεγκτοι πιστολέρους κάναν ληστείες ή βιάζουν οκτάχρονα υπό το βλέμμα του κ. Δροσογιάννη, δεν είναι αυτό το φοβερό άνδρo που λένε οι εφημερίδες και η τηλεόραση. Ωστόσο υπάρχουν εδώ κάποιες αντιθέσεις ανάμεσα σε κάποιους φιλήσυχους κατοίκους και σε κάποιους χρήστες που διασκεδάζουν βορβοδικά, έχουν μηχανάκια, η διαδηλώνουν με βίαιο τρόπο. Εν πάσει περι-

πτώσει, αυτές οι αντιθέσεις είναι σε καθημερινή βάση. Νομίζεις ότι θα μπορούσαν να αμβλυνθούν, να εξομαλυνθούν με κάποιο τρόπο, μέσα από την συμμετοχή του πληθυσμού σε κάποιες διαδικασίες αποφάσεων, μέσα από κάτι τέτοιο;

Μ.Μ.: Τι συμμετοχή;

Κ.: Υποτίθεται ότι το υπουργείο κάνει την διάγνωση ότι η περιοχή είναι προβληματική και ότι υπάρχουν διάφοροι «περιθωριακοί» που επιτείνουν την υποβάθμισή της. Εν πάσει περιπτώσει υπάρχουν κάποιες αντιθέσεις...

Μ.Μ.: Συγγνώμη, αλλά εδώ έχω μια ένσταση. Πιστεύεται ότι ανάμεσα στους «κατοίκους» των Ε-

των συζητήσεων αλλά π.χ. ποια είναι τα προβλήματα της πόλης ή μιας γειτονιάς και τι διάθεση έχουν αυτοί που τρέχουν από το πρωί ως το βράδυ να συζητήσουν αυτά τα προβλήματα; Και πόσο μπορούν να κάνουν μια ιεράρχηση διαφορετική από αυτήν που προβάλουν με μανία οι εφημερίδες;

Δεν ξέρω, αλλά προσωπικά, απέναντι σε αυτές τις περιπτώσεις της οργανωμένης συμμετοχής σε συζήτηση για διάφορα προβλήματα και θέματα της πόλης, είμαι πολύ επιφυλακτική.

Ε.: Ναι, και η κριτική που γίνεται στις επεμβάσεις του κράτους στην πόλη, είναι αυτή της μη συμμετοχής των κατοίκων, χωρίς να εξετάζονται ποιοι είναι οι όροι της συμμετοχής.

Κ.: Άλλωστε και αυτό που ονομάζει η μελέτη συμμετοχή, είδαμε τι είναι. Μια αίθουσα στο δημαρχείο όπου μαζεύονται καμιά εκατοστή άτομα, στην πλειοψηφία τους επιχειρηματίες και αγανακτισμένοι πολίτες. Στην ουσία πρόκειται για σικέ παιχνίδι, ανάμεσα σε κάποιους που θέλουν να παρουσιάσουν ένα κόσμο να χειροκροτεί από κάτω και σε κάποιους άλλους που θέλουν να δείξουν ότι παλεύουν για το δίκιο τους επιδεικνύοντας κάποιες απογραφές που έχουν (υποτίθεται) μαγέψει.

Μ.Μ.: Ναι, κάτι τέτοιο δεν αξίζει τον κόπο να ονομάζεται καν συμμετοχή. Αλλά έτσι κι αλλιώς, τι θα θέλαμε; Να ρωτήσουν τους κατοίκους των Εξαρχείων τι θέλουν; Ποιους κατοίκους; Και όλοι αυτοί οι περαστικοί από την περιοχή τι λόγο έχουν;

Ο.: Όλος αυτός ο κόσμος που υποτίθεται ότι τώρα ρωτιέται μέσα από κάποιες δήθεν συμμετοχικές διαδικασίες, είναι τόσο συντηρητικός και τόσο συναινετικός στις κρατικές μεθοδεύσεις που είναι αμφίβολο αν μπορεί όντως να «συμμετάσχει» σε κάτι, πέρα από το να επικροτεί. Και από την άλλη μεριά, το υπουργείο και ο δήμος, με το ένα χέρι καλούν υποτίθεται τους κατοίκους να συμμετάσχουν, ενώ με το άλλο χέρι προπαγανδίζουν με τέτοιο τρόπο τις δικές του επιλογές, διαμορφώνουν τόσο πολύ την κοινή γνώμη ώστε αναρωτιέται κανείς αν αυτοί οι «συμμετέχοντες» είναι ανεκτό να έχουν κάποια αρνητική στάση σ' αυτήν την ιστορία.

Μ.Μ.: Αυτό που γίνεται σ' αυτές τις διαδικασίες (είναι όπως το λες) έχει ως εξής: συνήθως φτιάχνουν ένα πολύ όμορφο σχέδιο, με διάφορες προοπτικές, χρωματάκια, έτσι που να φαίνονται σαν μικροί παράδεισοι. Και μετά ρωτάνε: το θέλετε αυτό; Σαν να ρωτάνε τα παιδάκια: θέλετε καραμέλες; Και φυσικά οι κάτοικοι απαντάνε: ναι το θέλουμε! Μπράβο στους κατοίκους!!

Σ' όλα αυτά τα πολεοδομικά σχέδια, η συμμετοχή είναι κατευθυνόμενη (όχι μόνο στα Εξάρχεια). Και αυτή η κατευθυνόμενη συμμετοχή δεν λειτουργεί βέβαια προς όφελος των κατοίκων—είναι σικέ παιχνίδι όπως είπες και συ. Πολύ περισσότερο βέβαια καθώς πρόκειται για περιοχή του κέντρου, όπου υπάρχουν όλοι αυτοί, οι χιλιάδες «άλλοι», οι περαστικοί, οι μη κάτοικοι, οι «χρήστες» που φυσικά δεν ρωτιούνται.

Αννα Βρυχεία

Πέρα από τα γενικά πολιτικά ζητήματα που θίχτηκαν, που πρέπει προφανώς όλοι να τα καταγγέλλουμε, όσον αφορά την κατάσταση με την κρατική καταστολή και την τρομοκρατία, θάθελα να δώσω μιαν άλλη πλευρά και μια ιδιαιτερότητα των Εξαρχείων. Το πείραμα των Εξαρχείων δεν θίγει μόνο τα ζητήματα καταστολής αλλά και άλλα κατά την γνώμη μου μακροπρόθεσμα. Ποιά είναι αυτά; Βλέπω ότι η έξαρση της καταστολής στα Εξάρχεια δεν είναι καθόλου τυχαία. Τα Εξάρχεια αυτή την στιγμή διεκδικούν το δικαίωμα στην διαφορά. Κι αυτό είναι παρα πολύ σημαντικό. Σε μια πόλη που οι γειτονιές της, δηλαδή οι άνθρωποι τους, σαν συμπεριφορές και σαν τρόποι καθημερινής ζωής ομογενοποιούνται όλο και πιο πολύ, υπάρχει αυτή εδώ η γειτονιά με όλες αυτές τις διαφορετικότητες και τις διαφορετικές ομάδες, με ανθρώπους όλων των ηλικιών, με τις διαφορετικές ποιότητες στη ζωή τους, κι αυτό δεν είναι ανεκτό από ένα σύστημα που θέλει ακριβώς οι άνθρωποι και οι γείτονες να ομογενοποιούνται και να έχουν ίδια μοντέλα συμπεριφοράς. Αυτό πρέπει να χτυπηθεί στην καρδιά του, που είναι αυτή τη στιγμή τα Εξάρχεια και είναι κάτι πιο μόνιμο, μακροπρόθεσμο και συνεχές. Αυτό το θεωρώ παρα πολύ σημαντικό

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

Σημερινά προβλήματα:

Η περιοχή μελέτης υποβαθμίζεται με όλο και εντεινόμενο ρυθμό από ειδικά προβλήματα που σήμερα ευνοούνται από τη θέση της περιοχής, την έλλειψη ισορροπίας χρήσεων και γενικά του υφιστάμενου πολεοδομικού σχεδιασμού, την συνεχή ελάττωση των περιβαλλοντικών αξιών και απώλεια της φυσιογνωμίας της. Αποτέλεσμα της υποβάθμισης της περιοχής είναι ότι το φυσικό της κέντρο, που αποτελεί η πλατεία Εξαρχείων, έχει μεταβληθεί σε χώρο συγκέντρωσης και δραστηριότητας περιθωριακών ομάδων.

Τελικά όλοι οι παραπάνω στόχοι συνοψίζονται στην αναβάθμιση της περιοχής, την τόνωση της κατοικίας και των κεντρικών υπερτοπικών λειτουργιών και παράλληλα στην αποθάρρυνση διαφόρων περιθωριακών κοινωνικών ομάδων στη μονοπωλίωση και υποβάθμιση του χώρου.

και το λέω γιατί αυτή την στιγμή, τι συμβαίνει: η καθημερινότητα των ΜΑΤ εξασφαλίζει αυτή ακριβώς την τρομοκρατία, αν θέλετε, σ'αυτήν την ποιότητα ζωής στα Εξάρχεια. Αυτή την καθημερινότητα των ΜΑΤ είναι που θα έρθει να υποκαταστήσει ένα πολεοδομικό σχέδιο. Και γι'αυτό απαιτείται συνεχής εργογηση και συμμετοχή των κατοίκων, πέρα από το συγκεκριμένο ζήτημα της κρατικής καταστολής, ακριβώς για να αποφευχθεί αυτή η ιστορία.

Α Χριστοδουλοπουλος

Εχω την γνώμη ότι όλη αυτή η ιστορία είναι μια γενική πρόβα στην προσπάθεια της κυβέρνησης, να διευρύνει την καταστολή σ'ολόκληρη την κοινωνία και να διαμορφώσει μια ιδιότυπη νομιμότητα, έναν ιδιότυπο κώδικα κοινωνικής συμπεριφοράς, μέσα στον οποίο, και με τον οποίο να μπορεί να εκφράζει, αν θέλετε, αυτό που λέμε σιωπηρή μειώση.

Από αυτή την άποψη η υπόθεση των Εξαρχείων είναι πολύ σοβαρή ιστορία. Αν έχουμε υπόψη μας ότι η έκθεση Χαλίκια μιλάει για σκληρότερα οικονομικά μέτρα, κι αν έχουμε υπόψη μας ότι τα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης δεν έχουν αποδώσει μέχρι τώρα καρπούς, πρέπει να είμαστε μάλλον βέβαιοι ότι θα έχουμε μια νέα αντιπληθωιστική πολιτική, που για να πετύχει τον στόχο της, θα πρέπει να έχει σαν προϋπόθεση την αδρανοποίηση και παθητι-

κοποίηση του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος.

Από αυτή την άποψη, αν πετύχει η γενική πρόβα του κ. Δροσογιάννη εδώ στα Εξάρχεια, διαμορφώνονται εκείνες οι κατάλληλες συνθήκες, ώστε να μη μπορούν να αντιδράσουν οι εργαζόμενοι, τον επόμενο καιρό απέναντι σε μια ολομέτωπη επίθεση, την οποία ήδη επεξεργάζεται η κυβέρνηση. Νομίζω ότι είναι πολύ πιθανό, με δεδομένη την ένταση της καταστολής και της αυθαιρεσίας που είδαμε στα Εξάρχεια και που πραγματικά με αφετηρία τα Εξάρχεια βλέπουμε να εκδηλώνεται και σε άλλες συνοικίες και πόλεις της Ελλάδας, είναι πολύ πιθανό να θρηνησουμε νεκρούς. Εδώ πρέπει να πούμε ότι τον τελευταίο καιρό, σε διάφορες συνοικίες της Αθήνας, μετά τις 1 το βράδυ, υπάρχουν ασκήσεις επιφυλακής της Αστυνομίας. Και δημιουργείται βέβαια το ερώτημα, για ποιά λόγο, ποιόν κυνηγάνε στις 2 και στις 3 στο Παγκράτι, στην Κυψέλη, στην Καισαριανή, στο Βύρωνα. Δηλαδή είναι πλέον σαφές, ότι όλη η ιστορία δεν στοχεύει απλά σε κάποιες μειώσεις, αλλά σκοπεύει να περιθωριοποιήσει, να βγάλει αν θέλετε εκτός νόμου, ολόκληρες κοινωνικές δυνάμεις, ολόκληρα κινήματα, κι από αυτή την άποψη νομίζω ότι η πάλη για την υπεράσπιση της πλατείας, η πάλη ενάντια στην καταστολή και τις αυθαιρεσίες του κ. Δροσογιάννη είναι μια πάλη πολύ αναγκαία σήμερα.

ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΥΠΕΧΩΡΕ

Η μελέτη αποσκοπεί:

στην δημιουργία νέων πόλων αναβάθμισης σε ιδιαίτερες από άποψη πολεοδομικής και ιστορικής σημασίας θέσεις.

Αυτοί οι νέοι πόλοι θα είναι συμπληρωματικοί των ήδη υφιστάμενων. (π.χ. τμήματα του Μουσείου, βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου και Πολιτιστικό Εκθεσιακό Κέντρο μπορούν να μεταφερθούν σε νεοκλασικά κτίρια κοντά στην Πλατεία Εξαρχείων).

Σχέδιο δράσης:

Η παρέμβαση στην περιοχή προτείνεται να γίνει κατά φάσεις, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η συνάντηση των κατοίκων και η εφικτότητα των προτάσεων. Συγκεκριμένα σε πρώτη φάση προτείνεται:

- Επανασχεδιασμός της Πλατείας Εξαρχείων
- Επανασχεδιασμός των βασικών προσβάσεων στο λόφο του Στρέφη
- Παρέμβαση στον ιδιαίτερα σημαντικό κόμβο των οδών Μεδώνης και Κουντουριώτου.

Κ.: Παρότι η πολιτική των αναπλάσεων στην Ελλάδα φαίνεται να αγνοεί κάποια κοινωνικά ζητήματα που την ακολουθούν, δεν είναι φανερό ότι στην περίπτωση των Εξαρχείων αυτά τα ζητήματα έχουν τεθεί; Απ' την στιγμή που μπαίνει σαν στόχος η αποδάρρυνση κάποιων κοινωνικών ομάδων, είναι τόσο μικρές αυτές οι ομάδες ώστε να μην μπορούν να διασαλεύσουν την προεμία στο φυσικό χώρο που γίνεται αυτή η επέμβαση ή αυτές οι ομάδες είναι αρκετά πιο επικίνδυνες απ' όσο μπορούμε να φανταστούμε και αυτή η μελέτη είναι τουλάχιστον απ' τις πρώτες που έχουν πάρει πολύ σοβαρά το κοινωνικό.

Π.Γ.: Καταλαβαίνω αλλά εγώ θάθελα να το πώ κάπου αλλού, κάπως πιο γενικά και μετά θα πούμε για τα Εξάρχεια. Ας δούμε πως μπαίνει η ανάπλαση «γενικά καλή για όλους». Μέσα απ' αυτό το «γενικά καλή για όλους». Θα αφαιρεθεί ο προνομιακός αυτός χώρος από κάποιες ομάδες που τον ιδιοποιούνται και δημιουργούν τελευταία κάποια προβλήματα. Πιστεύω προσωπικά ότι η ανάπλαση δεν μπορεί να θάλει τέτοιο στόχο και να τον πετύχει. Κατ' αρχήν τα προβλήματα περιθωριακών ομάδων ή ομάδων που αντιλαμβάνονται τη χρήση του χώρου τελείως διαφορετικά δεν λύνονται με τέτοιου τύπου παρεμβάσεις. Αλλά θάθελα να το πώ αλλού, στο σημείο που λέει: «Κάνω μια ανάπλαση για τους κατοίκους των Εξαρχείων». Πιστεύω ότι τέτοιες αναπλάσεις δεν γίνονται για τους κατοίκους εν γένει. Οι κάτοικοι των Εξαρχείων είναι διαφοροποιημένοι σε ομάδες. Είναι ένα πεδίο συγκρουομένων συμφερόντων. Δεν έχει τα ίδια συμφέροντα ο χαμηλόμισθος ενοικιαστής μιας κατοικίας τριών δωματίων που έχει ενοίκιο ας πούμε 10.000 γιατί το νοικιάζει από το 1955, με τον υψηλόμισθο ενοικιαστή μιας χρήσης που αποδίδει, ας πούμε εμπορικό κατάστημα, ή αυτοί οι δυο με τον ιδιοκτήτη ενός αντίστοιχου καταστήματος.

Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα πεζόδρομο (τέτοιες μίνι αναπλάσεις δεν είναι κάτι καινούργιο, απλώς τώρα γίνονται με ποιο γενικευμένη μορφή). Ενώ φέρνει οφέλη στους ιδιοκτήτες των καταστημάτων ή των κτιρίων, ταυτόχρονα δεν εγγυάται ότι ο χαμηλόμισθος ενοικιαστής θα μπορεί μετά την παρέμβαση να παραμείνει. Αυτό το είδαμε στην οδό Θεμιστοκλέους, που έχουμε μια εντονότατη διαφοροποίηση στις αλλαγές χρήσεων, εις όφελος νέων πιο αποδοτικών.

Τώρα ας το πάμε στις κοινωνικές ομάδες. Δεν πιστεύω με τέτοια μέτρα ότι λύνονται προβλήματα τέτοιου τύπου. Τέτοια προβλήματα λύνονται με μια γενικότερη πολιτική που έχει να κάνει με το να δει κανείς κατάματα τα προβλήματα ομάδων που είτε περιθωριοποιούνται είτε γεννιούνται σε περιόδους κρίσης και μαστίζονται απ' το πρόβλημα της ανεργίας των νέων είτε γενικεύονται από μια γενικότερη αμφισβήτηση της νεολαίας. Αυτά τα πράγματα δεν αντιμετωπίζονται με πολιτικές παρεμβάσεις στο επίπεδο του χώρου. Αυτά είναι γενικότερα προβλήματα. Σε τελική ανάλυση θα μεταφερθούν σε μια άλλη συνοικία. Το πρόβλημα είναι να δει κανείς την ουσία της παρέμβασης που μπορεί να εκποτίσει ή να διαχύσει το πρόβλημα αλλά δεν το λύνει (αν δεχτούμε ότι υπάρχει πρόβλημα και δεν έχει υπερβολικά μεγεθυνθεί). Έχει σημασία να συζητήσουμε γιά την πολιτική του αυταρχισμού αλλά ας δούμε όταν έρχεται το κράτος που διεκδικεί τον κοινωνικό του ρόλο σε σχέση με μια περιοχή, ποιούς οφείλει και ποιούς όχι. Και κάτι ακόμα: γίνεται λόγος για τις συμμετοχικές διαδικασίες των κατοίκων μέσα στις διαδικασίες στις οποίες παίρνονται οι

αποφάσεις. Υπάρχουν δυνατότητες παρέμβασης των κατοίκων και ποιων κατοίκων; όταν δεχτήκαμε ότι αυτοί έχουν διαφοροποιημένα συμφέροντα. Είναι δυνατόν να βρεθεί ένα κοινό *consensus*, όπου όλοι θα συμφωνήσουν σε κάποια *minimum*; Εγώ πιστεύω πως ναι αλλά πέρα όμως απ' τα *minimum* υπάρχουν διαφοροποιήσεις που θα έπρεπε να λαμβάνουμε σοβαρά υπ' όψιν μας. Θα έπρεπε και το ίδιο το υπουργείο να τις λαμβάνει υπόψιν σε μια μελέτη.

Τώρα ας περάσουμε στα πιο εξειδικευμένα μέτρα.

Το υπουργείο προτείνει μια αναβάθμιση της περιοχής που συνδέει με τουριστικές χρήσεις στο άξονα από το Μουσείο ως το λόφο του Στρέφη. Χωρίς να μίαν αντιδետος σε μια αναβάθμιση και για τον τουρισμό, είναι λάθος όμως να ξεκινάς από μια τέτοια αντίληψη, όταν το ίδιο το γενικό πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας λέει απ' το 83 ότι πρέπει

να δοθεί προτεραιότητα σε προβλήματα αναβάθμισης περιοχών κατοικίας και δευτερευόντως σε περιοχές που στην συνέχεια μπορούν να δοθούν για τουριστική αξιοποίηση. Γιαυτό λοιπόν σε μια περιοχή σαν τα Εξάρχεια που είναι περιβάλλον των Πολυτεχνείου και που δάπρεπε να προκριθούν χρήσεις που να αφορούν κυρίως το χώρο της νεολαίας, των φοιτητών είτε αφορά το πρόβλημα της φοιτητικής στέγης, να εξασφαλιστούν δηλαδή κάποιες κατοικίες που θα τις πάρει ο Δήμος π.χ. και να τις χρησιμοποιεί για άστεγους φοιτητές, είτε αφορούν θέματα πολιτιστικών χρήσεων που έχουν σχέση με το πανεπιστήμιο, κέντρα νεότητας (όχι σαν αυτά που προβάλλονται αυτή τη στιγμή απ' τη Γ. Γ. Νέας Γενιάς αλλά με πρωτοβουλία των ίδιων των χρηστών) τέτοιες λύσεις θα ήταν πιο εύκολα αποδεκτές απ' το γύρω χώρο, που είναι χρήστες κι όχι απλά κάτοικοι: και το πιο σημαντικό να αποδώσουν το χώρο για τους ίδιους τους κατοίκους και τους χρήστες, και κατά δεύτερο λόγο οποιοδήποτε πλάνο έχει σχέση με προβλήματα ανάπτυξης τουρισμού κλπ. Εκεί πρέπει να γίνει μια σαφέστατη διάκριση και να μην το δει κανείς προσθετικά. Δηλαδή η μελέτη πρέπει να καταγράφει τις πραγματικές ανάγκες, ποια είναι τα οξύτερα προβλήματα των ίδιων των κατοίκων (προβλήματα στέγης, κοινωνικών παροχών, προβλήματα που έχουν σχέση με ομάδες που δεν είναι μεν κάτοικοι των Εξαρχείων αλλά είναι χρήστες των Εξαρχείων). Όμως δυστυχώς τέτοια στοιχεία δεν υπάρχουν στη μελέτη διότι θάζοντας σαν στόχο η μελέτη την χρήση ενός κτιρίου σαν πολιτιστικού κέντρου και ενός άλλου σαν κέντρο νεότητας δεν λύνει

το πρόβλημα κι είναι απλά μαϊντανός μέσα στο γενικό πλαίσιο του φυσικού σχεδιασμού.

Κ.: Το γεγονός ότι αναφέρονται υπερτοπικές χρήσεις και παράλληλα ο στόχος της τόνωσης της κατοικίας, αυτοί οι στόχοι δεν είναι κατ' αρχήν αντιφατικοί; Η τόνωση της κατοικίας δεν σημαίνει ότι η κατοικία γυρίζει σε σχέσης γειτονιάς όπου αναπτύσσονται κάποιες εσωτερικές εξυπηρετήσεις και άρα δεν είναι ανταγωνιστική σε κάποια υπερτοπική χρήση της περιοχής και μάλιστα τουριστική;

Π.Γ.: Εγώ νομίζω ότι είναι ως ένα βαθμό. Θα μπορούσε να μην ήτανε. Είναι αντιφαντικές γιατί οι υπερτοπικές χρήσεις αλλοιώνουν το χαρακτήρα μιας περιοχής, όμως τα Εξάρχεια σε μεγάλο βαθμό έχουν αλλάξει χαρακτήρα από μόνα τους μέσα απ' την οικονομία της ελεύθερης αγοράς.

Η βασική χρήση των ισογείων δεν είναι κατοικία αν και η προεξέχουσα χρήση της συνοικίας είναι η κατοικία. Όμως, ενώ είναι αντιφατικοί οι δυο παραπάνω στόχοι της μελέτης, θάδελα να τονίσω ότι δεν πρέπει να μείνουμε σε μια ρομαντική αντίληψη του να κρατήσουμε την παραδοσιακή μορφή της κατοικίας, και μια ιδεολογία ρομαντική σαν αυτή που πέρασε για την Πλάκα που ξεκινά από ένα ρομαντισμό για νεκρανάσταση του παρελθόντος που έτσι κι αλλιώς έχει πεθάνει, χωρίς να βλέπει τη διαμόρφωση των νέων κοινωνικών σχέσεων σήμερα. Αυτή η διαμόρφωση δεν είναι η τουριστική αξιοποίηση με τους όρους που εξυπηρετούν τα συμφέροντα της ιδιοκτησίας και του κεφαλαίου που θέλει να επενδύσει και του τουριστικού πρακτορείου που θέλει να εκτοπίσει το σύγχρονο μπαρ. Και δεν καταλαβαίνω πως η πολιτική του Υπουργείου των αναπλάσεων εμφανίζει τα μπαρ σαν πλέον αξιοκατάκριτα, ως ύποπτα στέκια, γιατί θεωρώ ότι τα μπαρ είναι το πλέον ζωντανό κομμάτι και δάκανα και μια άλλη πρόταση να επιδοτηθούν. Η αντίφαση των στόχων της μελέτης ξεκινά καταρχήν με το να αφήνουμε εν λευκώ την αξιοποίηση της περιοχής στην ελεύθερη οικονομία και στους τουρίστες.

Κ.: Εγώ απλά θάδελα να τονίσω μια αντίφαση σε σχέση με τους στόχους της μελέτης και μήπως αυτή η αντιφατικότητα είναι απλώς μια ρητορεία που θέλει να επιβληθεί στο μυαλό όλων που πρέπει να πεισθούν ότι έχουν συμφέροντα στην περιοχή προκειμένου να περάσει αυτή η μελέτη.

Π.Γ.: Συμφωνώ, μόνο που θάδελα να σου πω ότι αυτή η ρητορεία (γιατί περί ρητορείας πρόκειται) δεν αφορά μόνο τα Εξάρχεια αλλά αφορά το σύνολο των μελετών για

τις αναπλάσεις που έχουν γίνει μέχρι τώρα. Μέχρι τώρα όμως δεν έχει μπει από κοινωνικές ομάδες που νάχουν δραστηριοποιηθεί ενάντια σε μια τέτοια πολιτική παρέμβασης μια εναλλακτική πρόταση, κι εκεί είναι το πρόβλημα και η αδυναμία όλων μας. Γιατί για να μπορέσουμε να αντιπροτείνουμε, δεν πρέπει απλώς να βλέπουμε τις πραγματικές διαστάσεις της πολιτικής αλλά να ξέρουμε ποιές είναι και οι πραγματικές συγκρούσεις είτε ήδη υπάρχουν είτε διαμορφώνονται εν δυνάμει εξαιτίας της πολιτικής. Αυτό θέλει εκτίμηση και γι' αυτό θέλει σοβαρές μελέτες και παράλληλα ενεργή δραστηριοποίηση του κόσμου, όλου του κόσμου, ακόμη και συμφερόντων με τα οποία μπορεί να διαφωνούμε για να φανούν οι αντιθέσεις. Πολλοί για παράδειγμα απ' τους «αγανακτισμένους πολίτες» δεν ήταν παρά ιδιοκτήτες καταστημάτων που έχουν κάποια προβλήματα απ' τη φασαρία του τελευταίου καιρού και που βλέπουν ότι μια πολιτική αναπλάσεων τέτοιου τύπου θα τους αναβαθμίσει οικονομικά όπως αντίστοιχα αναβάθμισε την οδό Κυδαθηναίων στην Πλάκα. Το πρόβλημα είναι πως να δει κανείς αυτά τα διαφοροποιημένα συμφέροντα τώρα ή σε μια πορεία κι εκεί να κάνει τις επιλογές του εδώ θα πας ή μ' αυτούς ή με κείνους κι ότι η πολιτική πάει με κείνους κι όχι με τους άλλους.

Υπάρχουν συμφέροντα κατασκευαστών, συμφέροντα εργολάβων οι οποίοι βλέποντας τη συνεχή υποβάθμιση της περιοχής των τελευταίων ετών (η υποβάθμιση με έννοια διαφορετική απ' αυτή του Υπουργείου) κι επειδή κά-

ποιοι κάτοικοι άρχισαν να εγκαταλείπουν την περιοχή (διότι είχαν όντως δημιουργηθεί κάποια προβλήματα και πέρασε οι τιμές της γης και των ακινήτων), έτρεξαν κι αγόρασαν σε πολύ χαμηλές τιμές είτε σπίτια είτε οικόπεδα εγκαταλειμένα ή ανοίκιστα και περιμένουν πότε ακριβώς αυτή η πολιτική επιτέλους θα εφαρμοστεί για ν' ανεβάσουν τις τιμές τους, όχι απλώς για να αξιοποιήσουν την περιοχή τους αλλά με κάποια έννοια να κερδοσκοπήσουν. Κι εκεί είναι ένα τεράστιο πρόβλημα: πως το κράτος ξεκινά Πως το κράτος ξεκινά να κάνει πεζοδρομήσεις χωρίς εγγυήσεις ότι αυτή η αναβάθμιση δεν θάρδει τελικά σε όφελος μόνο των ιδιοκτητών γης; Πως είναι δυνατόν να μην υπάρξει ένας «φόρος υπεραγίας» πάνω στην γη και μια πολιτική ελέγχου στις αυξήσεις... (δεν υπάρχει κουβέντα για κάποιο ενοικιστάσιο που θα προστατεύει τους ενοικιαστές). Κι αυτό το πρόβλημα πρέπει να καταδεχτεί.

Ε.: Επειδή διαφοροποιήσεις την έννοια της υποβάθμισης απ' αυτήν του ΥΠΕΧΩΔΕ, τι ακριβώς εννοείς; Υπάρχει σε σχέση με κάποια ειδικά χαρακτηριστικά του κέντρου της Αθήνας;

Π.Γ.: Νομίζω ότι η υποβάθμιση των Εξαρχείων δεν είναι κάτι το πολύ ιδιαίτερο, απ' την υποβάθμιση άλλων περιοχών στην Αθήνα. Υπάρχουν περιοχές άλλες πολύ πιο υποβαθμισμένες, συνθήκες κατοικίας πολύ κάτω απ' το μέσο όρο των στάνταρς που ορίζει το υπουργείο. Αν μιλάω για υποβάθμιση των τελευταίων ετών εννοώ ότι κάποιοι κάτοικοι απομακρύνθηκαν απ' την περιοχή ή κάποιες χρήσεις εισέβαλαν κάπως πιο έντονα εκεί ακριβώς λόγω του κέντρου που ανεφηρες. Έχουμε μια μείωση της κατοικίας στο σύνολο των χρήσεων σημαντική τον τελευταίο καιρό, και εισήλθεν νέες χρήσεις που 'ναι κυρίως χρήσεις του τριτογενή. Βέβαια οι αλλαγές μέσα στην πόλη γίνονται συνεχώς γιατί ακριβώς η πόλη λειτουργεί μέσα στους νόμους της ελεύθερης οικονομίας, και οι παρεμβάσεις του κράτους είναι επιλεκτικές.

Κ.: Ανάφερες ότι υπάρχει μια υπεραγία που παράγεται απ' την ανάπτυξη μιας περιοχής που τελικά καρπώνονται οι ιδιοκτήτες γης. Είναι σίγουρο ότι το υπουργείο δεν το έλαβε αυτό υπόψιν; Και σε σχέση με την αντίστοιχη σύγκρουση με το νομοσχέδιο για τα νοίκια όπου υπήρχε σαφής αντίθεση ανάμεσα σε ενοικιαστές και ιδιοκτήτες. Δεν υπήρχε αντίστοιχα παζάρεμα; Γιατί τώρα να περιμένουμε απ' το κράτος στην περίπτωση των Εξαρχείων να πάρει μέτρα ώστε να πάρει πίσω ένα κομμάτι απ' το κέρδος του ιδιοκτήτη;

Π.Γ.: Το ερώτημα που μπαίνει είναι αυτό: Κάνοντας το κράτος μια παρέμβαση στο χώρο, στον συγκεκριμένο χώρο που επιλέγεται για την επέμβαση, αυτή η επένδυση του αφορά κυρίως τεχνική και κοινωνική υποδομή (πεζοδρομήσεις, πάρκα, πράσινο, διαπλατύνσεις, εξωραϊσμός των χώρων, χωροθέτηση σχολείων). Η σημειακή αυτή συγκεντρωση κεφαλαίου δημιουργεί τη δυνατότητα στον ιδιοκτήτη να ζητήσει (κι αυτό είναι στους νόμους της κακής καπιταλιστικής αγοράς) είτε απ' τον επενδυτή είτε τον ενοικιαστή μια μεγαλύτερη τιμή της γης. Το ερώτημα είναι ως που αυτό το γεγονός οφείλεται στην παρέμβαση της κρατικής πολιτικής κι ως που στη γενική τάση ανόδου των τιμών μέσα στην πόλη. Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιοχές όπου έγιναν τέτοιες παρεμβάσεις η αύξηση των τιμών στη γη ήταν τεράστια.

Για παράδειγμα έχει δείξει η ιστορία της ένταξης των αυθαιρέτων στην πόλη ότι δυο-τρία χρόνια πριν την ένταξη εν αναμονή της ένταξης και αμέσως μετά, έχουμε μια τερά-

στια αύξηση στην καμπύλη των τιμών της γης που οφείλεται ακριβώς στη δυνατότητα που έχει ο ιδιοκτήτης μέσα σε μια αστική οικονομία της αγοράς να ζητά απ' τον επενδυτή που θα το πάρει για αντιπαροχή ή ο ιδιοκτήτης κατοικίας να ζητά απ' τον ενοικιαστή, πολύ μεγαλύτερη τιμή. Αυτό συχνά οδήγησε στην εκτόπιση χαμηλόμισθων κοινωνικών στρωμάτων που πλήρωναν πολύ χαμηλό νοίκι ή στην εκτόπιση μορφών ιδιοκτησίας μικρών ιδιοκτητών διότι ξαφνικά εμφανίζεται ένας ιδιοκτήτης που μπορώντας να την αξιοποιήσει κατάλληλα αγοράζει τη γη απ' τους μικρούς ιδιοκτήτες αλλάζοντας τη δομή της ιδιοκτησίας. Θεωρώντας σαν δεδομένο αυτό το φαινόμενο, έχει νόημα όχι το ίδιο το κράτος να συνειδητοποιήσει το ρόλο του επιβάλλοντας φόρο ή αλλιώς να ξαναμαζεύει αυτά τα χρήματα και να τα διανέμει κάπου αλλού, αλλά πρέπει αυτό να επιβληθεί μέσα από μια συνειδητοποίηση αυτών που την πατάνε, αυτών που πραγματικά δεν οφελούνται. Και πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι η πολιτική των αναπλάσεων δεν είναι πολιτική σε *tabula rasa* αλλά σε πεδίο συμφερόντων, κι αυτό το πεδίο αλλάζει, γίνονται άλλες συμμαχίες, άλλες συγκρούσεις και πρέπει να εκκαθαρίσουμε με ποιους είμαστε και ποιους όχι.

Κ.: Με το ενδεχόμενο μιας αναστάτωσης που μπορεί α επιφέρει η παρέμβαση στα Εξάρχεια, μπορούμε να πούμε ότι σήμερα η κύρια χρήση στην περιοχή είναι η νοικιαζόμενη κατοικία:

Π.Γ.: Θάθελα να εντοπίσω τις πιο προβληματικές ομάδες (που αν δεν είναι ακόμα, θα γίνουν) σε τρεις κατηγορίες: α) χαμηλόμισθοι ενοικιαστές κατοικίας, β) χαμηλόμισθοι ενοικιαστές χρήσεων που αρχίζουν να εκλείπουν (ταγκάρης, γυλικατζής κλπ.) και γ) ιδιοκτήτες κτιρίων που θα γίνουν υπογύφιοι πωλητές άλλων νέων ιδιοκτητών που είναι πρόθυμοι τώρα ν' αγοράσουν κτίρια διότι βλέπουν ότι αφού γίνεται τουριστική η περιοχή δάταν ωραίο να εγκαταστήσουν ένα τουριστικό πρακτορείο όπως είναι στην οδό Φιλελλήνων, για τους τουρίστες που πάνε στο Μουσείο. Τέτοιες χρήσεις θα επιδιώξουν να μπουν και θάνατι διατεθειμένες να δώσουν υψηλότερο νοίκι εκτοπίζοντας άλλους ενοικιαστές, είτε θαγοράσουν τις κατοικίες και θα τις μετατρέγουν σε τέτοιες χρήσεις. Θα πρέπει συνεπώς κανείς να καταγράψει τα ασθενή κοινωνικά στρώματα της περιοχής. (Το υπουργείο δεν δίνει καν τέτοια στοιχεία μέσα στη μελέτη του). Σ' ένα άλλο στοιχείο που πρέπει επίσης να δώσουμε βάρος είναι το ποιες είναι οι κοινωνικές δυνάμεις και ομάδες που ενώ δεν έχουν ιδιοκτησιακή σχέση ή σχέση κατοίκου με την περιοχή είναι όμως χρήστες της περιοχής, χρησιμοποιούν έναν ελεύθερο χώρο μέσα στην πόλη. Εδώ θάπρεπε το υπουργείο να ενδιαφέρεται και για τις ανάγκες αυτών των κατηγοριών. Πολλοί απ' αυτούς χαρακτηρίζονται σαν προβληματικές κατηγορίες και θάθελαν να τους απομονώσουν.

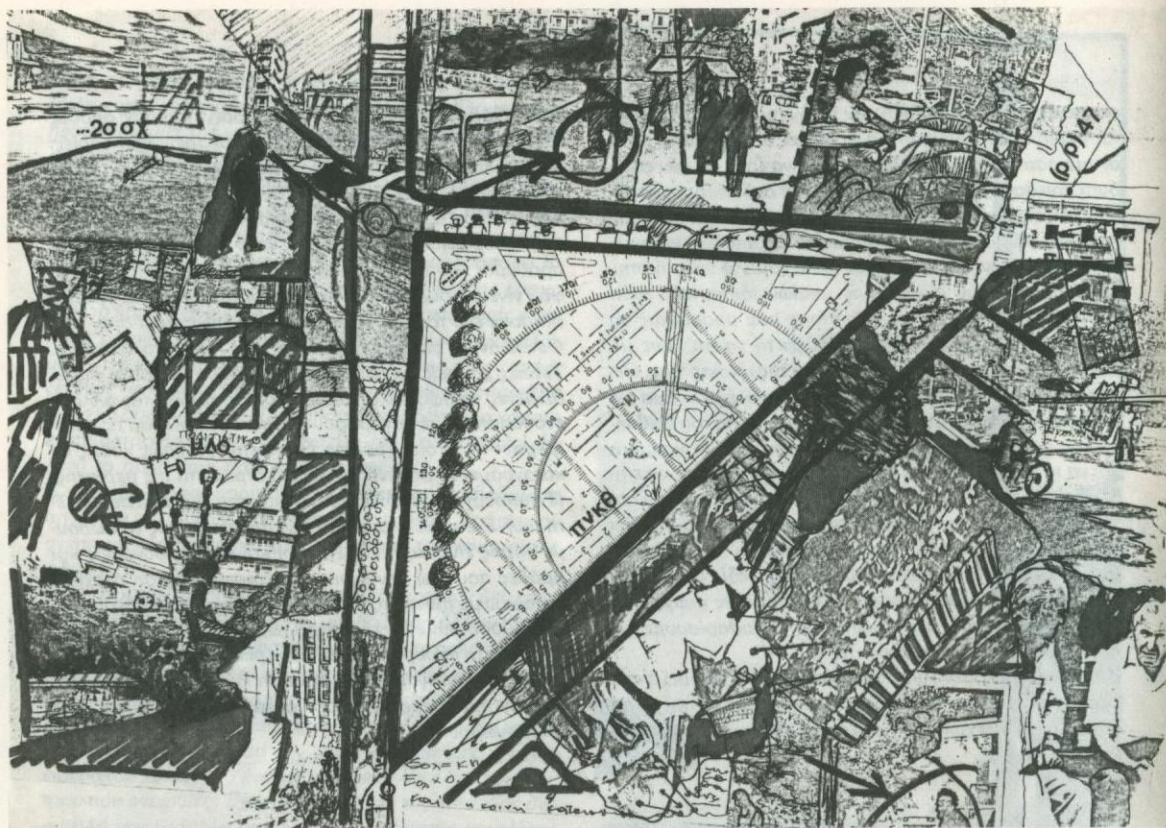
Γ. Παπαμιχαήλ: επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πάτρας

Εγώ θα επικεντρωθώ πρώτα απ' όλα στο βασικό θέμα, να ξεκαθαρίσουμε τελικά ποιά είναι η δουλειά της αστυνομίας. Για μας, την επιτροπή κατοίκων Εξαρχείων για τα Πολιτικά και Συνταγματικά δικαιώματα, η δουλειά της αστυνομίας δεν είναι να κρίνει πως είμαι ντυμένος, ούτε που πάω, ούτε τι λέω. Είναι να με υπερασπίζεται απέναντι σε συγκεκριμένα γεγονότα, και γι αυτό άλλωστε την πληρώνει ο Έλληνας φορολογούμενος. Αλλά επειδή είναι ανίκανη, φαίνεται να την κάνει αυτή τη δουλειά, υψοθετεί μιαν άλλη πολιτική. Προσπαθεί να με κλείσει εμένα, τον πολίτη, σπίτι μου, για να φτιάξει μια τάξη νεκροταφείου όπου θα κυκλοφορούν μόνο μερικοί καθώς πρέπει πολίτες. Ποιοί είναι αυτοί; Αυτοί πρώτα απ' όλα χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη του εφιαλτικού κυριολεκτικά φαινομένου των αγανακτισμένων πολιτών. Έχουμε να κάνουμε με μάζες πολιτών που τους κατεβάζουν στο δρόμο, με σκοπό να επιβάλλουν κάποια ιδέα της ευταξίας και να κλείσουν στα σπίτια τους όλους τους υπόλοιπους πολίτες που έχουν ξεβαμένα τζιν ή ξανθά μαλλιά. Έχουμε λοιπόν κάποια ιδέα της τάξης και κάποια ιδέα της αστυνομίας· κι απ' αυτή την άποψη πραγματικά ανήκουμε στη δύση. Δεν κάνουμε άλλο παρά να μιμούμαστε συγκεκριμένα πρότυπα, τα οποία εφαρμόζονται αυτή τη στιγμή στη Γαλλία και στη Γερμανία καταστροφικότητα, με παθιτικοποίηση του πληθυσμού απέναντι στη χειρότερη αυθαιρεσία, και το χειρότερο επιτρέποντας σ' αυτή ακριβώς την περίπτωση, στα εγκληματικά στοιχεία να δρούν, γιατί ως γνωστόν κανένα κράτος δεν έχει περισσότερους εγκληματίες απ' ό,τι η Γαλλία, ή η Αμερική ή και η Γερμανία. Κι εδώ έχουμε ένα συγκεκριμένο παράδειγμα, έχουμε αυτούς που ονομάζονται αναρχικοί να καταδιώκονται απ' την Αστυνομία ενώ την ίδια στιγμή προσπαθούν να καταδιώξουν εμπόρους ναρκωτικών. Ποιός καλύπτει εδώ με έργα τους εμπόρους ναρκωτικών;

Εδώ πια επειδή δεν υπάρχει κανένας κοινωνικός κανόνας, έτσι που να ευσταθεί και η εξαιρεσή του, επειδή υπάρχει συνεχής παθιτικοποίηση των πολιτών, αλλάζουμε τον κοινωνικό κανόνα, που είναι εγγύηση της ασφάλειας αυτής της κοινωνίας, με την ιδέα του νόμου, ο οποίος ως γνωστόν, δεν δέχεται εξαιρέσεις.

ΠΕΡΙ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

Η αναβάθμιση στα Εξάρχεια —ΟΠΛΙΣΑΤΕ— με στόχο —ΣΚΟΠΕΥΣΑΤΕ— τις «περιθωριακές ομάδες» της ταραχώδους νεολαίας —ΠΥΡ! Όπλο; Η πολεοδομική ανάπτυξη «από το κράτος για σας».

Μήνες πριν, κάποιοι, κάπου, πήραν μια απόφαση (κατόπιν άλλης—ιεραρχικά ανώτερης—απόφασης) για «ανάπτυξη των Εξαρχείων». (Όχι του Κερατσινίου, Δραπετσώνας, Κολωνακίου). Όμως γιατί; Μα για να διώξουν τους περιθωριακούς! Απορία: «Και δεν τους πλακώνουν στις μάρες να σκορπίσουν»;

Επί πόσο (καιρό) και με πόσο (πολιτικό κόστος);

Μαγική σκέψη: «τράβα το χαλί κάτω από τα πόδια τους».

Δηλαδή: αφού οι περιθωριακοί φέρνουν την υποβάθμιση, θα αντιστρέψουμε τους όρους: «Θα αναβαθμίσουμε την περιοχή και θα διώξουμε τους περιθωριακούς».

Πώς; Οι περιθωριακοί φέρνουν την υποβάθμιση γιατί είναι βρώμικοι, σκοτεινοί και κακοί: ζουν σε σκοτεινά σπίτια και βρωμίζουν τις συνοικίες. Αν εγώ καθαρίσω τη συνοικία,βάλω πράσινο και φώτα, καθάρισα (μερικοί λένε ότι και μερικοί σταυροί δεν βλάπτουν).

Έτσι:

- Και βιτρίνα έχω,
- Και τους κατοίκους υποφύρους έχω,
- Και αστυνομία **δεν** έχω να γίνομαι ρεζίλι κάθε τόσο,

— Και τους διώχνω τέλος πάντων από το κέντρο (ποιός αντέχει μια μυίγα στο ρουδούνι του).

Βέβαια, εδώ που τα λέμε, αυξάνονται τα νοίκια αλλά, τέλος πάντων, όσοι δεν έχουν λεφτά να φεύγουν.

Να γίνουν και συμφερότερα τα σπίτια.

Να έρδει να μείνει αξιοπρεπής κόσμος βρε α-δελφέ!!!

Εξάλλου συμβαίνουν και εις Παρισίους. Ήταν οι "Les Halles", όπου ένα τεράστιο υπόστεγο σιδερένιο του 19ου αιώνα κάλυπτε την κρεαταγορά του Παρισιού. Τη νύχτα γινόταν της κακομοίρας. Ξύλο, μπάτσοι και όλα τα λουλούδια του μπαζέ.

Οπότε, παίρνεται η απόφαση «εξυγίανση» (εκτου υγείας, ενάντια στη βρώμα, αρρώστια, καρκίνο, πανούκλα, που ναι μεν η κοινωνία γεννάει, δεν είναι όμως ανάγκη να τα βλέπουμε μπροστά μας).

Στο πι και φι διαγωνισμός και «βουαλά»! κέντρο «Ζ. Πομπιντού» ή κοινώς «Μπωμπούρ».

Κοληπτά, η υπόγεια αγορά 3 επιπέδων (από το κόσμο του μετρό στον κόσμο της κατανάλωσης).

Να τα νοίκια στα ουράνια, να νέες κατοικίες, να υψηλά στρώματα: Πάλι το κέντρο δικό μας. «Ουφ! ανάσα».

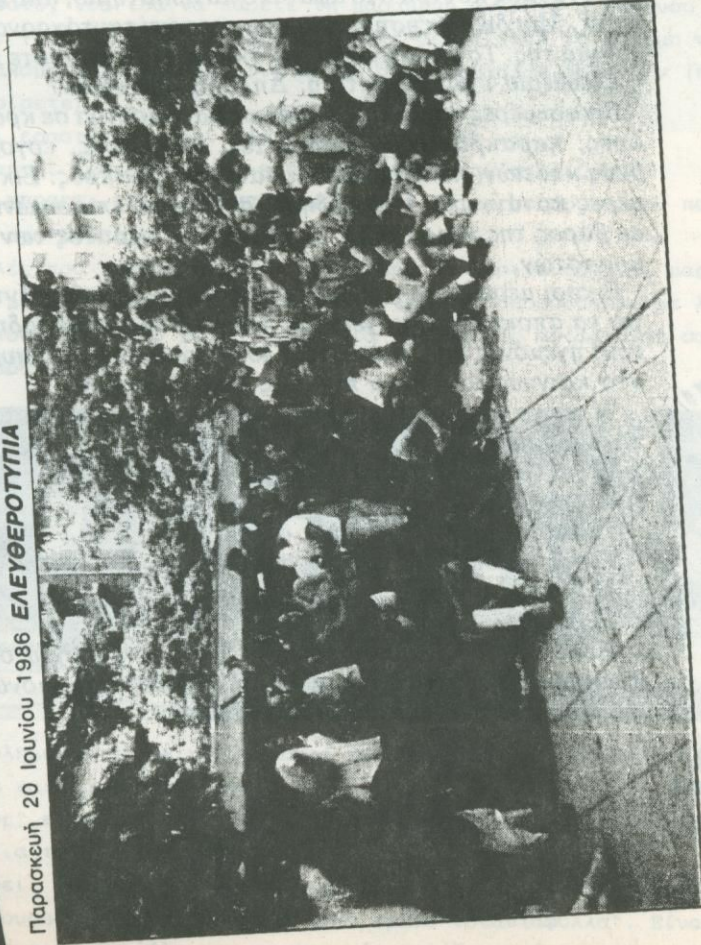
Πολιτισμός—Τουρισμός—Βόμβα νετρονίου: εξαφανίζουν τους ανθρώπους αλλά σέβονται τα αντικείμενα.

ΕΞΑΡΧΕΙΑ

«Όχι στην αστυνομική...ανάπλαση»

Παρασκευή 20 Ιουνίου 1986 ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ

Γεμάτη κόσμο η πλατεία Εξαρχείων... Άλλοι κάθονται και άλλοι παρακολουθούν όρθιοι την εκδήλωση

«ΟΧΙ» στην ανάπλαση των Εξαρχείων, «ΟΧΙ» στην αστυνομική καταστολή. Δύο μηνύματα από την εκδήλωση που διοργανώσαν, χτες το απόγευμα στην πλατεία Εξαρχείων, η ομάδα φοιτητών τριτοετηνικής, η επιτροπή πολιτών για τα συνταγματικά δικαιώματα και ομάδα αρχιτεκτόνων.

Όπως ανέφερε εκπρόσωπος της ομάδας φοιτητών αρχιτεκτονικής: «Η εκδήλωση γίνεται για να ακουστούν κρισημα ερωτήματα πάνω στο θέμα της ανάπλασης».

Στις ομιλίες που έγιναν, μεταξύ άλλων τονίστηκε ότι:

- Η ανάπλαση-καταστολή είναι ένα πανευρωπαϊκό φαινόμενο. Σημειάζεται δε στην διαπίστωση από τα καταλυτικά κράτη, της ύπαρξης ενός νέου κοινωνικού στρώματος, ενός νέου προλεταριάτου που σαν κύριο χαρακτηριστικό του έχει την αντιθετική συμπεριφορά (άρνηση σε θεσμούς όπως η οικογένεια, ο στρατός κ.ά.).

- Η στρατικοποίηση της αστυνομίας δεν είναι πρωτοτυπία κάποιου υπουργού αλλά σχέδιο της ΕΟΚ.

- Στα Εξαρχεία εδώ και και-

ποσα χρόνια δεν «δουλεύει» το σύστημα της αντιπαράθεσης ενώ υπάρχει τάση εγκατάλειψης της περιοχής, κυρίως βέβαια από άτομα με υψηλά εισοδήματα. Η αιτία γι' αυτό δεν είναι τα «περιθωριακά στοιχεία» όπως υποστηρίζει το ΥΠΕΧΩΔΕ αλλά το καοσάειο, η ρύπανση της ατμόσφαιρας, ο θόρυβος, η έλλειψη ελεύθερων χώρων.

Ο καθηγητής Γ. Παπαμχαίρι εκπρόσωπος της επιτροπής κατοίκων ανέφερε ότι: «Η ανάπλαση που προτείνει το υπουργείο είναι ουσιαστικά απονεκρωση της περιοχής. Έχουν σκοπό να κλείσουν τα καφενεία στα Εξαρχεία ή να μετατρέψουν σε φαστούφουν. Η πλατεία ανήκει στους εγγέλους που έρχονται να πίνουν τον καφέ τους, συγκεντρώνονται, συσπειρώνονται και συζητούν. Δεν στέκει το ιδεολογικό επιχείρημα που προβάλλουν μερικοί, ότι τότε δεν μπορούν να αφήσουν τα παιδιά τους να παίζουν στην πλατεία όταν κυκλοφορούν ατομα με πράσινα μαλλιά...».

Η εκδήλωση έκλεισε με μουσικό πρόγραμμα.

Μ. ΔΕΔΕ

Ο ΣΤΑΘΜΟΣ

Τις μέρες που ο στρατηγός ανακαταλάμβανε δρόμους και πλατείες,

τις νύχτες που οι νόμοι της εξουσίας εναλλάσσονταν με τους νόμους της σιωπής.

μια ομάδα (μια παρέα καλλίτερα) από φοιτητές της αρχιτεκτονικής έστηναν μια κεραία ραδιοφωνίας, εκεί ακριβώς, στο μείζον πεδίο βολής.

«Παίρνουμε τόν λόγο... για να διεκδικήσουμε την απαγορευμένη δημοσιότητα...» ή αλλιώς για να απαλλοτριώσουμε την έρημο που στρώνουν γύρω μας.

Να ένας λόγος σοβαρός για να αναλάβουν κάποιοι την ευθύνη ενός ελεύθερου ραδιοφωνικού σταθμού.

Να επίσης ένας τρόπος να μιλήσουν για την υπό κατοχή γειτονιά τους, επ' αφορμή και επί της ουσίας.

Ένας σταθμός για τα Εξάρχεια μέσα στα Εξάρχεια. Ένας σταθμός κόντρα στο αφασικό πανεπιστήμιο, από φοιτητές. Μια διεκδίκηση που πραγματοποιεί ταυτόχρονα το αίτημά της. Το μέσο αγγίζει τον σκοπό; Ναι, από τότε που η ελευθερία έγινε πειρατική. Δηλαδή, ανέκαθεν.

Είκοσι μέρες ο σταθμός αρμένισε κατάμουτρα σε κρατικούς, παρακρατικούς, ασφαλίτες, υπουργούς, εργολάβους κηδειών, πολιτικούς και πανεπιστημιακούς. Είκοσι μέρες κατάγγειλε, τραγούδησε, συζήτησε, επικοινωνήσε σε βάρος της νέας τάξης, σε βάρος του ψέματος των μικροαστών.

Είκοσι μέρες... ούτε λίγες ούτε πολλές. Ικανές πάντως για να αποκαλύψει κανείς τον Μακιαβέλλι να καθοδηγεί τους ηγεμόνες μας, ή τον Χάξλεϋ να προλέγει τον θαυμαστό καινούργιο κόσμο που μας επιφυλάσσουν.

Ή για να αποκαλύψει τον κρυμένο ολοκληρωτισμό της πολεοδομίας.

Ή για να πληροφορηθεί τα έργα της αρκούδας στην Πετρούπολη.

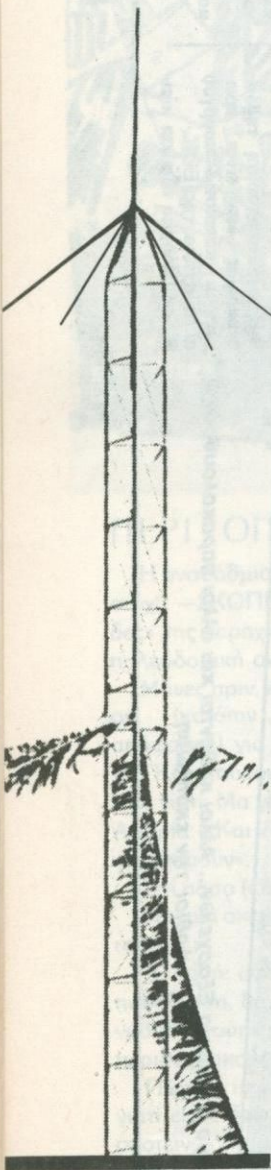
Ή για να χαιρετήσει τους φίλους του.

Ή για να διαλέξει την μουσική και να την αφιερώσει.

Ή για να διαβάσει παραμύθια.

Ή...

Ένας σταθμός λοιπόν που δεν ήταν ούτε σχήμα ούτε πρόσχημα. Τι ήταν τότε; Μια όαση; Όχι βέβαια... μονάχα μια άκρη σε ένα νήμα που ξετυλίγεται...

(...) και όταν σεις αξιώνετε κάθε στιγμή
να νεκρά τριαντάφυλλα να συμπεριφερόμα-
στε, όταν σας αρέσει να ξεφυλλίζετε τα
άλμπουμ με τις κιτρινισμένες φωτογραφίες
και τις παλιές αγάπες, όταν σας αρέσει
να έχετε κάποιους να σας θυμίζουν τις
παιδικές παρανομίες σας,
όταν καθημερινά ασελγείτε πάνω στο σώμα
μας ευνουχίζοντας το Λόγο και την Επι-
θυμία μας,
όταν χαρούμενα ζουλάτε τη γυναίκα σας
στον αφαλό και σκέπτεστε ότι θα γεννήσε-
τε ένα γιό που θα τον ονομάσετε φόβο -
και όταν ελπίζετε ότι αυτός ο γιός θα
άρει τις αμαρτίες σας,
και όταν καθημερινά διαψεύδεστε,
τότε τη λυπόψυχη ύπαρξή σας ραίνετε με
τα πέταλα από τα τριαντάφυλλα που εσείς

οι ίδιοι σκοτώσατε, ίσα-ίσα να πάρετε τη μαραμμένη ανταύγεια εκείνου που
κάποτε ήταν και για σας αίμα πορφυρό, μα ποτέ δεν είχατε τη δύναμη να το
πιείτε, ζεστό ακόμη, στα κρυστάλλινα ποτήρια των μεγάλων δωματίων (που
ποτέ δε θα γνωρίσετε)

(...) Διπόψυχοι εραστές μας δεν είστε άξιοι για μας και -
ώ αξιαγάπητοι λευκοί λαιμοί που ηλιαχτίδες σας στολίζουν-
μπορείτε ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΧΑΡΟΥΜΕΝΑ ΜΑΤΙΑ ΜΑΣ να κατοικήσετε την παραί -
τησή σας στο διάβολο

(...) Οι ανατολές που κάποτε σαρώναν με αιχμές τα πύρινα πρωϊνά, μας βρί-
βρίσκουν με ένα βρώμικο μικρόφωνο στο χέρι να υποδύομαστε με λέξεις
τους εαυτούς μας, που με τη σιδερένια γροθιά της αδιαφορίας σας ονο-
μάσατε παράνομους

(...) Κεραυνοβολημένοι σε ακινησία αστοί των πηγμένων μεγαλουπόλεων ζέχνε-
τε σαπίλα και κυοφορείτε φασισμό

(...) ο "πόλεμος" είναι ο όρος για τη δική μας επιβίωση και η "κοινωνική
ειρήνη" για το δικό σας θάνατο.

(...) Ποιός ξέρει, ίσως να γνωρίζετε μια έξυπνη παροιμία, που ισχυρίζεται
ότι "τα γουρούνια είναι νόστιμα όταν τρώνε τριαντάφυλλα". Είναι μια
αληθινή ψευτιά, παρ'όλο που οι ψευτιές μοιάζουν κάποτε εξαιρετικά
αληθοφανείς...

... με αφορμή την εικονογραφημένη διαφήμιση ...

Η εικονογραφημένη διαφήμιση που η παρουσία της γίνεται όλο και πιο κυρίαρχη στο αστικό τοπίο, στην τηλεοπτική εικόνα και στα έντυπα μεγάλης κυκλοφορίας, δεν διαχειρίζεται μόνο ένα σύστημα αξιών μέσω των οποίων εγκαθιστά στον κόσμο του καταναλωτή το προϊόν που διαφημίζει. Όλη αυτή η διαδικασία εγκατάστασης κυριαρχείται βέβαια από τις γενικές τάσεις του σύγχρονου πολιτισμού της κατανάλωσης-όμως εκεί που η εικονογραφημένη διαφήμιση ασκεί πιο βαθιά τον κοινωνικό της ρόλο είναι στον τρόπο που προβάλλει, επικυρώνει και μορφοποιεί πρότυπα συμπεριφοράς. Με μια γενική έννοια η διαφήμιση αυτή εκπέμπει εικόνες τυπικών κοινωνικών αντιδράσεων, εικόνες που συμπυκνώνουν εκφραστικά μοτίβα, στυλ συμπεριφοράς, εικόνες που δίνουν μορφή σε γενικές ηθικές επιταγές και βασικές ιδεολογικές στάσεις.

Η τεχνική στρατηγική μιας πετυχημέ-

νης διαφημιστικής εικόνας είναι να μπορέσει να συνδέσει το προϊόν με τέτοια γενικά πρότυπα συμπεριφοράς, να επενδύσει το προϊόν με τις αρετές της συμπεριφοράς που εξυπηρετεί, προκαλεί ή προϋποθέτει. Για αυτό και εμφανίζει με έναν ιδιαίτερα πυκνό και έκδηλο τρόπο τις αξίες της κοινωνίας εντός της οποίας προορίζεται να λειτουργήσει, γιαυτό και μπορεί να θεωρηθεί σαν ένας κατεξοχήν τόπος όπου αποτυπώνονται και εκπέμπονται τούτες οι αξίες.

Οι αξίες που αναφέρονται στο ανδρικό και το γυναικείο, ο τρόπος που μορφοποιούνται σε κοινωνικούς ρόλους αποτελούν ιδιαίτερα κρίσιμη περιοχή στην επικράτεια της κοινωνικής ιδεολογίας. Όταν επιστρατεύονται οι αξίες αυτές από το διαφημιστικό εγχείρημα, κινητοποιούν μαζί τους μια σειρά από κοινωνικά αποδεκτές εικόνες αρρενωπότητας και θηλυκότητας, ένα ολόκληρο πλέγμα από στιγμές και πράξεις χαρακτηρισμένες αντρικές ή γυναι-

κείες. Το σκηνικό της εικόνας, ο τόπος της δράσης της, το περιβάλλον εντός του οποίου αναδεικνύεται το προϊόν, εμποτίζεται από μία επιλεκτική επεξεργασία όλων αυτών των διαθέσιμων εικόνων. Το σκηνικό το ίδιο μεσολαβεί το μήνυμα που στηρίζει την ιδιαιτερότητα του προϊόντος, και όταν η ιδιαιτερότητά του αυτή αναφέρεται στο τρόπο που εκφράζει αντρικές ή γυναικείες αξίες, το σκηνικό φορτώνεται με διακριτικά ή έκδηλα σημεία που τις προβάλλουν, τις εκπέμπουν.

... αρώματα ...

Καθώς τα αρώματα έχουν σα στόχο τους να τονώνουν ή να προκαλούν την έλξη του άλλου φύλου, να εντείνουν μ' άλλα λόγια την εικόνα του κατεξοχήν επιθυμητού άνδρα ή της κατεξοχήν επιθυμητής γυναίκας, οι διαφημιστικές εικόνες που τα προβάλλουν εμποτίζονται κατεξοχήν από ενδείξεις ανδρικών και γυναικείων προτύπων. Σκαλίζοντας τα λιγώτερο προφανή στοιχεία μιας τέτοιας διαφημιστικής εικόνας, ερμηνεύοντας τις λεπτομέρειες που την συγκροτούν, με την πεποίθηση ότι τίποτα σε μια τέτοια εικόνα δεν είναι τυχαίο, μπορούμε να ανακαλύψουμε την ενότητα που διατρέχει την σκηνή. Όλα λειτουργούν συμβολικά, όλα συνεργάζονται στη συμβολική συμπύκνωση των αξιών της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας και στην συνδεσή τους με το διαφημιζόμενο προϊόν.

Εικονογραφημένες διαφημίσεις για ανδρικές κολώνιες. Το μήνυμα εξαιρετικά απλό: «γίνετε αυτό που οι γυναίκες επιθυμούν». Και μ' αυτή την έννοια ζήστε τις φαντασιώσεις του ακατανίκητου, του δυναμικού, του κλασσικού ή του μοντέρνου εραστή.

Η εικόνα που έχει συγκροτήσει η κοινωνία μας για τον άνδρα παίζει εδώ καθοριστικό ρόλο. Η ομορφιά του λιτή, σοβαρή, κλασσική. Ο κόσμος του χωρίς «περιττά στολίδια», το ντύσιμο του διακριτικό, στην πολυτέλεια του αρχοντικού και στην καθημερινότητα του σπορτίφ. Και τις κολώνιες ακόμη, δείγμα εκζήτησης και αυταρέσκειας, τις χρησιμοποιεί συχνά με την πρόφαση ότι αποτελούν μέρος μιας αναπόφευ-

κτης λειτουργικής διαδικασίας, του ξυρίσματος (το άλλοθι του after-shave).

Οι αξίες λοιπόν που οφείλει να μεταδώσει το περιβάλλον της εικονογραφημένης διαφήμισης, λογικό είναι να το θέλουν αυστηρό, χωρίς περιττά αντικείμενα, γραμμικό, με ανθρώπινες φιγούρες άκαμπτες και απόμακρες.

Ας δούμε πιο συγκεκριμένα πως διαμορφώνεται ένα τέτοιο σκηνικό, σε κάποια παραδείγματα.

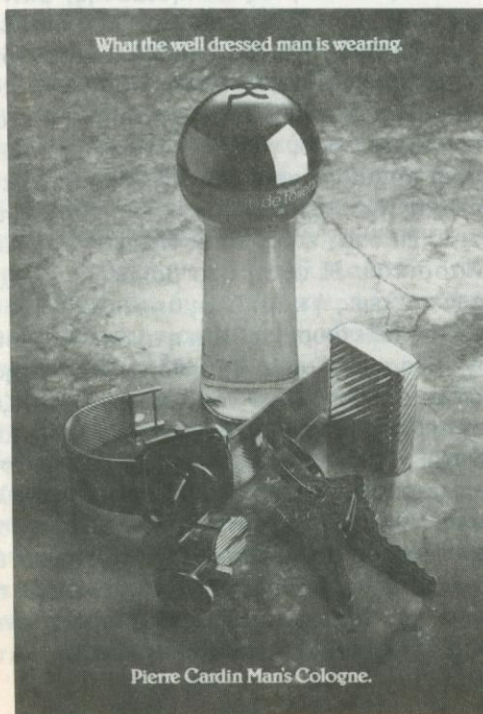
Les dieux vivants ont leur parfum. Kouros.

Το πρότυπο μιας απλησίαστης, ακίνητης ομορφιάς. Κλασικισμός που διαπερνάει όλη τη σκηνή. Το μπουκάλι «στεγνό», με μετρημένη διακόσμηση, αδιάφανο και απρόσιτο. Δεσπόζει στο τοπίο επιβάλλοντας τις γραμμές του, γίνεται κάτι σαν απομεινάρια αρχαίου ναού, δεν δίνει όμως την εντύπωση του ερείπιου-μένοντας πιο κοντά στην εικόνα ενός αναστηλωμένου νεοκλασσικού. Η φύση στο βάθος με ελάχιστες ατέλειες ή καμπύλες αποτελεί το φόντο μιας τελετουργίας. Και η ανδρική φιγούρα, μέσα από ένα παιχνίδι προοπτικής, κάπου μακριά αλλά τόσο κοντά, ατενίζει τον ορίζοντα· το σημείο όριο του απρόσιτου είναι η γυρισμένη της πλάτη σε μια στάση contra-posto, τυπική για κλασσικά αγάλματα. Όσο για το γραπτό σχόλιο, κάτι παραπάνω από εύγλωτο: «Οι ζωντανοί θεοί έχουν το άρωμά τους». Αν φανταστούμε εκείνο που βρίσκεται έξω από την εικόνα είναι σίγουρα μια γυναίκα εκστατική, κάτι ανάμεσα σε ιέρεια και θαυμάστρια.

Εντελώς ανάλογη είναι καί η παραπάνω εικόνα. Ίδια ιερή ατμόσφαιρα λιτή κομψότητα, ίδια άκαμπτη και μνημειακή η ανδρική φιγούρα. Μια ακόμα εκδοχή του κλασικισμού: οι Πυραμίδες της Αιγύπτου ορθωμένες αιώνια στην έρημο με το πείσμα και την έπαρση ενός παντοδύναμου άντρα — άλλωστε κάποιος τέτοιος δεν τις έφτιαξε;

Εδώ η πολυτέλεια σηματοδοτείται με αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Τι πιο κοινό από τα κλειδιά, το ρολόι, τον αναπτήρα και τα μανικετόκουμπα για έναν άνδρα. Μόνο που είναι όλα τους χρυσά. Το σκηνικό είναι στημένο με ενός άλλο τύπου αφαίρεση, μια άλλη εκδοχή δωρικής λιτότητας. Τα αντικείμενα ριγμένα στο μάρμαρο (άλλο σημείο πλούτου) δεν καμώνονται απλά μια τυχαία, αθώα επίδειξη πλούτου. Ίσως αυτή να φαίνεται σε μια πρώτη ανάγνωση. Είναι όμως τόσο καίρια συμβολικά που η παρουσία τους είναι άμεσα παραπεμπτική. Δεν δείχνουν απλά μια σκηνή, εκπροσωπούν μια ολόκληρη ζωή. Ένας πετυχημένος άνδρας με προσεγμένη εμφάνιση, που έχει ελάχιστα στολίδια και καλά (μια υπεροπτική κριτική του παραφορτωμένου μικροαστού ή του νεόπλουτου — μ' άλλα λόγια ένας ακόμα τρόπος για να ξεχωρίσεις).

Και πίσω από όλα αυτά δεσπόζει το άρωμα, καθημερινό και πολυτελές, όπως όλα τα αντικείμενα που το περιτριγυρίζουν, φωτεινό σε τόνους ήρεμου κίτρινου, που πάει να πει αρχοντιά, αργή απόλαυση, διακριτικότητα.

Μ' όλα τούτα να θεωρηθεί το σχήμα του μπουκαλιού ατύχημα; Ή καλύτερα ότι πρόκυψε από μια άλλη σχεδιαστική - διαφημιστική πρόθεση; Τι γυρεύει ένας τόσο πιστά αναπαραστημένος μικρός φαλλός σε ένα τόσο σοβαρό λιτό σκηνικό; Πόσο η κραυγαλέα του αρρενωπότητα μπορεί να συγκριθεί με την κλασσική και άρα αυστηρής ηθικής ανδρική παρουσία που υπαινίσσονται όλα τ' άλλα; Το πως μπορεί η ίδια διαφημιστική εικόνα να ανακαλεί ταυτόχρονα τό μύθο του παντοδύναμου φαλλού (τον ονόμασαν και «πρωταρχικό σημαίνον») και τον μύθο του κομψού τζέντλεμαν, ίσως να εξαρτιέται τελικά από τις λεπτές ισορροπίες που χαρακτηρίζουν τις φαντασιώσεις του σύγχρονου άνδρα στην αναζήτηση του κοινωνικά απαιτούμενου ανδρισμού του.

Yardley Original

**Η ανδρική κυριαρχία που αρέσει...
και στις γυναίκες**

Άλλη μια σειρά από συμβολικά χωροθετημένα αντικείμενα. Τοποθετημένα σε ύψος αφής, έτοιμα να τα πιάσεις σαν να είναι σχεδόν τα δικά σου, καθώς ξυρίζεσαι. Και μακάρι να ήταν γιατί αποτελούν ούτε λίγο ούτε πολύ «την ανδρική κυριαρχία που αρέσει και στις γυναίκες». Εδώ η σοβαρότητα και η κλασική διάθεση βρίσκεται σε πλήρη αρμονία και με τη συσκευασία του προϊόντος: το «αρχέτυπο» μπουκάλι. Η σκηνοθεσία κάτι ανάμεσα σε νεκρή φύση και στιγμιότυπο ξεκινάει από το οικείο για να προβληθεί στην καθαρότητα του τέλει, της εξιδανίκευσης που μόνο η τέχνη είναι αρμόδια να παρουσιάζει.

Οι διαφημίσεις γυναικείων αρωμάτων ή καλλυντικών, χρησιμοποιούν στην στρατηγική τους τις αξίες τις συνδεδεμένες με τον άλλο πόλο, τη θηλυκότητα. Αξίες που είναι συμμετρικά αντίθετες: στη σοβαρότητα και τον κλασικισμό, αξίες ταυτισμένες με την αρρενωπότητα, έρχονται να αντιπαρατεθούν η μαγεία του όνειρου, η ματαιότητα του στολιδιού, η εκζήτηση. Αξίες «θηλυκές». Που δηλώνουν μια βασική κοινωνική προκατάληψη: ρόλος της γυναίκας να ελ-

κύει τον άνδρα (και δώ κάθε μέσο επιτρέπεται), η ταυτότητα της προκύπτει στο βαθμό που προσωποποιεί την επιθυμία του.

Έτσι λοιπόν λογικό είναι να περιμένουμε τα στοιχεία του περιβάλλοντος στην εικονογραφημένη διαφήμιση να λειτουργούν συμβολικά παραπέμποντας σε μηνύματα αντιτιθέμενα με κείνα που βρήκαμε στα προηγούμενα δείγματα.

Και πρώτα - πρώτα η εικόνα του ονείρου: εικόνα ατμόσφαιρας, τόνων, με καθοριστική την παρουσία του μαύρου, της νύχτας. Ένα πλήθος από αντικείμενα ή διαβαθμίσεις υφής και χρώματος που παραπέμπουν το ένα στο άλλο και όλα μαζί σε κάτι έξω από το καθημερινό, στο εξαιρετικό, στήνουν ένα σκηνικό σαγηνευτικό. Στο σκηνικό αυτό τα νήματα κινεί η αντρική ματιά. Η γυναίκα υποψήφια αγοράστρια φαντάζεται τον εαυτό της μέρος αυτού του ονειρικού περιβάλλοντος που θα την αναδείξει, θα την κάνει επιθυμητή. Είτε είναι παρούσα είτε όχι η γυναικεία φιγούρα, το μήνυμα είναι ότι θα μπορεί να ενσαρκώνει τις ιδιότητες ενός τέτοιου τύπου, θα ακτινοβολεί φεγγαρόφωτο, θα μυρίζει το βαρύ άρωμα των νυχτολούλουδων, θα είναι λεία και απαλή σαν ήσυχη θάλασσα.

επάρτιες οσμή εδών (ωδ ιον) παρόντων των
 οσμών στο χώρο που περιβάλλει το
 του σωματικού του σώματος που
 οσμών που είναι η οσμή που
 οσμών που είναι η οσμή που
 οσμών που είναι η οσμή που
 οσμών που είναι η οσμή που

Στη μια διαφήμιση έχουμε ένα παραδοσιακά ονειρικό περιβάλλον, που για τον Ευρωπαίο σημαίνεται σαν εξωτικό. Στην άλλη έχουμε ένα πιο σύγχρονο ονειρικό περιβάλλον, με φανερά τα σημάδια των τοπίων της επιστημονικής φαντασίας. Και στις δυο περιπτώσεις το φεγγάρι είναι το σύμβολο κλειδί που ονοματίζει την σκηνή («πανσέληνος» = βραδιά γεμάτη όνειρα).

Χαρακτηριστική είναι και η παρουσία του μπουκαλιού στη δεύτερη εικόνα. Αποτελεί στην ουσία το θέμα της εικόνας. Δεσπόζοντας στο τοπίο και συνοδευμένο από κάποιες απόμακρες φιγούρες που μοιάζουν με μεταλλάξεις του, έχει όλη τη γοητεία ενός σουρεαλιστικού αντικειμένου (οικείο, γνωστό, μια και εύκολα το συγκρίνουμε με τη συσκευασία του αρώματος ακριβώς από κάτω, αλλά ταυτόχρονα παράξενο, άγνωστο). Προσιτό και μαζί άπιαστο, έξω από την κλίμακα δίπλα στην ανθρώπινη φιγούρα, μοιάζει ταυτόχρονα σαν να είναι ακουμπισμένο εκεί ή να βγήκε από το αμμουδερό χώμα. Όπως αρκετές φορές είδαμε μέχρι τώρα το ίδιο το μπουκάλι μπορεί να είναι φορτωμένο με το μήνυμα - ταυτότητα του αρώματος. Εδώ όλη η διαφήμιση μοιάζει να στριφογυρίζει γύρω από το σήμα «πτυχωτό»: πτυχωτό έδαφος, πτυχωτό φόρεμα, πτυχωτό μπουκάλι. Η γοητεία του κρυμμένου, του φωλιασμένου ανάμεσα στις πτυχές. Η ίδια η θηλυκότητα σαν το ατέλειωτο παιχνίδι των πτυχών που αλλάζουν συνέχεια, κρύβοντας αλλά παρακινώντας την αποκάλυψη. Έτσι και το άρωμα το ίδιο, διακριτικά κρυμμένο και παρόν ταυτόχρονα με όλη τη γοητεία της άυλης παρουσίας του. Μια σοφά σχεδιασμένη αλληγορία που θα 'ταν κρίμα να γίνει αντιληπτή σαν ένα απλό σκηνικό πολυτέλειας (κάτι που δηλώνουν ευθέως το βραδινό φόρεμα και τα ψηλά τακούνια).

Αν στη δωρική λιτότητα του αρρενωπού η διαφήμιση των γυναικείων αρωμάτων αντιπαραθέτει τον πλούσιο κόσμο του ονείρου, στην άκαμπτη ανδρική φιγούρα αντιπαραθέτει την αντίστοιχη γυναικεία σε κίνηση εκφραστική, και για τούτο έντονα συμβολική: Η γυναίκα που ποζάρει και εκτίθεται στη ματιά. Το γεμμένο κεφάλι που μόνο του μπορεί να σηκώσει το φορτίο της

Création est amour, amour est création

PARFUMS TED LAPIDUS PARIS

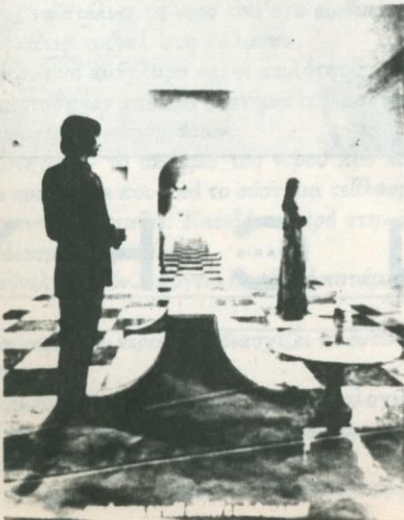

κίνησης της φιγούρας είναι αναμφίβολο σημάδι ονειροπόλησης. Τα κλειστά μάτια σαν το όριο της απουσίας μέσα στο όνειρο αλλά και υπαινιγμός απόλαυσης, ηδονής. Η αγαλματινή παρουσία των κούρων αντιμέτωπη με το συστρεφόμενο σώμα της ζωγραφικής του μπαρόκ, στην έκταση μιας ιστορίας που διανέμει ρόλους και απαιτεί συμπεριφορές.

Και το τελικό όριο η γυναίκα που περιμένει, που καλεί τον άνδρα σε μια στάση αναμονής. Εκείνος όρθιος, εκείνη καθιστή. Και το άρωμα μεσολαβητής («περισσότερο απ' ότι τα λόγια»), κλειδί που εξασφαλίζει τη γυναικεία διάθεση, εγγυάται μια αποτελεσματική γοητεία. Σίγουρα μια διαφήμιση που απευθύνεται σε άνδρες – άλλωστε αυτοί δεν υποτίθεται ότι τα χαρίζουν;

Για μια ιδιαίτερα πυκνή συνόψιση όσων πιο πάνω περιγράφηκαν προσφέρεται η σύγκριση δυο διαφημίσεων του ίδιου οίκου και του ίδιου διαφημιστή που απευθύνονται η μια σε άνδρες καταναλωτές και η άλλη σε γυναίκες: «μια συνάντηση».

Η ανδρική φιγούρα άκαμπτη και σφιγμένη σε μια κλασσική πόζα, κοιτώντας προς το μέρος μας, απ' όπου προβάλλει μια γυναικεία σκιά. Η γυναικεία φιγούρα της άλλης διαφήμισης ονειροπολεί σε μια στάση σώματος νωχελικού κοιτώντας ένα κάδρο που αποτελεί την αυστηρή ανδρική πα-

ρουσία. Στην πρώτη εικόνα η ανδρική φιγούρα είναι το θέμα και δεσπόζει στο κέντρο της, ενώ η γυναικεία σκιά μόλι φαίνεται. Στη δεύτερη η γυναικεία φιγούρα είναι το θέμα, αλλά υποχωρεί στο πλάι της εικόνας, δίνοντας έναν ισότιμο ρόλο στο κάδρο του «πατέρα» - εραστή.

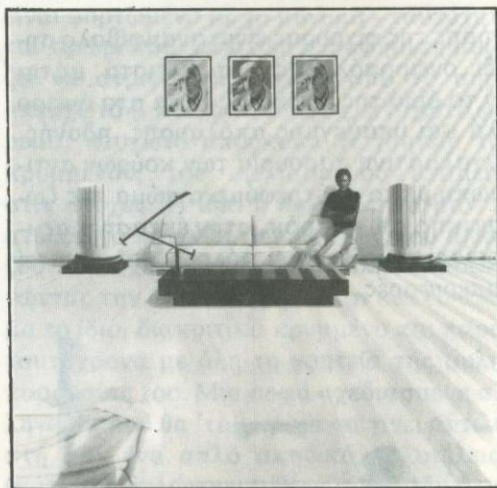
Το περιβάλλον είναι διαμορφωμένο με συμμετρικά αντίθετα χαρακτηριστικά: κομμένες κολώνες υποστηρίζουν σε ύψος την ανδρική φιγούρα τονίζοντας τη σοβαρότητα και την ακαμψία της. Ψηλές ραδινές κολώνες στην άλλη εικόνα επικρατούν πάνω στη γυναικεία φιγούρα τονίζοντας το ύψος και επομένως τη δικιά της μικρότητα. Λιτό περιβάλλον στην πρώτη εικόνα με φυγές που ενισχύονται από τη σκιά που κάνουν οι γρίλλιες, με χαρακτηριστικά οξείες γωνίες σε όλα τα στοιχεία που το απαρτίζουν, με τόνους σε άσπρο και μαύρο που βοηθούν στην ανάδειξη των χρωματιστών

κάδρων που είναι πάλι ο άνδρας - πρότυπο της άλλης εικόνας. Η φιγούρα τονίζεται με ακόμα ένα τρόπο, βρίσκεται στο σημείο τομής των κατευθύνσεων που έχουν οι σκιες.

Στην άλλη εικόνα η φλυαρία και το ακανόνιστο της βλάστησης κυριεύουν το μεγαλύτερο μέρος της. Πολύχρωμο φόρεμα, πολλοί τόνοι του πράσινου και του μπλε, φως διάχυτο. Ένα περιβάλλον θηλυκό.

Σίγουρα δυο εικόνες υπερβολικές. Υπερβολικά φορτωμένες από ενδείξεις, υπερβολικά υπαινικτικές, σχεδόν σαν να πρόκυψαν από μια κοινή εφαρμογή ψυχαναλυτικών παρατηρήσεων. Στον ορίζοντα όμως μιας όλο και περισσότερο συνειδητής διαχείρισης και σχεδιασμού της διαφημιστικής εικόνας με τη χρήση «επιστημονικών» κοινωνικών και ψυχολογικών παρατηρήσεων και πειραμάτων, τα παραδείγματα αυτά ίσως να δείχνουν παραστατικά μια κατεύθυνση.

Σταύρος Σταυρίδης

G I V E N C H Y

PARFUMS

Χθονια υδατα

Τα ποτάμια οδηγούσαν στη θάλασσα
Τα ποτάμια οδηγούν στη θάλασσα τα απόβλητα της πόλης
Ιλισσός.

Από τις πλαγιές του Υμηττού:

Καισαριανή και Ιλίσσια, Παγκράτι, Βουρουχονήσι, Καλλιρόη,
Κουκάκι, Καλλιθέα, Μοσχάτο — στον Φαληρικό Όρμο.

Από το 1930 μέχρι το 1980 κομμάτι-κομμάτι καλύπτεται η
κοίτη του ποταμού: Μιχαλακοπούλου, Παπαδιαμαντοπούλου,
Γ. Παπανδρέου, Β. Κωνσταντίνου, Καλλιρόης, Θησέως, Χαμο-
στέρνας.

Παρατηρώντας τον πολεοδομικό χάρτη, εντοπίζει κανείς τα ση-
μεία όπου το Ιπποδάμειο σκουντουφλάει επάνω σε περιέργες
καμπύλες γραμμές.

Είναι ο Ιλισσός και οι ρεματιές του, μη αναγνωρίσιμα πλέον.

Οι λεωφόροι όμως ανορθόδοξα διασχίζουν την πόλη σαν σκοτω-
μένα φίδια... μαϊανδροι του ποταμού.

Τα νερά αυτής της πόλης, βρώμικα και ανήθικα, παν να βρε-
θούν σε ένα επίπεδο που θεωρήθηκε πως τους αρμόζει. Τα νερά
τρέχουν στις στέγες, στις άκρες των δρόμων, στα ρυάκια, στα
ρέμματα, στο ποτάμι, στη θάλασσα.

Βρώμικη πόλη της λάσπης.

Και τώρα η μικρή ορατή διαδρομή τους, από 'κει που τελειώνει
το ντενεκεδένιο λούκι της πολυκατοικίας, φτάνει μέχρι την σχά-
ρα του υπονόμου, την πόλη της υπόγειας παράλληλης αόρατης
πόλης που εξακολουθεί να έχει ποτάμι να την διασχίζει.

Η αποκάλυψη της αδυναμίας εμφανίζεται κάτω από τον λόφο του
Αρδηττού — στην Παναγιά της Πέτρας — όπου τα δυο επίπεδα
του ανάγλυφου δεν κατόρθωσαν να ανταμώσουν.

Το αρχαίο ανάγλυφο — αυτό των πηγών που στέρεψαν, ένα βλέμμα
χαμηλότερα, εξακολουθεί (κάτω από μια πέτρινη κάμαρα του μέσο-
πολέμου) να στέλνει τα νερά του στα σωθικά της πόλης, μέσα από
το τσιμεντένιο τούνελ στη θάλασσα.

Είναι το φυσικό ανάγλυφο και οι κοιλότητες του Αττικού τοπίου που
αντικαταστάθηκαν από ένα σύστημα τεθλασμένων γραμμών και άλ-
λων γεωμετρικών σχημάτων.

Η κοιλότητα — το σκάμμα του νερού που κυλάει, είναι ένα από
τα λίγα πράγματα που από το σύστημα τεθλασμένων δεν έγινε μπο-
ρετό να αντικατασταθεί. Επειδή το νερό στην ροή του δεν ανέχεται
τις σχεδιασμένες γωνίες.

Ένα τούνελ, λοιπόν, υπόγειο ποτάμι ή ποτάμι της υπόγειας αόρατης
πόλης...

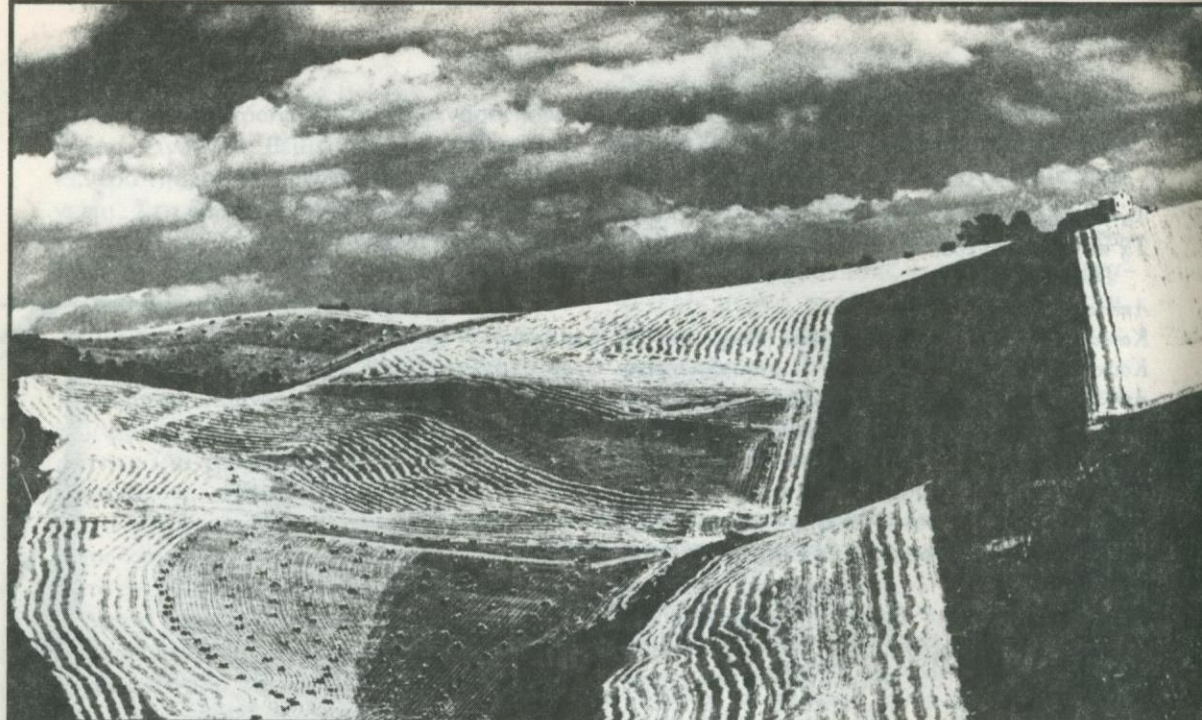
... η διαδρομή του νερού που διασχίζει τα δυτικά της Αθήνας, αθόρυ-
βη, αθέατη

μέχρι την ώρα του ξεπεράσματος των υπολογισμένων βροχοπτώσε-
ων, μέχρι την ώρα που η προκατασκευασμένη κοίτη δεν θα αντέξει
τον όγκο του νερού

μέχρι την ώρα που η πόλη θα ξανα-αποκτήσει το ποτάμι της.

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Κινούμενοι μέσα στις σύγχρονες πόλεις, ξετυλίγεται μπροστά μας μια αλυσίδα τόπων και ονομάτων αυστηρά χαρακτηρισμένων: τα οικοδομικά τετράγωνα με τα σπίτια, τα διοικητικά κτήρια, οι δρόμοι, τα πεζοδρόμια, οι πλατείες, τα πάρκα κ.λπ. Όλοι οι τόποι της πόλης, από τον πιο μεγάλο ως τον πιο μικρό είναι ονοματισμένοι: αυτό εδώ είναι τέτοιο... Αυτή η κατηγορηματική ανάγνωση εμποδίζει κάθε παρεξήγηση: αυτό που είναι τέτοιο-δεν είναι κάτι άλλο.

Έτσι τα πάρκα, οι πλατείες, τα άλση, διαφορετικά ονόματα για να χαρακτηριστούν οι δημόσιοι τόποι του «πράσινου», παρουσιάζουν όλα το ίδιο βασικό χαρακτηριστικό: το περιγράφουν κατ' όνομα και το οριοθετούν επί του τόπου.

Στην τάξη αυτής της περιγραφής, υπάρχει για το «φυσικό» η φροντίδα να ορίζονται και τα πιο μικρά όρια, οι πιο ελάχιστες συνάψεις του με το «μη-φυσικό». Φράχτες, πεζούλια, γλάστρες, ζαρντινιέρες, χαράξεις, πορείες βατότητας μέσα από περιοχές άβατες,

κανάλια και λίμνες για τα νερά, να η απαραίτητη μορφολογία του ποιο κοινότυπου πάρκου, της πιο συνηθισμένης πλατείας. Ποιοι είναι ωστόσο οι λόγοι αυτής της αυστηρής οριοθέτησης;

Μπορούμε να επικαλεστούμε τον μαγικό φόβο απέναντι στην ανεξέλεγκτη φύση-όμως πόσο επικίνδυνο είναι αυτό το ευνουχισμένο «φυσικό» μέσα στην πόλη;

Θα επιχειρήσω μια βασική τοποθέτηση: υπάρχει μια κατ' αρχήν ιδέα για την πόλη, που ορίζεται σαν ένα σύμπλεγμα τόπων και ονομάτων μέσα στον χωρίς όνομα ορίζοντα. Το «δομημένο», αυτό που είναι (ή έχει) δομή, είναι το κατ' εξοχήν διακριτικό της πόλης-σε σχέση πάντα με κάτι μη-δομημένο. Ποιο είναι τότε το χειροπιαστό (ορατό) όριο ανάμεσα στην εικόνα του δομημένου και του μη-δομημένου;

Ανατρέχοντας στην ιστορία των πόλεων, έχουμε μια απάντηση. Το τείχος των οχυρωμένων πόλεων, αυτό το όριο που περιγράφει το «μέσα» και το «έξω», είναι το υλικό και νοητό κέλυφος της

πόλης-της δομής της.

Όντος το ισχυρό της κέλυφος είναι ταυτόχρονα και η απόδειξη της δομής-πράγμα που σημαίνει ότι το «μέσα» (η πόλη) οσοδήποτε χαλαρό, δεν κινδυνεύει να αποδομηθεί, ούτε υλικά ούτε νοηματικά. Η «φύση» (η επικίνδυνη, η χωρίς από τους ανθρώπους δόμηση φύση) είναι «έξω».

Αυτός ο αυστηρός διαχωρισμός των σημασιών, επιτρέπει στην μέσα πόλη την πολυτέλεια να μην οργανώνει ασφυκτικά την δομή της (την δόμησή της). Το «κενό», δηλαδή το επίσημα «ανώνυμο» και μη οργανωμένο μπορεί να υπάρξει χωρίς να «διαλύει» την πόλη, επειδή είναι ασφυκτικά αγκαλιασμένη από την απόδειξη πως υπάρχει-το τείχος της.

Συγκεκριμένες με αυτήν την παλιότερη ιστορικά κατάσταση, οι σημερινές πόλεις είναι εντελώς διαφορετικές. Διαρκώς επεκτεινόμενες, η κυριευμένες από αυτήν την τάση επέκτασης, δομούν και δομούνται συνεχώς. Και η σχέση με την «φύση», ή αν θέλετε με το «πράσινο» είναι κι αυτή χωρικά έκτατη. Παγωμένη ισορροπία, τουλάχιστον στην περίμετρο της πόλης δεν υπάρχει.

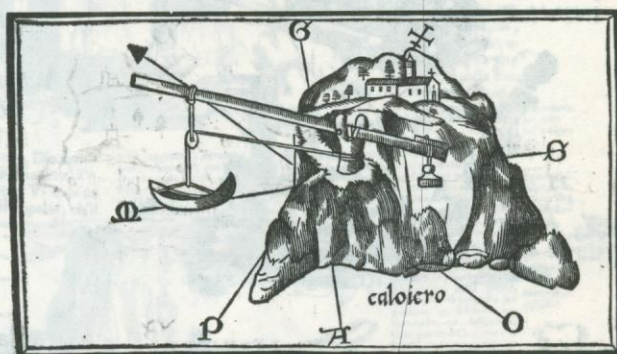
Αλλά υπάρχει η ανάγκη της σταθερότητας, της κυριαρχίας, -το αντίστροφο του φόβου της αποδόμησης. Αυτός είναι ο λόγος που το «κενό», και ειδικά το «κενό» που πρωταρχικά θα χαρακτηριζόταν σαν «φύση», δεν μπορεί να αφηθεί λυτό, χωρίς όνομα, χωρίς όριο, χωρίς προορισμό να περιπλανιέται μέσα στις πόλεις: γιατί θα τις διαλύσει. Και τότε έρχεται αυτή η φροντίδα που αναφέραμε στην αρχή να οριστούν, να περιοριστούν και οι πιο μικρές συνάψεις, να διαλυθούν και οι πιο μικρές αμβολίες για την σταθερότητα της ισορροπίας (της κυριαρχίας δηλαδή) στην «φύση».

Γ.Α.

caloiero

— de della parte di Tramontana —

— B. Bordome, ξυλογραφία 8X14 εκ. 1537

— Η ιδέα της ανακάλυψης, αυτή η διαστροφή του δυτικού πολιτισμού, ταίριαζε πάντα με μια νοητική διαδικασία που σχεδόν καμία σχέση δεν έχει μ' αυτό το ίδιο το αντικείμενο της ανακάλυψης.

— Ανακαλύπτεται, δηλώνεται, περιγράφεται και μετά καταγράφεται ότι προηγούμενα δεν είχε —απλώς— δηλωθεί, περιγραφεί και καταγραφεί.

— Θεωρείται έτσι πως αποκτάει υπόσταση από εκείνη τη στιγμή το ανακαλυφθέν αντικείμενο και κυρίως χάνει την υπόστασή του, ένα βήμα, ένα βλέμμα ή ένας λόγος που ασχολήθηκε προηγούμενα μ' αυτό χωρίς όμως να το δηλώσει.

— Τα όρια στην πραγματικότητα ανάμεσα σ' αυτά που το βλέμμα έχει αγγίξει και στα υπόλοιπα είναι τόσο ασαφής, και αρκετά συνειδητοποιημένη η ασάφειά τους, ώστε η επιστημονική σκέψη επιλέγει τη διαδικασία που τα σύνορα αυτά θα οριστούν με το γραπτό λόγο σε συγκεκριμένους ρόλους.

CALOIERO

— F. Piacenza, χάρτης, χαλκογραφία 17X12,5 εκ. 1688.

Τηρείται δε η διαδικασία με τέτοιο πάθος, ώστε να γίνεται κατανοητό πως αυτό που κινδυνεύει να αμφισβητηθεί είναι το δεύτερο σκέλος του προβλήματος— όχι δηλαδή πως ένας τόπος υπάρχει αλλά ότι κάποιος τον είδε για πρώτη φορά. Κι έτσι στο βάθος του νου κάθε ταξιδιώτη, που αντίκρουσε ποτέ την άγνωστη μέχρι εκείνη τη στιγμή στεριανή ή θαλασσινή εικόνα, έμφυτα συνυπάρχουν ο ενδιαφέρων όντως εγωιστικός ενθουσιασμός του πρώτου κυττάγματος με τον τρόπο της πιθανότητας να έχει προϋπάρξει ανθρώπινο σημάδι.

— Στριφογυρίζοντας λοιπόν ανάμεσα σ' αυτές τις λογικές, ας διατυπωθεί και το αντίστροφο του ερωτήματος.

— Σε καιρούς που οι δρόμοι πια περπατούνται και οι τόποι είναι για να τους αντικρύζει το βλέμμα

— όταν οι θαλασσινές ρότες ταξιδεύτηκαν για να ξαναταξιδευτούν.

— κανενός το μυαλό δεν ταράζει η σκανδαλιάρικη ιδέα πως μια στεριά πατήθηκε για να μην ξαναπατηθεί ποτέ πια.

— Αρχίζει να ανατρέπει, να φαντάζει παιχνίδισμα της σκέψης μια ξεχασμένη αναφορά σε ένα τόπο που στη σύγχρονη μνήμη δεν έχει γραφτεί.

— Ένας τόπος ιστορημένος, ιστορημένων κιόλας χρόνων, το ίδιο ανύπαρκτος πλέον, όσο κι οι μυθικές αναφορές της άκρης της θάλασσας, κι ας είναι η διήγηση χειροπιαστή και καταγραμμένη κι ας είναι στις μέρες μας γνωστό —κι αποδεδειγμένο— πως οι θάλασσες δεν έχουν άκρη.

Δημιούργημα της ιστορικής περιόδου που το τέλος της προκάλεσε την εξαφάνισή του.

—νησί Καλόγερος

Bartolomeo delli Sonetti	1485
Benedetto Bordone	1537
Randolph Bernard	1687
Francesco Piacenza	
Napolitano	1688
V.M. Coronelli	1696

— Ιστορημένο από τους περιηγητές του 16ου, του 17ου αιώνα.

— Το νησί Καλόγερος παύει να αναφέρεται στους ναυτικούς οδηγούς μετά τον 18ο αιώνα.

— Το αραξοβόλι της πειρατείας του κεντρικού Αιγαίου δεν υπήρξε.

— Θυμίζει δημιούργημα νοσηρής φαντασίας μια συνεχής αναφορά σ' ένα τόπο που στις μέρες μας τίποτε δεν προκαλεί τη θύμησή του.

Νίκος Μπελαβίλας

ΜΗΗΜΗ

ΚΑΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ

Ο ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ

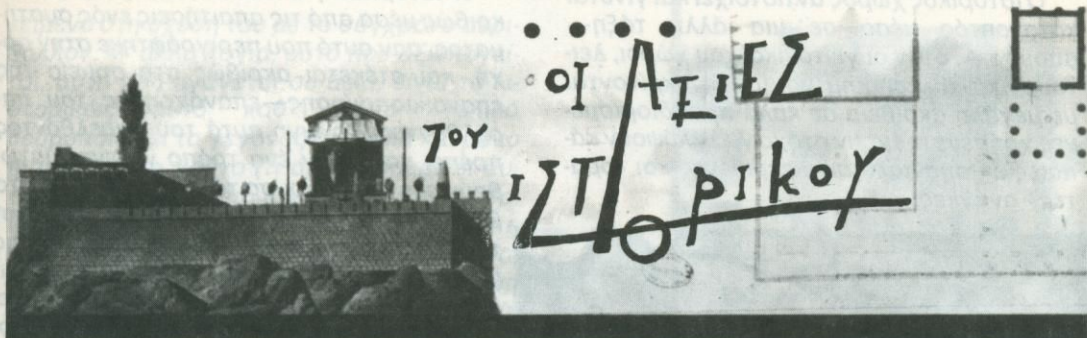
ΤΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΣΤΗΝ

ΠΟΛΗ

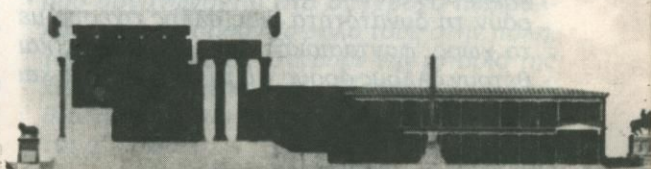
Στη σύγχρονη δυτική κοινωνία ο χειρισμός του αστικού χώρου εντάσσεται στην λογική της καταναλωτικής διαδικασίας και αντιμετωπίζεται μέσα από τους ίδιους μηχανισμούς που οργανώνουν την καταναλωτική πράξη, αυτή που στόχο έχει (απέναντι στο συνολικό έλλειμμα), να επιφέρει την ατομική «κάλυψη», την ικανοποίηση ή τη διάκριση. Τόσο τα αντικείμενα όσο κι οι ιδέες ασκούν εξουσίες μέσα σ' αυτό το παιχνίδι της καταναλωτικής διαδικασίας, το παιχνίδι μιας αδιάκοπης στοχοθεσίας και του κυνηγητού της ικανοποίησης της. Κι ο χώρος αντίστοιχα γίνεται λειτουργικός και νοείται με κριτήρια χρησιμότητας, με όρους προϊόντος εμπορευσίμου που ολοκληρώνει την καταναλωτική διαδικασία, διαχωρίζοντας και οριοθετώντας «λειτουργγίες». Η πολεοδομία, που δεν είναι τίποτα άλλο από απόρροια-θεσμοποίηση αυτού του χειρισμού (του χώρου), ταξινομεί τους χώρους της πόλης, ορίζει ζώνες χρήσης και κυρίως αποιδεολογικοποιεί αυτόν τον εξορθολογισμό του χώρου. Έτσι κάθε χώρος έχει το αντίκρουσμά του, το ρόλο του στο πλέγμα της πόλης, μια σχέση που είναι εξ ορισμού μονοσήμαντη και που δεν επιδέχεται καμμία παραπέρα εμπλοκή. Στη πόλη υπάρχουν στόχοι και προορισμοί, υπάρχει η αρχή και το τέλος κάθε διαδρομής. Τα κριτήρια αξιολόγησης είναι τυποποιημένα: μέγιστη απόδοση, μέγιστη χωρητικότητα, μέγιστη χρήση, ελαχιστοποίηση του χαμένου χρόνου. Κάθε τι παρατάσσεται δίπλα σε κάτι άλλο (η οργάνωση του χώρου) και η καθημερινή χωρική-χρονική διάσταση συνοδεύεται με αυστηρά οργανογράμματα και χρονοδιαγράμματα αλληπαλλήλων μετατοπίσεων. Έτσι δεν υπάρχουν χώροι αόριστοι στην πόλη, χώροι που να μη λειτουργούν, που να μένουν ανεκμετάλλευτοι....

Γιατί αυτή η εισαγωγή; Για να προσπαθήσουμε να προσδιορίσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των χώρων που συνήθως αποκαλούνται «ιστορικοί» σήμερα, ακριβώς μέσα στα πλαίσια αυτής της λογικής του ιστού της πόλης. Τι είναι λοιπόν ένας ιστορικός χώρος μέσα σ' αυτό το τόσο πλήρες σύστημα;

Ανάμεσα σε χώρους εξυπηρέτησης, ανάμεσα σε χώρους χρήσιμους, οι ιστορικοί χώροι μοιάζουν με πρώτη ματιά σαν χώροι αρνητικοί, περιττοί κι άχρηστοι, σαν τρύπες μέσα στον πλήρη αστικό ιστό.

Το πιο σημαντικό γνώρισμά τους είναι ίσως πως είναι τόποι μιας άλλης εποχής και μιας άλλης κοινωνίας — η σύγχρονη κοινωνία θέλει να ορίζεται σαν η εξελιγμένη εκδοχή της — χώροι υπολείμματα που έχουν απομείνει, ενώ οι συνθήκες που τους παρήγαγαν

έχουν πάψει προ πολλού να υφίστανται: χώροι — ίχνη που σαν τέτοιοι δεν είναι ικανοί να αποκαταστήσουν εκ νέου — έστω και ενδεικτικά — το καθεστώς που τους γέννησε, όπως και δε μπορούν να αποκαταστήσουν μια σχέση με το περιβάλλον τους, στα πλαίσια της — πέρα απ' αυτούς — σημερινής τους συγκυρίας. Υπάρχει λοιπόν μια φυσική δυσκολία στον καθορισμό τους, μέσα σ' ένα σύστημα όπου οι μηχανισμοί που προσδιορίζουν το αντικείμενο χώρος είναι ριζικά ξένοι προς αυτούς.

Ο ιστορικός χώρος αντιστοιχεί και γίνεται κατανοητός μέσα σε μια άλλη τάξη—απούσα—, όταν οι γειτονικοί του χώροι, λειτουργικά τακτοποιημένοι, ανταποκρίνονται με μεγάλη ακρίβεια σε καλά προσδιορισμένες χρήσεις, κι έχουν στόχο να καλύψουν κάποιες επίσης πολύ συγκεκριμένες και «ορατές» ανάγκες.

Εφόσον λοιπόν ένας ιστορικός χώρος δεν μπορεί να αποκριθεί άμεσα στο ερώτημα το σχετικό με την ταυτότητα του, εφόσον αυτή η διάσταση του ίχνους περισσότερο υπαινίσσεται, παρά πληροφορεί, η προέλευση και η πρόθεση του μένουν ακαθόριστες. Αυτό είναι κάτι που ευνοεί μια περισσότερο φαντασική και διαισθητική προσέγγιση του. Μια σειρά αποσπασματικά στοιχεία είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε διαφορετικές εκδοχές σε σχέση με μια παρελθούσα μορφή οργάνωσης, στην περίπτωση που αυτά συναρμολογούνται με εργαλεία όχι και τόσο «επιστημονικά». Τέτοιοι χώροι λοιπόν που δεν συνδιαλέγονται με το περιβάλλον τους σύμφωνα με τους δικούς του κώδικες ανάγνωσης, ίσως εμπεριέχουν τη δυνατότητα να δρουν υπονομευτικά ως προς αυτούς ακριβώς τους κώδικες. Οπότε υπάρχει ένα ζήτημα χειρισμού και ελέγχου αυτού του πεδίου. Πρέπει να βρεθούν τρόποι ένταξης των ιστορικών χώρων στη σημερινή δομή της πόλης, εφόσον σήμερα είναι από τα λίγα πεδία που διατηρούν τη δυνατότητα μιας άλλης σχέσης με το χώρο, φαντασιακής όσο και μυθικής και θέτουν άλλους όρους για τη χρονικότητα και τη συνέχεια.

Η ιστορικότητα σαν έννοια ξεπήδησε ακριβώς μέσα από τις απαιτήσεις ενός συστήματος, σαν αυτό που περιγράφηκε στην αρχή, και στέκεται ακριβώς στο σημείο της επανοικιοποίησης—επανάχρησης του παρελθόντος. Τα ίχνη αυτά του παρελθόντος πρέπει να βρουν ένα τρόπο να ενσωματωθούν στην υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, στο βαθμό που το ίδιο το παρελθόν με την υλική του παρουσία απαιτεί τον καθορισμό της σχέσης του με το εκάστοτε παρόν. Η ιστορικότητα έτσι συστήνει μια ιδιότητα, που έρχεται να αποδώσει χαρακτηριστικά και να αξιολογήσει αυτά τα υλικά δείγματα στοχεύοντας στην κατάλληλη διαχείριση και μορφοποίησή τους.

Πρόκειται για την διπλή διάσταση μιας

και της αυτής διαδικασίας: απ' τη μια μέσα απ' αυτό το ίχνος, με την αντιπροσωπευτικότητα του προφανή, ανακατασκευάζεται κάθε φορά η εκδοχή για το καθεστώς που το παρήγαγε (και αυτοορίζεται αντικειμενική), ενώ απ' την άλλη η ένταξη του στο παρόν σύστημα, το αυτονομεί από την ιστορία του και του προσδίδει χαρακτηριστικά που με την ισχύ του παρελθόντος θα χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια της σημερινής ιδεολογίας. Το μήνυμα, αποδιαρθρωμένο, επανασυντάσσεται με τους συμφερότερους όρους. Αυτή η ιδιότητα έχει έτσι σαν αποτέλεσμα να χαρακτηρίζει μια ποιότητα, που δεν απορρέει από την οργάνωση του αντικείμενου στο εσωτερικό του, αλλά που επιβάλλεται σαν αξία μέσα από το ρόλο που καλείται να παίξει το αντι-

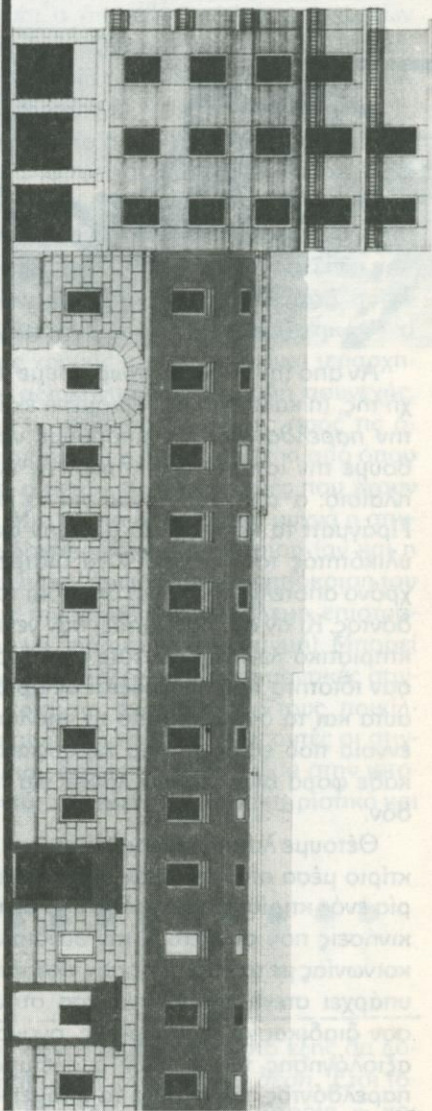

κείμενο στη σχέση του με το σύγχρονο περιβάλλον. Μ' άλλα λόγια, αυτό που αξιολογείται, αυτό που ανάγεται σε αξία, είναι το «ιστορικό», αυτό καθ' εαυτό. Τελικά θεσμοποιείται το γεγονός ότι απλά και μόνο η αντοχή στο χρόνο (τι άραγε σημαίνει αυτό;)—κι εδώ μέσα από την υλική αντοχή, περνάει και η συντήρηση άλλων αξιών—είναι ικανή να αποφέρει καταξίωση. Ήδη αυτό αποτελεί μια εκδοχή για τον χρόνο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συλλεκτική (ή μουσειακή). Θεωρώντας το παρελθόν από μακριά, από μια στιγμή της πραγματικότητας που βιώνεται ανεξάρτητα απ' αυτό, εμφανίζεται με μian ακαμψία και μian αναλλοίωτη σταθερότητα που προβάλλεται σαν αντίσταση στο βομβαρδισμό της σημερινής ταχύτητας και ρευστότητας, που είναι κατά βάση αυτή που διατρέχει το φθαρτό που δεν προλαβαίνει να σχηματισθεί. Μ' αυτό τον τρόπο σηκώνει μεταφορικά το βάρος του σύγχρονου ελλείματος. Πρόκειται για την κατασκευή μιας διάστασης μεγα-χρόνου/πλαίσιο μιας κοινωνίας που βασίζεται ολόκληρα στον στιγμιαίο χρόνο, τον οποίο δεν είναι ικανή να συναρθώσει σε ροή κάποιας μορφής, και για τον εφησυχασμό της τον εκμηδενίζει, αντιτάσσοντας τον μετωπικά στην στέρεη μεγακλίμακα του παρελθόντος. Πρόκειται μήπως για την κατασκευή μιας ατμόσφαιρας ιστορικής συνέχειας, που έρχεται να περιβάλλει ένα καθεστώς κινητοποιούμενο από ριζικά αντίθετους νόμους;

Υπάρχουν λοιπόν κάποιοι χώροι, λειτουργικά άβατοι, αλλά που απέναντι σ' αυτό αντιπαραθέτουν οι ίδιοι το «ιστορικό» τους βάρος. Αυτοί υποβάλλονται στο καθήκον να γίνουν οι υλικοί φορείς του πολιτισμού. Σ' αυτούς τους χώρους νομιμοποιείται μια και μοναδική λειτουργία: η λειτουργία της αφήγησης. (Δεν είναι τυχαίο που αυτοί οι χώροι είναι κατ' εξοχήν σκηνικοί χώροι).

Αποτελούν τους «χώρους ιστορίας, τους αφηγηματικούς χώρους της πόλης, ανάμεσα σε χώρους κατοίκησης, χώρους διασκέδασης, (τελικά χώρους κατανάλωσης, πράγμα που αποτελεί και το μοναδικό ενοποιητικό στοιχείο). Αν δεχτούμε ότι καθένας απ' αυτούς έχει και κάτι να αφηγηθεί, η διαφοροποίηση του από τους «ιστορικούς χώρους», έγκειται στο γεγονός ότι δεν είναι προορισμένοι για κάτι τέτοιο.

Αφηγούνται πράγματι, κι αυτή η αφήγηση είναι άκρως πειστική, αυτό όμως συμβαίνει μέσω της διαδικασίας χρήσης τους. Διαθέ-

τουν δηλαδή ένα προσήμα, γιατί ο λογός τους, απροκάλυπτος, δεν τους έχει οριστικά καταξιώθει ακόμα.

Το πρώτο λοιπόν επίπεδο της ιστορικότητας έχει σαν αποτέλεσμα τη θεσμοποίηση χώρων αφήγησης. Το δεύτερο, είναι η ίδια η αφήγηση, που καθορίζεται μέσα από τον χειρισμό αυτών των χώρων. Τα «ιστορικά ίχνη» ανάλογα με τον τρόπο που αναδιαρθρώνονται και αναδομούνται, ανάλογα με τον τρόπο που οργανώνονται στο σύγχρονο περιβάλλον τους, ιστορούν το ρόλο τους στην πόλη, την ίδια την πόλη, ιστορούν την ιστορία της και αναλαμβάνουν την εξιστόρηση των μύθων (παλιών και σύγχρονων) που σχετίζονται μ' αυτήν

M. Κονανάρη

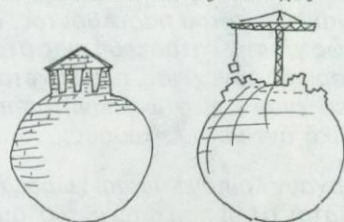
Το κτίριο και η ιστορία

Αν από την ιστορία ξεχωρίσουμε μια περιοχή της, (ή καλύτερα μια ορισμένη εκδοχή της), την *παρελθοντολογία*, μπορούμε να καταλάβουμε την ιστορία των κτιρίων σε ένα γενικό πλαίσιο: σ' αυτό του λόγου για το παρελθόν. Πράγματι τα κτίρια μέσα από την αντοχή της υλικότητάς τους μπορούν να διατρέχουν τον χρόνο αποτελώντας υλικά σημάδια του παρελθόντος. Κι αν αυτό θεωρηθεί σαν γενικό χαρακτηριστικό των κτιρίων, τότε η «ιστορικότητα» σαν ιδιότητα που αποδίδεται σε ορισμένα απ' αυτά και τα διακρίνει από τα υπόλοιπα, είναι έννοια πού εισάγεται για τις συγκεκριμένες κάθε φορά ανάγκες των λόγων για το παρελθόν.

Θέτουμε λοιπόν τα ερωτήματα «τι είναι ένα κτίριο μέσα στην ιστορία» και «τι είναι η ιστορία ενός κτιρίου» σαν τις δυο υπό διευκρίνιση κινήσεις που συνδέουν την συνδιαλλαγή της κοινωνίας με τα κτίριά της σαν «ιστορικά»· γιατί υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στην ιστορία σαν διαδικασία αναγνώρισης, ονομασίας και αξιολόγησης των υλικών υπολειμμάτων του παρελθόντος, και σ' αυτά τα απομεινάρια που υπόκεινται της διαδικασίας αυτής. Εν ολίγοις το ιστορικό είναι αυτό που τίθεται στην ιστορία, και η ιστορία στίνεται σαν ο λόγος του ιστορικού.

Ήδη είναι φανερό πως η σχέση αυτή ιστορίας - ιστορικού αναφέρεται στη στάση ανθρώπων και πραγμάτων σχετισμένων μέσα στον χρόνο και προβάλλει την ιστορικότητα σαν την μοναδική διάσταση του ανθρώπινου χρόνου. Οι άνθρωπινες κοινωνίες έγιναν «ιστορικές» μετά την εφεύρεση της ιστορίας — κι αυτή η εφεύρεση δεν ήταν άλλη από την ταξινόμηση και την αποδειξιμότητα του παρελθόντος. Μέσα σ' αυτό το είδος των κοινωνιών, η πρόταση της ιστορίας σαν του μοναδικού έγκυρου τρό-

που αναφοράς στο παρελθόν, προεξοφλεί την ταύτιση της ιστορίας (ως λόγου για το παρελθόν) με αυτό το ίδιο το παρελθόν (το οποίο δομείται σαν ιστορικό), και από αυτήν την ταύτιση αντλεί την αυθεντικότητά της η ιστορία, παρότι και μόνο η παρουσία διαφορετικών ιστοριών είναι αρκετή για να σχετικοποιήσει αυτό το κύρος. Πέρα, όμως και πίσω από αυτήν την σχετικότητα, πέρα από τις σχέσεις των κοινωνιών με τις ιστορίες τους, η ιστορία είναι ο τρόπος που δομείται πλέον ο χρόνος. Και είναι μέσα σ' αυτήν την ιστορία - δόμηση του χρόνου που η νοηματοδότηση του ιστορικού - παρελθόντος αποκτάει απόλυτες εκδοχές.

Ας δούμε τώρα που στηρίζεται και πως αποδίδεται η ιστορικότητα των κτιρίων. Θα ήταν χρήσιμο να επιχειρήσουμε έναν σχηματικό προσδιορισμό του χρόνου ενός κτιρίου. Υπάρχει καταρχήν ο χρόνος της υλικότητάς του, αυτός που εκτείνεται από τη στιγμή που δυο πέτρες μπαίνουν η μία πάνω στην άλλη σαν η αρχή έως τοίχου, έως την στιγμή που ξαναγίνονται από τοίχος πέτρες. Για να σημειώσουμε αυτό το διάστημα σαν χρόνο του κτιρίου προϋποτίθεται η παραδοχή πως το κτίριο είναι πριν από όλα και τελευταίο από όλα κάποιος τοίχος, ή πιο γενικά κάποιο *όρδωμα*. Αλλά υπάρχει ένας χρόνος του κτιρίου πλατύτερος του πιο πάνω: είναι αυτός που εκτείνεται ανάμεσα στην σύλληψη της εικόνας η της ανάγκης του (είτε ατομικά είτε συλλογικά) ως την στιγμή που εξαφανίζεται ακόμα και αυτή η δύμισή του. Αυτός ο

χρόνος είναι ο διαρκής χρόνος μορφώσεων και μεταμορφώσεων του κτιρίου, που ιδωμένος από την μεριά του είναι τόσο συνεχής όσο και αν-ιεράρχητος.

Αλλά το κτίριο δεν προκύπτει καθ' αυτό — ο κόπος για να τοποθετηθούν δυο πέτρες μαζί δεν είναι ο κόπος του κτιρίου αλλά ο *τρόπος* της κοινωνίας να το κάνει. Αντίστοιχα και ο πιο πάνω συνεχής χρόνος του κτιρίου δεν είναι κοινωνικά συνεχής. Στην πραγματικότητα αυτήν την συνέχεια την αποδόσαμε αφαιρετικά — ο κοινωνικός χρόνος του κτιρίου είναι ιεραρχημένος και αξιολογημένος, δηλαδή ασυνεχής. Υπάρχουν οι σημαντικές στιγμές προς τις οποίες κατευθύνεται ο πριν χρόνος κι από όπου αναβλύζει ο μετά - είναι οι στιγμές που έχουν *σημασία*. Μια τέτοια στιγμή είναι συχνά η στιγμή της «ολοκλήρωσης» του κτιρίου (αν και η έννοια της ολοκλήρωσης σαν ανταπόκριση του κτιρίου με την νοητή του πρόβλεψη επιστρατεύεται για να σημάνει κάποια στιγμή). Μπορεί να υπάρχουν κι άλλες τέτοιες σημαντικές στιγμές. Τα κριτήρια αναγνώρισής τους ποικίλλουν, το κοινό ωστόσο είναι πως αυτές οι στιγμές είναι που δέτουν το κτίριο μέσα στην ιστορία, δίνοντάς του εκείνα τα χαρακτηριστικά και

εκείνες τις συντεταγμένες που στο εξής θα λογαριάζονται σαν η *ιστορική του θέση*. Έτσι τοποθετείται το κτίριο μέσα στην ιστορία — και από αυτήν την θέση μπορούμε να αναγνωρίσουμε δυο σηματοδοτικές λειτουργίες του.

Η μια έχει να κάνει με την σημασία του ιστορικού στίγματος του κτιρίου. Τι θα αποδοθεί σ' αυτό; Η αλλιώς: **τι είναι** αυτό το ιστορικό κτίριο; Την απάντηση (την κυρίαρχη τουλάχιστον) δίνουν οι ανάγκες και οι απαιτήσεις του παρόντος της κοινωνίας — αυτήν την λειτουργία θα την ονομάσουμε το *κτίριο σημαίνει, μέσα στην ιστορία* *.

Η άλλη έχει να κάνει με την τοποθέτησή του μέσα στον χρόνο, και με τον ρόλο του κτιρίου να *θυμίζει*. Πρόκειται για την απόδοση σ' αυτό της *μνημειακότητας*, όχι σαν το (κακώς εννοούμενο) μέγεθος, αλλά σαν την ιδιότητα του μνη-

μείου, του τόπου της μνήμης. Αυτήν την λειτουργία θα την ονομάσουμε *το κτίριο σημαίνει την ιστορία*.

Υπάρχει υπό ερώτηση η σχέση ανάμεσα σ' αυτές τις δυο λειτουργίες. Μπορεί ένα κτίριο να σημαίνει την ιστορία χωρίς να σημαίνει κάτι μέσα σ' αυτήν; Αλλά έτσι ή αλλιώς δεν πρόκειται για ομόλογες λειτουργίες. Η πρώτη αφορά τον χειρισμό του κτιρίου, η δεύτερη προεκτείνεται στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία ανάγει στοιχεία από την σχέση της με τα κτίρια σε δομικά χαρακτηριστικά του τρόπου της να ιστορεί, στην τάξη της ιστορίας της.

Τι σχέση μπορεί να έχει η κατασκευή ενός κτιρίου με την «κατασκευή» της ιστορίας; Η «βάση» και το «οικοδόμημα» από που προκύπτουν σαν έννοιες; Υπάρχει αναλογία στην αποσιώπηση της εργασίας σαν συνιστώσας του κτιρίου και σαν συνιστώσας της ιστορίας; Και επιπλέον: η διακριτικότητα της ιστορίας των

κτιρίων αποτελεί πρόταση για την συλλογική μνήμη; Τα μνημεία προβάλλουν ολόκληρη την κοινωνία, ή επιβεβαιώνουν την ύπαρξη κάποιας ηγεμονίας (τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο) εντός της κοινωνίας;

Ήδη αυτά τα ερωτήματα φωτίζουν την σχέση του κτιρίου και της ιστορίας από διαφορετικές μεριές. Με την προοπτική να επανέλδουμε με κάποια «σχέδια» απαντήσεων, τα αφήνουμε προσωρινά σαν αναπάντητα ερεθίσματα...

Σημείωση

* Δύο παραδείγματα ίσως φωτίσουν αυτόν τον μηχανισμό: η Ακρόπολη και τα νεοκλασσικά.

Η Ακρόπολη είναι μήτρα του κλασσικού, και του κλασσικά ωραίου. Η ιστορική της θέση είναι η στιγμή που ολοκληρώθηκε σαν σύνολο, και από κει αντλεί την αξία της σαν μνημείο ενός πολιτισμού. Μέσα από προσθαφαιρέσεις και καταστροφές, μέσα δηλαδή από φθορά, έφτασε στις μέρες μας. Η σημερινή της εικόνα είναι αποτέλεσμα δυο χειρισμών. Πρώτα - πρώτα της αφαιρέθηκαν όλα τα τούρκικα και χριστιανικά κτίρια και δεύτερον έγινε μια μερική αναστήλωση - συμπλήρωση. Γιατί δεν έχει αναστηλωθεί τελείως; Ενδεχομένως υπάρχει μια υπερβολική «ιερότητα» των υλικών που δεν επιτρέπει να αντικατασταθούν οι ελλείψεις. Αλλά έτσι ή αλλιώς ο συμβολισμός είναι επαρκής και πλούσιος: περιλαμβάνει όχι μόνο την αξία του κλασσικού αλλά και την αντοχή του στον χρόνο. Η φθορά που υπάρχει σήμερα, γίνεται στην ουσία μνημείο της φθοράς.

Τα νεοκλασσικά έλκουν την καταγωγή τους από την κλασσικότητα, αυτήν ακριβώς της Ακρόπολης. Αλλά κανείς δεν διανοείται να του αποδόσει σαν ιστορική θέση την εποχή της μίμησης του κλασσικού. Αντίθετα κατέχουν μια ορισμένη ιστορική αυθεντικότητα, που αναφέρεται στην εποχή του «ποιοτικού» κατοικείν στις πόλεις. Επιπλέον όμως, μιας και η εποχή αυτή είναι της ηγεμονίας της αστικής τάξης, η αναφορά στην «παλιά» πόλη είναι αναφορά την πόλη της μπουρζουαζίας. Αδιάφορο αν αυτή υπήρξε ποτέ στην καθαρή της μορφή - τα νεοκλασσικά δεν αναπαριστούν ολόκληρη την πόλη αλλά τα θραύματά της σήμερα. Θραύσματα που πρέπει όμως να είναι πειστικά - και γι' αυτό η φθορά ξορκίζεται και αποκαθίσταται ως και η τελευταία λεπτομέρεια. Ίσως αποκαθίστανται και πολύ περισσότερα (ανύπαρκτα) στοιχεία - αλλά η έμφαση δεν είναι τόσο στην σχολαστικότητα όσο στην παιδω: αφού μέσα από την αναπαλαίωση είναι έτσι, δεν μπορεί παρά να ήταν έτσι.

Γιώργος Αναγνωστόπουλος

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

Η ιστορικότητα, σαν μηχανισμός που παρεμβαίνει πάνω σε υλικές οντότητες, μπορεί ίσως να σκιαγραφήσει αρκετά χαρακτηριστικά τον σημερινό χαρακτήρα της μνήμης, όπως επίσης και τον ρόλο που της αρμόζει για να παίξει. Αν σταθούμε σ' ένα απ' τα τελευταία στάδια της διαδρομής της ιστορικότητας, μέχρι την επιλογή τελικά του τύπου

παρεμβάσης που θ' ακολουθησει, με λίγα λόγια αν πρόκειται για αναστήλωση ή για αναπαλαίωση, για ανάπλαση, για ένταξη ή για διατήρηση κ.λπ., οδηγούμαστε ίσως στο κέντρο της λογικής που την διαπνέει: **τη λογική της αποκατάστασης**. Εδώ η ίδια η έννοια, από μόνη της, δηλώνει την αναγκαιότητα ύπαρξης κάποιας τάξης, η οποία και αποκαθίσταται· αποκαθίσταται, μ' άλλα λόγια, κάτι που έχει υποστεί κάποιας μορφής διαστρέβλωση σε σχέση με μια πρότερη κατάσταση, η οποία και λειτουργεί σαν αναφορά· πρόκειται δηλαδή για την αποκατάσταση μιας αποδιαρθρωμένης πρότερης τάξης – και σχεδιάζεται η επαναφορά της. Αυτή η αναφορά υπαινίσσεται ότι υπάρχει κάποιο πρότυπο, ισχύον στο βαθμό που έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί σαν τέτοιο. Μέσα απ' αυτήν την αναγωγή στο

πρότυπο, η ιστορικότητα κατευθύνεται προς την κατοχύρωση μιας αυθαιρεσίας του αντικειμένου, κατ' ανάγκη αχρονικού και εκτός του καθεστώτος που το παρήγαγε, τελικά δηλαδή προς τη γενίκευση και την αντικειμενικοποίησή του.

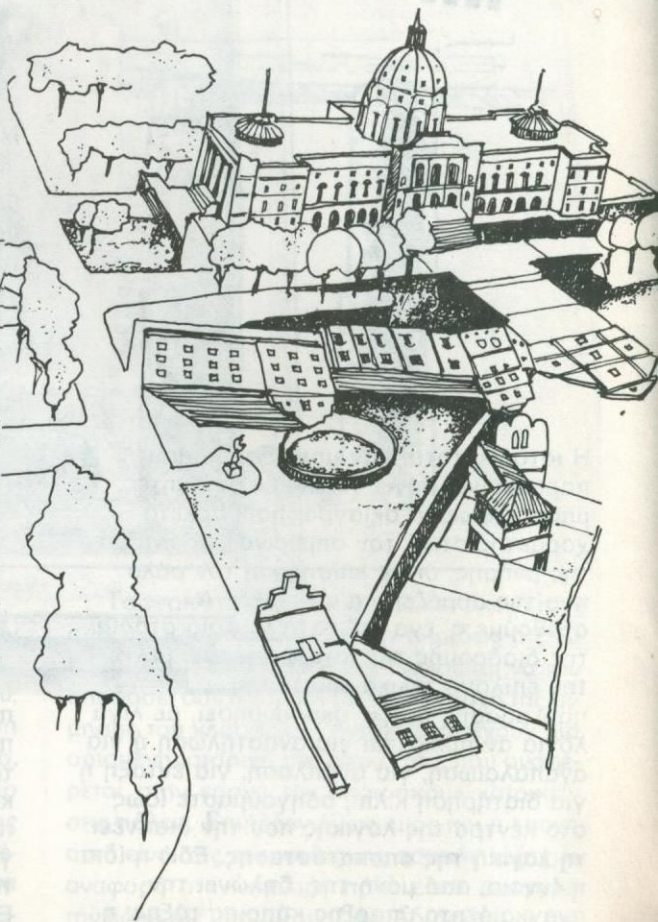
Επιπλέον η πρόταση για αποκατάσταση δηλώνει την πρόθεση και την ικανότητα να ανασυστήσει αυτό το πρότυπο, ακριβώς βασιζόμενη σ' αυτήν την αντικειμενικότητα και την αχρονικότητά του – απλώς εδώ επιμένει να ταυτίζει την αχρονικότητα με την διαχρονικότητα –. Κάτι τέτοιο όμως νομιμοποιεί απόλυτα το πέρασμά της, τόσο σαν λογική όσο και σαν μορφή παρέμβασης, **στον χώρο της αναπαράστασης**, όπου απ' την μια της προσφέρεται η δυνατότητα να κατοχυρώσει αυτήν της την

αντικειμενικότητα – σαν αναπαράσταση πια –, ενώ απ' την άλλη δεχόμενη εξ ορισμού την εγγυρότητα του μοντέλου της, συνεισπράττει και το αδιαμφισβήτητό του. Είναι κι αυτός ένας τρόπος αυτή η τάξη να μπορεί να διατρέχει του χρόνου-έτσι αχρονική καθώς είναι – και να πραγματώνεται συνεχώς.

Φτάνουμε έτσι λοιπόν στο σημείο να βλέπουμε ότι αποκατάσταση δεν σημαίνει τίποτα άλλο από μια χωρική αναπαράσταση μιας πρότερης τάξης. Εδώ θα μπορούσαμε αρκετά εύκολα να διακρίνουμε μιαν αναλογία με τον τρόπο που διεκδικεί η φωτογραφία την αντικειμενικότητά της· γιατί κι αυτή στηρίζεται στο ότι «**αυτό υπήρξε...**», ακριβώς έτσι, αποκρύβοντας ωστόσο ότι είναι δικιά της επιλογή να το απεικονίζει «έτσι», σαν τέτοιο, απομονωμένο από τον κόσμο που το αναδεικνύει κάθε φορά σε κάτι (για να μη μιλήσουμε για τη διαδικασία διαλογής ανάμεσα σε πλήθος της «σωστής» αντικειμενικής φωτογραφίας, τον τρόπο παραγωγής της κ.λπ), και επιπλέον ισχυρίζεται και την αποκοκατάσταση της ομοιότητας δυο διαφορετικών χρονικών στιγμών (τώρα όμως, που εσύ το βλέπεις να εικονίζεται μπροστά σου, αυτό μπορεί να μην υπάρχει ή και να έχει πεθάνει).

Ο ισχυρισμός βέβαια της αντικειμενικότητας της φωτογραφίας δεν πατάει σε τόσο επισφαλές έδαφος όσο αυτός της αποκατάστασης, παρ' όλο που και οι δυο παραπέμπουν στην εικόνα σαν μέσο απόδειξης του ισχυρισμού τους. Και σ' αυτό το σημείο είναι που ενδιαφέρει να δούμε με πιο τρόπο εισάγεται η μνήμη στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας· και στη συγκεκριμένη περίπτωση μιλάμε για την συλλογική μνήμη: εκείνη που πολύ απλοϊκά μοιάζει σαν μια αδιάκοπη συνδιαλλαγή της κοινωνικής συνείδησης με την ροή της εξέλιξης των διαφόρων μεταβολών και καταβολών, ιστορικών, πολιτικών, ιδεολογικών ή ότι άλλων, που μοιάζει σαν μια διαρκής διάθεση προς την αυτογνωσία μιας κοινωνίας. Κι εφόσον μας ενδιαφέρει μια εκδοχή της μνήμης προς κάποια τέτοια κατεύθυνση, έχει νόημα να δούμε μέσα από ποιες διαδικασίες και με τι ρυθμούς θα μπορούσε να είναι πραγματοποιήσιμη, έστω και στο ελάχιστο, μια τέτοιου είδους κοινωνική

κληρονομικότητα. (Μπροστά σε μια τέτοια εκδοχή της συλλογικής μνήμης, ίσως ο λόγος που στηρίζεται στην

«αντικειμενικότητα των δεδομένων», είτε υπό μορφή αναγκαιοτήτων, είτε μέσα από την αναπαράσταση, να καταντούσε περισσότερο ανίσχυρος).

Όμως ο εφευρέτης της ιστορικότητας έχει να προτείνει κάποιο άλλο κανάλι για τους μηχανισμούς που επεξεργάζονται τη μνήμη.

—Μήπως τελικά η μνήμη μετατοπίζεται προς μια διαδικασία απλής διανοητικής ενθύμησης και συρρικνώνεται σε μια προσπάθεια απορρόφησης πληροφοριών και μάλιστα εκ των προτέρων ταξινομημένων;

—Μήπως η μνήμη τροφοδοτείται με κάποιο προδιαγραφμένο υλικό - «αντικειμενοποιήσιμο» μέσω της αναπαράστασης - και τελικά έχει χάσει σαν παραγωγικός μηχανισμός την συνθετική της ικανότητα, που έχει υποσκελιστεί μπροστά στην πληροφόρηση και στην αναφορά;

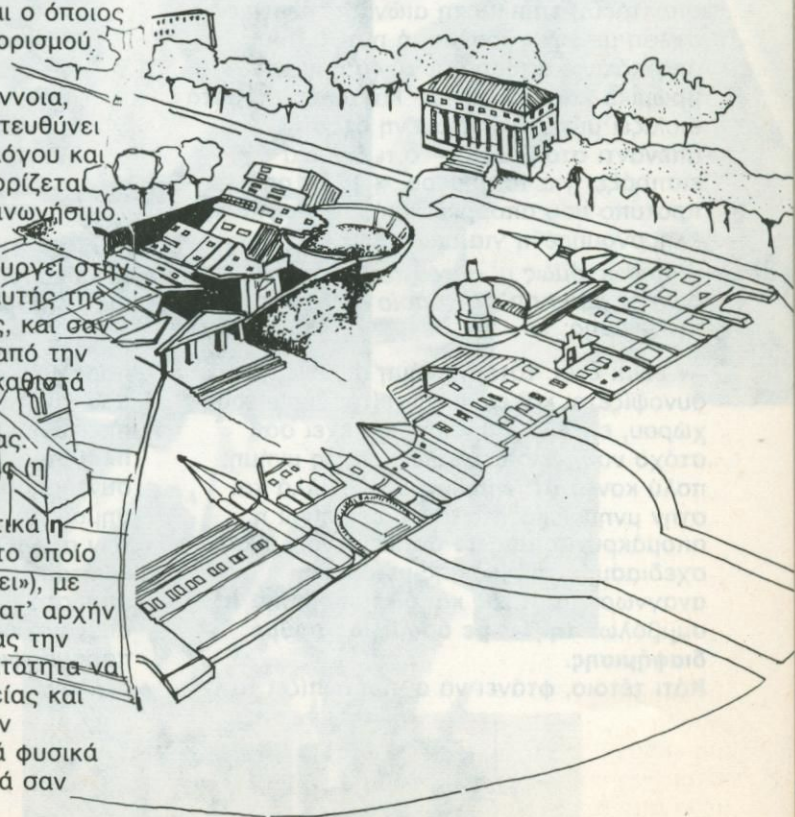
—Μήπως τελικά η κοινωνική συμ-βίωση τείνει να αποκαθίσταται μόνο μέσω του λόγου - και της εικόνας - αναφοράς —, και ακόμα μέσω της αναγνωρισιμότητάς της, που συνεπάγεται την επιβεβαίωση αυτής της κοινής συμβίωσης (του κοινού δέκτη, δηλαδή);

Σε μια τέτοια περίπτωση και η «αναβίωση» μέσω της μνήμης, μεταφράζεται σε «αναβίωση» μέσω του λόγου (και ο οποίος ρόλος του βιώματος τίθεται εξ ορισμού εκτός).

Ο αναφορικός, κατ' αυτήν την έννοια, χαρακτήρας της μνήμης, την κατευθύνει να εργάζεται στο επίπεδο του λόγου και καθιστά έτσι το υλικό, που προορίζεται για να την τροφοδοτήσει, επικοινωνήσιμο.

Η ιστορικότητα μοιάζει να λειτουργεί στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης αυτής της εκδοχής της συλλογικής μνήμης, και σαν τέτοια την διαχειρίζεται. Μέσα από την αναπαράσταση του χώρου, αποκαθιστά πρότυπα, επικαλούμενη την αντικειμενικότητα - της ιστορίας.

Ήδη η ηθική της αποκατάστασης (η εγγυρότητά της βασίζεται στην αποδειξιμότητά της), ή διαφορετικά η **ηθική του «πρέπει να μοιάζει»** (το οποίο σημαίνει, γιατί «πρέπει να θυμίζει»), με όλα τα άλλοθι που κουβαλάει, κατ' αρχήν θεοποιεί το πρότυπο, αφαιρώντας την σημαντικότητά του και την δυνατότητα να υπόκειται σε διαδικασίες ερμηνείας και αμφισβήτησης, ενώ εκτοπίζει την διάσταση του χρόνου σε καθαρά φυσικά πεδία και την αντιμετωπίζει απλά σαν παράμετρο με ονομαστική και υπολογιστική αξία.

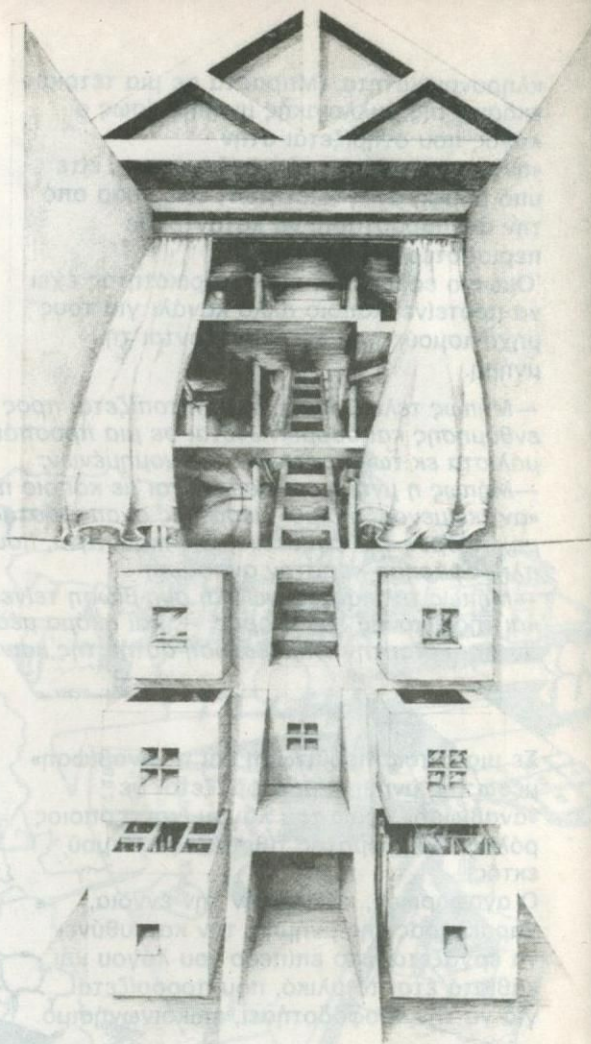
Αυτό το πρέπει να μοιάζει, η ιστορικότητα το υλοποιεί μέσα από την εικόνα, εμφανίζοντάς την σαν εκ των προτέρων γνωστή, ενώ στην πραγματικότητα αυτό που συμβαίνει είναι ότι συλλαμβάνεται μέσα από την αναπαράστασή της, μέσα από το πανομοιότυπό της (**αυτό υπήρξε...**). Μέσα απ' αυτό παρουσιάζεται και όλο το καθεστώς του πραγματικού αντικειμένου αναπαράστασης — ο συμβολισμός του, που διοχετεύεται σαν συστατικό πια της εικόνας.

Αυτή η ηθική δηλαδή του πρέπει να μοιάζει εμπεριέχει μια στάση ταυτόχρονα ιδεολογική και αισθητική μαζί· για παράδειγμα την ενδιαφέρει να παράγει πρότυπα για το ωραίο, για το καλαισθητικό, να το εννοήσει στην λογική του επιβλητικού και του απρόσιτου, ή του μεγαλόσχημου και μεγαλεπίβολου, όπως επίσης την ενδιαφέρει η αξία που αποκτάει η επίπλαστη αιώνια νεότητα σε σχέση με την γήρανση, ή η αξία που αποκτάει το καθαρό σε σχέση με το βρώμικο και το ευτελές· και μέσα απ' αυτά διυλίζει μια ολοκληρωμένη στάση απέναντι στο βίωμα — ό,τι έχει να εισπράξει για το σήμερα — μέσα από το πρότυπο που απορρέει από την σοφία την κληρονομημένη για αιώνες.

—*Μήπως όμως μ' αυτόν τον τρόπο ο χώρος, ή έστω κάποιο ιστορικό του ίχνος, γίνεται ο φορέας μέσα απ' τον οποίο στήνεται ένας κώδικας μετάδοσης του ίδιου του αντικειμένου της μνήμης;*

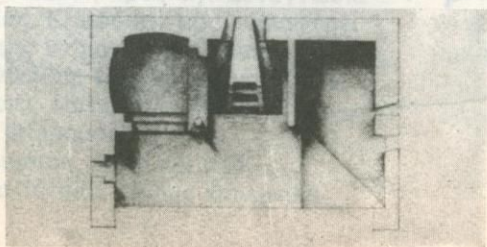
Αν είναι έτσι, τότε η μνήμη απλά συνοψίζεται και επικοινωνείται μέσω του χώρου, είναι ένα προϊόν που έχει σαν στόχο να γίνει καταναλώσιμο ως μνήμη, πολύ κοντά στην μνημόνευση, αλλά και στην μνημειακότητα (αυτό δεν είναι η απομάκρυνση από το αντικείμενο;), ένας σχεδιασμός της μνήμης με όρους αναγνωρισιμότητας και οικειοποίησης των συμβόλων της — **με όρους, ας πούμε, διαφήμισης.**

Κάτι τέτοιο, φτάνει να αντιμετωπίζει το

παρελθόν σαν ένα σύστημα αντικειμένων που γίνεται αντικείμενο απεικόνισης, και απεικονιζόμενο ενεργοποιείται και πλάθεται. Το ζήτημα μετατίθεται στην συντήρηση της εικόνας ζωντανής, που σημαίνει μ' άλλα λόγια και τη συντήρηση των αξιών και του καθεστώτος που την κινητοποίησαν και την κρατούν ζωντανή μπροστά μας, — απέναντί μας — τόσο απέναντι όσο και το μέλλον, παραμορφωμένη, άγνωστη όσο και το μέλλον...

M.K.

ΤΙΝΟΣ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ;

Τα μνημεία είναι
τα σημάδια των καιρών
οι πύλες του χρόνου

κάθε τι που προορίζεται για το χώρο της ευθανασίας
τα είδωλα κάθε κοινωνίας
σαν πλάκα με τις δέκα εντολές ορθώνονται

Τα μνημεία είναι
κάθαρση από κάθε υποψία
πλήρη
μεστά νοήματος

Η εικόνα της κοινωνίας
για τον εαυτό της
πάντα γαρκισσιστική

αποφασιστική	για τον κόσμο
Η εικόνα	για τον πολιτισμό
αποδομένη με μια λέξη	
ορίζει	ένα τσιτάτο
επικρίνει	
καταλύει	αυτό που δηλώνεται
απαγορεύει	

Ό,τι μεταφέρει ο ήχος στο άκουσμά του
στερεοποιείται
Η ακινησία του προσθέτει σε εγγυρότητα

Τα μνημεία
επιτύμβιες στύλες

Τίνος ο θάνατος;

Η νίκη
της κορεσμένης σκέψης
της δήλωσης
της καταγγελίας

όλα έχουν κριθεί

Κι οι χώροι στενεύουν ασήκωτοι
Την αυτονόμηση δεν εγγυάται ούτε κ'
δεν εγγυάται ούτε εάν ο βιολογικός θάνατος.

των λίθινων λόγων
Τα μνημεία ορθώνουν την Βαβέλ
τον πολιτισμό

...Αυτή η διάσταση συνήθως μας διαφεύγει γιατί δεν μπορούμε να συλλάβουμε τα μνημεία, το μνημείο σαν εννοια. Πάντα τυχαίνει να βρισκόμαστε μπροστά σε κάποιο απ'αυτά και να αφαιρούμαστε συνδιαλεγόμενοι στα πλαίσια του δικού του λόγου...

Ήβουχοι κύκλοι

1. Ήταν ένα από εκείνα τα βαθυκόκκινα δειλινά που άκουγες τα νερά των καναλιών να ψιθυρίζουν (σχεδόν ταυτόχρονα με την πτώση του ήλιου) τις λέξεις της νύχτας. Θαρρείς ότι κυοφορούσαν την ίδια την ουσία της νύχτας στον λασπωμένο βυθό τους.

2. Τα πλευρά της μαύρης γόνδολας ακούμπησαν μ' ένα ξερό διαπεραστικό κρότο την πέτρινη αποβάθρα. Η πέτρα ρίγησε και κάτι από το ρίγος πέρασε στα θεμέλια των σπιτιών που αιώνες τώρα υπομένουν την υγρασία και τη σιωπή. Δεν ζούσε η Βενετία το ορισμένο από τον Δήμαρχο καρναβάλι, αλλά το κουβαλούσε σα μνήμη και σα παρουσία στον κάθε χτύπο της καρδιάς των κατοίκων της. Οι μάσκες ήταν άχρηστες γι' αυτούς τους ανθρώπους που οι ζωές τους, όσο και διαφορετικές να ήταν μεταξύ τους, μοιράζονταν κάτι από το κοινό μυστικό: τη μοίρα της βυθιζόμενης πόλης.

3. Ως δια μαγείας ανάψαν δια μιας όλα τα φανάρια στην έρημη πόλη. Τα είδε να ανάβουν στη σειρά στην πιο κοντινή στεριά ακριβώς απέναντί

Η λιμνοθάλασσα της Βενετίας έχασκε μπροστά του.

4. Ένας άσπρος αστράγαλος ζυγίστηκε στην αποβάθρα. Το παπούτσι έψαξε την πέτρα και βρήκε το θάρρος να πατήσει. Η γόνδολα αλαφρωμένη κλονίστηκε πάνω στα νερά προκαλώντας έναν απαλό ασπασμό κυμάτων. Η νεαρή γυναίκα ντυμένη στα μαύρα στεκόταν όρθια και περίμενε τον άνδρα να δέσει το πλεούμενο. Στο μεταξύ είχε ανασηκωμένο το κεφάλι και στο λευκό της πρόσωπο γράφονταν τα μεγάλα μάτια, που μετέδιδαν τη βαθύτητα που αποκτά η πέτρα στην ένωσή της με το φως του φεγγαριού. Ο άντρας είχε οργωμένο πρόσωπο που βάραινε πάνω του ο Καιρός και η Θέληση. Είχε μάθει να υπομένει και υπομένοντας μπορούσε να βλέπει την ομορφιά των γραμμών της πέτρας των καμωμένων από τον Χρόνο και τη Συνείδηση. Είχε απόψε στο βλέμμα του ιδιαίτερα έντονα τα χαρακτηριστικά της θύελλας που τόσο συχνά ρίχνεται ανάμεσα από τους στενούς δρόμους της πολιτείας κάνοντάς την ν' ανασαίνει τα μηνύματα του κόσμου. Ο πόλεμος δεν τον απασχολούσε. Έτσι κι αλλιώς γι' αυτόν ποτέ δεν υπήρξε ειρήνη.

5. Αυτό που απόμεινε και αυτό που έπρεπε να γίνει, έγινε: Τα βήματα των δυο μοναχικών ανθρώπων αντήχησαν πάνω στο πλακόστρωτο καθώς απομακρύνονταν πιασμένοι απ' το χέρι. Στρίψαν μια γωνία και σε λίγο ακούστηκε ο ήχος απ' το ξεκλείδωμα μιας πόρτας, μια χαμηλόφωνη κουβέντα και τέλος ο απαλός θόρυβος που έκανε η πόρτα κλείνοντας: η γυναίκα και ο άντρας είχαν μπει στο σπίτι.

Ήταν στο δωμάτιο — στο δωμάτιό της, βυθισμένος σε μια πολυθρόνα και ψηλάφιζε με τα μάτια ένα γύρω. Είχε μπει λαθραία, με ένα κλειδί που κανονικά δεν θα έπρεπε να έχει, αυτό το βράδυ που ήξερε πως κανείς δεν θα ήταν εδώ. Ένα κλειδί... να ένα αντικείμενο που μπορεί να μην οδηγεί κατευθείαν στον παράδεισο, αλλά ανοίγει μια-δυο πόρτες προς τα εκεί.

Χαϊδεύει με το βλέμμα τα πράγματά της: τα πράγματα είναι μικρά ανώνυμα μνημεία του άλλου που τον κρατάνε ζωντανό ακόμα κι όταν λείπει, μέσα από τις καθημερινές κινήσεις του. Και είναι ακόμα τα πράγματα σημάδι επιστροφής: ακίνητα και πεισματάρικα αυτά εδώ, θα περιμένουν την κυρία τους να γυρίσει.

Χαμογέλασε μ' αυτήν την σκέψη. «Είσαι φετιχιστής», κατηγορήσε τον εαυτό του. Κι ωστόσο ζήλευε λιγάκι αυτά τα αντικείμενα, τα βιβλία, τα μικροπράγματα, αυτά που συσσωρεύονται ανεξήγητα κατά βάθος και ήταν τώρα αραδιασμένα στα ράφια. Τα ζήλευε, γιατί αν είχαν μάτια ή ψυχή κάποτε θα την ξανάβλεπαν. Κι ύστερα ο χρόνος, ήταν γι' αυτά μονάχα σκόνη, ένα ανάλαφρο και προστατευτικό στρώμα σκόνης που έτσι να το κάνεις, πάει... έφυγε. Ένοιωσε την παράξενη επιθυμία να πηδήσει σ' ένα ράφι, να κρυφτεί κάπου εκεί και να κοιμηθεί για μήνες, χρόνια ή αιώνες, τόσο λίγο ή τόσο πολύ, μέχρι να γυρίσει... να την ξαναδεί να γυρίζει.

Η ώρα πέραγε.. για που; κανείς δεν μπορούσε να ξέρει. Αλλά είναι γνωστό πως η αναμονή είναι μοίρα ή έστω καθήκον μονάχα για τα πράγματα. Για τους ανθρώπους είναι καταδίκη.

Χάζευε τις ράχες των βιβλίων.... και τότε του μπήκε η ιδέα να γράψει ένα σημείωμα, δυο κουβέντες, και να τ' αφήσει μέσα σε κάποιες σελίδες. Το σκέφτηκε λιγάκι... ήταν πρόκληση... ναι, ένα στοίχημα: μετά από πέντε ή δέκα χρόνια, θα το βρει τυχαία μέσα σ' ένα βιβλίο, έτσι αναπάντεχα, ένα σημείωμα στα χέρια της... «τι είναι αυτό;» θα αναρωτηθεί, και «αυτό» θα είναι μια εκμυστήρευση από ένα παρελθόν, απροσδιόριστα κοντινό ή μακρινό... Χαμογέλασε με την ιδέα του.

Συνήθως, όταν γράφουμε ένα γράμμα, παριστάνουμε τον παραλήπτη του σαν να είναι πολύ κοντά, σαν να το λαβαίνει εκείνη τη στιγμή. Γι' αυτό και τα γράμματα είναι μια ψευδαίσθηση λόγου, γι' αυτό κιόλας όλο και λιγότερα γράφονται —γιατί υπάρχει το τηλέφωνο, που χάρη σ' αυτό με πολύ λιγότερο κόπο μπορεί να είναι κανείς την ίδια στιγμή με τον άλλον όποια απόσταση και να τους χωρίζει. Να είναι; Υπάρχει και εδώ βέβαια μια ψευδαίσθηση παρουσίας, αλλά πρόκειται για μια ψευδαίσθηση απείρως πιο βιαστική από την προηγούμενη, πιο βιαστική να χαρεί ή να λυπηθεί.

Να όμως αυτός εδώ που αναρωτιέται για το τότε, ένα τότε άγνωστο και απροσδιόριστο στο μέλλον. «Πως θα είμαι τότε; πως θα είναι αυτή; πως θα είμαστε;» Ερώτηση που απάντηση δεν παίρνει, και γι' αυτό δεν πρόκειται για απορία αλλά για πρόκληση. Στέκεται μπροστά στο άγραφο χαρτί που είναι καθρέφτης χωρίς είδωλο —ναι το είδωλο είναι αυτός ο ίδιος και ότι χαράζει πάνω στο χαρτί. Προσπαθεί να την φανταστεί τότε, τη στιγμή κιόλας που κρατάει το σημείωμά του στα χέρια της (και είναι μόνο αυτή η κίνηση που θα ορίσει τον χρόνο) και γράφει: «πως είσαι τώρα; Προσπαθώ να διασταυρωθώ με το βλέμμα σου... Είσαι τρυφερή ή απόμακρη; ... χαρούμενη ή λυπημένη;»

Έγραφε, έγραφε και γλεντούσε αυτή την απόσταση ανάμεσα στους δυο χρόνους, ανάμεσα στο τώρα και στο μετά από τόσο (πόσο άραγε;). Έγραφε, και το μάτι του από τις λέξεις πέραγε στο χέρι του και από κει στο μέλλον, στα χέρια της, στα μάτια της —με μια βεβαιότητα που δεν την εγγυόταν καμιά ταχυδρομική υπηρεσία αλλά μονάχα ο πόθος του. Έγραφε, και σ' αυτές τις βουτιές μπέρδευε τους χρόνους, αλλά φαίνεται πως αυτό το μπέρδεμα ήταν σκόπιμο, ήταν η βάση της πρό(σ)κλησης, έτσι ώστε το σ' επιθυμώ που έλεγε να μην ισχύει μονάχα τώρα, αλλά και λίγο αργότερα, και πιο μετά, και πάντα. «Σ' επιθυμώ», έγραφε, «κι αυτό δεν είναι παρά ένα μήνυμα σε μπουκάλι μέσα σε φουρτουλισμένους καιρούς, μήνυμα που είναι εγώ και ταξιδεύουμε μαζί νικώντας τους πειρατές για το χατήρι σου».

Παράξενη κίνηση από μεριάς του. Τείνουμε να εμπιστευόμαστε πολύ περισσότερο την προσωρινότητα της ζωής μας ζητώντας τα πάντα και τώρα, παρά να ποθούμε τους ανθρώπους στο μέλλον. Γιατί οι άνθρωποι δεν είναι πια κομμάτια μιας παραδείσιας ευτυχίας (που αυτή και μόνο αυτή ελπίζουμε αόριστα σε κάποιο απώτερο αύριο) — είναι πρόσωπα και ως τέτοια υποχρεώνονται να μας προσφέρουν την απόλαυση άμεσα, σχεδόν καταναγκαστικά. Μονάχα ίσως στις παιδικές μας ηλικίες, γοητευόμαστε στο όνομα μιας υπόσχεσης, υπόσχεσης για το μέλλον με την γοητεία της όμως καθημερινή.

Έκλεισε το γράμμα... του πήρε μερικά δευτερόλεπτα να συνέλθει. Έκανε με το βλέμμα του τον γύρο του δωματίου και σταμάτησε στη βιβλιοθήκη. Σηκώθηκε, διάλεξε ταραγμένος ένα βιβλίο κι έβαλε μέσα το χαρτί. Κοντοστάθηκε, του έριξε μια τελευταία ματιά, το αποχαιρέτησε και έβαλε το βιβλίο στη θέση του. Μια σκούρα γραμμή χαράχτηκε στο ράφι από τη σκόνη που έφυγε (δεν είπαμε ότι ο χρόνος των πραγμάτων είναι ευάλωτος;) Κοίταξε αφηρημένος αυτό το σημάδι... ήταν ζήτημα λίγων ωρών να χαθεί.

Έβαλε τα χέρια στις τσέπες του. Δεν ήξερε γιατί είχε έρθει εδώ αυτό το βράδυ, αλλά αισθανόταν πως δεν είχε τίποτ' άλλο να κάνει. Έριξε μια τελευταία ματιά και βγήκε έξω...

Έξω φιλόβρεχε... Κοντοστάθηκε στην πόρτα. Ξανάφερε στα μάτια του όλη τη σκηνή: ένα μήνυμα ταξιδεύει στον χρόνο. Που πηγαίνει και πως; Μια υποψία πέρασε ξαφνικά μπροστά του.

Ας παρακολουθήσουμε το ταξίδι από κοντά... τις λογικές πιθανότητες, τα όσα μπορεί να του συμβούν στο δρόμο: Κάποιος άσχετος ανοίγει τυχαία ένα βιβλίο και βρίσκει εκεί ένα γράμμα... γελάει μαζί του. 'Η ένα βιβλίο αλλάζει χέρια και το μήνυμα παραπέφτει και χάνεται! (Χάνεται; Μα αυτό το ταξίδι δεν έχει εξ ορισμού μέσα του και την προοπτική του χαμού; Ίσως, αλλά αυτό το γράμμα δεν είναι κατά βάθος η άρνηση της απώλειας; Όλη αυτή η ματαιοδοξία της επιθυμίας δεν στηρίζεται άρα σε κάποια τελική της δικαίωση; Ναι, αλλά τι είναι ο πυρετός του μάταιου πόθου αν σιγουρέψει την ικανοποίησή του;...) 'Η φτάνει τελικά σ' αυτήν, αλλά δεν ξεχωρίζει την υπογραφή, δεν της θυμίζει τίποτα ο γραφικός χαρακτήρας, ή ακόμα δεν της θυμίζει τίποτα η εκμυστήρευσή του...

Έκλεισε απαρηγόρητος τα μάτια του. Ένα κουρέλι, ένα τίποτα, ταξίδευε τόσα χρόνια... γιατί;

(Άνοιξε τα μάτια σου, άνοιξέ τα... υπάρχουν ακόμα και χειρότερα).

Η αυτή έχει πεθάνει από καιρό... πέθανε χωρίς να προλάβει να της πει πόσο την αγαπούσε... και αυτό το μήνυμα τι είναι; ασπασμός μετά θάνατο; ... ανθρώπέ μου...

«Είμαι τελειώς τρελλός» μονολόγησε. «Έβαλα την ζωή της, τη ζωή μας, στοίχημα με το θάνατο, τον προκάλεσα και τον άφησα να διαλέξει τα όπλα... Μα είναι τρέλλα (ναι είναι, αλλά φτάνει να τη γνωρίσουμε για να την αρνηθούμε;). Τα λόγια πρέπει να λέγονται στην ώρα τους και να τα ακούει ο άλλος, αλλιώς είναι αφύλακτα μπροστά στην σιωπή, η σιωπή είναι θάλασσα κι αποφάσισα να την διασχίσω καβάλα στον αέρα... όχι... όχι... πρέπει να το πάρω πίσω!»

Να λοιπόν ένα δείγμα (καθυστερημένης ίσως) ωριμότητας: να αναγνωρίζεις το μέτρο σου, τα όριά σου, να παραδέχεσαι το σφάλμα σου. (Έτσι δεν είναι, αναγνώστη;)

Γύρισε τρέχοντας πίσω. «Ευτυχώς» ξεφύσηξε με ανακούφιση, «που κατάλαβα την τρέλλα».

Έφτασε στη βιβλιοθήκη. Έκανε να βγάλει το βιβλίο... «'Ομως» σταμάτησε «ποιο ήταν;»

Μέσα στην προηγούμενη έξαψή του δεν είχε προσέξει σε ποιο βιβλίο είχεβάλει το γράμμα. Κι η σκονη, βιαστική όπως πάντα είχε σκεπάσει το σημάδι πάνω στο ράφι (μπορεί ο χρόνος των πραγμάτων να είναι ευάλωτος αλλά δεν είναι επιπόλαιος). Και τώρα;... τώρα όλες αυτές οι ράχες έμοιαζαν να συνωμοτούν σε βάρος του. Βιβλία με ποίηση, διηγήματα,

δοκίμια, παραμύθια, οι κρυφές ή φανερές αλχημείες των ανθρώπινων ψυχών απολάμβαναν αυτόν το νέο και παράταιρο ένοικο (το γράμμα του) που πριν λίγο είχε εγκατασταθεί στις τάξεις τους— και χαριτωμένα σχολίαζαν πως αυτός ο καινούργιος μπήκε τελειώς γυμνός στη μάχη με το χρόνο, και πως έπρεπε να τον προστατεύσουν.

Τον έπιασε πανικός. Προσπάθησε να θυμηθεί τη θέση. Αυτό το χαρτί δεν έπρεπε να φύγει, δεν έπρεπε να ταξιδέψει... αλλά δεν μπορούσε πια να το εντοπίσει.

«Θα τα ψάξω όλα... δεν υπάρχει άλλος τρόπος» αποφάσισε. Κάθισε στο πάτωμα κι άρχισε να τραβάει ένα-ένα τα βιβλία και να τα ξεφυλλίζει βιαστικά. Σε μερικά εύρισκε πάνω στις σελίδες, συνήθως μπροστά-μπροστά, αφιερώματα άλλων ανδρών, διάβαζε αρσενικά ονόματα, ημερομηνίες, γλυκόλογα. Τον έπιασε ζήλεια και μανία. «Το γράμμα σου συνταξιδιώτης με όλους αυτούς; όχι, όχι, τώρα είναι εντελώς απαραίτητο να βρεθεί και να γυρίσει πίσω».

Ξεφύλλιζε... και ήταν σε πυρετό. Πότε-πότε ξεχνιόταν και το βλέμμα του έπεφτε πάνω στις τυπωμένες γραμμές. Κάπου διάβασε φευγαλέα:... η βροχή σκαρφάλωνε στις στέγες και από κεί στο μυαλό ...

Κοίταξε έξω. Ναι, έβρεχε. Τι κι αν κάποιος το είχε προφητέψει; Αυτή η βροχή δεν σταμάταγε να γεννάει πλημμύρες.

Πλήθαινε ο σωρός γύρω του, σωρός από άχρηστα και εχθρικά βιβλία. Μαζί πλήθαινε κι η αγωνία του γιατί το μήνυμά του δεν βρισκόταν, κι ίσως είχε περάσει το βιβλίο που έψαχνε... και θα έπρεπε να ξαναρχίσει από την αρχή — θα έδινε τη μισή του ζωή αν κάποιος του εγγυόταν ότι θα το βρει.

Να λοιπόν... αυτό το ανεπίδοτο μήνυμα αρνείται να επιστρέψει στον αποστολέα του. Και γιατί άλλωστε; Προτιμάει να κρύβεται με ζήλο στις σελίδες των ποιητών — αυτοί δεν είναι που αποκλειστικά συνδιαλέγονται με την αιωνιότητα;

Όμως αυτός εδώ δεν είναι ποιητής, είναι απλά ένας μαγεμένος, ένας τρελλός που ύψωσε το μπόι της επιθυμίας του και τώρα γυρεύει να το μετανιώσει. Λοιπόν... ποιητές, δεν θα τον ελευθερώσετε; Μήπως το δράμα του δεν είναι το δικό σας δράμα; Μήπως εσείς δεν κρύψατε στην ψυχή σας τα πιο ακριβά λόγια, ακριβώς για να τα γλιτώσετε;

Ε, λοιπόν όχι... Οι ποιητές δεν είναι εδώ, έχουν φύγει, οι ποιητές είναι νεκροί, και αυτές τις γραφές δεν τις ορίζουν. Ποτέ δεν τις όριζαν και αυτό είναι που τους έσωσε, αλλιώς θα ήταν εδώ μαζί του, και ίσως πριν απ' αυτόν. Όχι, οι ποιητές δεν τον ακούνε, κι αν τον άκουγαν πάλι δεν θα τον βοηθούσαν, γιατί αυτός εδώ είναι ένας παρείσακτος, ένας τρελός που πίστεψε σ' αυτά που φαντάστηκε, και να ποιο είναι το αποτέλεσμα: καταστρέφει την με τόσους κόπους φτιαγμένη ησυχία τους, την σωριάζει στο πάτωμα...

(Καταστρέφει την ησυχία σας, βλοσυροί ποιητές; Μάλλον όχι, ίσως καταστρέφει την μοναξιά σας... Ναι είναι ο πρώτος ζωντανός που λειώνει στις γραφές σας).

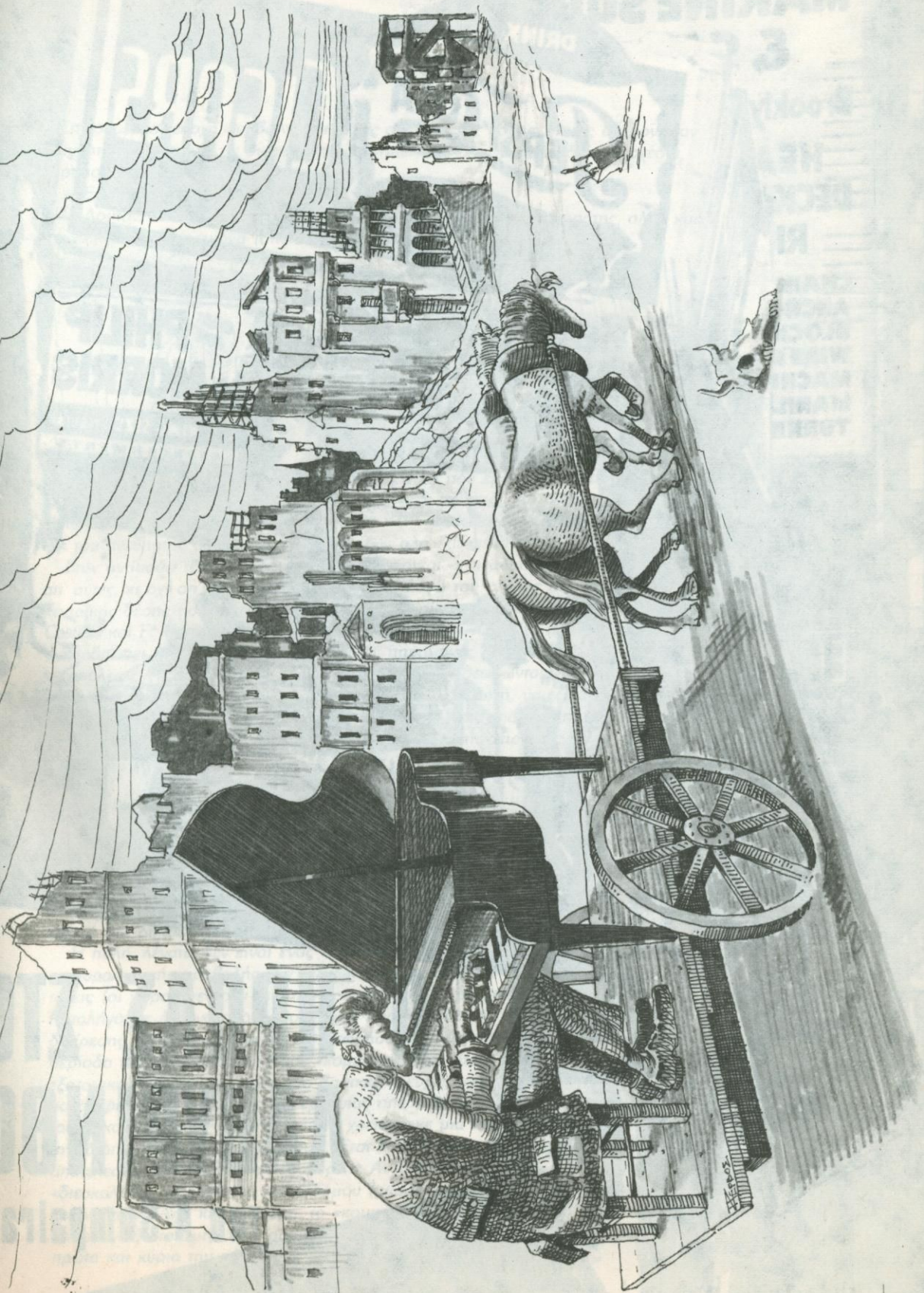
Αβοήθητος λοιπόν, συνέχισε για ώρες... πόσες; κανείς δεν είδε. Πέρασε η νύχτα, και ήρθε το πρωί, μέσα σε χιλιάδες σκόρπιες σελίδες, μέσα σε χιλιάδες λειψά ποιήματα, που δεν είχαν πια άλλο σκοπό, παρά να δείξουν ότι ένα μήνυμα χάθηκε. Και είχε χαθεί κι αυτός μαζί του, παλεύοντας με τα μυστήρια της ψυχής του, παλεύοντας με μια θάλασσα, σταγόνα του πόθου μοναχική.

Τους βρήκε εκεί ανάκατους (αυτόν, τις γραφές, το θάνατο) ακατάστατους από μια μάχη ατέλειωτη και γεμάτους ερωτηματικά, ο πρωινός αέρας που μπήκε από την ανοικτή μπαλκονόπορτα.

Ότι βγήκε από αυτόν τον αέρα, το μεσημέρι, ήταν μια θλιμμένη εκπνοή, που ωστόσο έπρεπε να κουβαλήσει το νέο όσο πιο μακριά μπορούσε; να το μάθει όλος ο κόσμος... να μάθει πως οι λέξεις είχαν πια τελειώσει...

Ναι, από τότε δεν υπάρχουν πια λέξεις...

MARINE SUP
& C

Brooklyn
HEAD
DECK
RI

CHAIN
ANCH
BLOCK
WIRE R
MACHI
MANIL
TURNB

CIGARS

Ο ΗΡΩΑΣ ΣΤΟ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟ

του Α. Sompairac

Στη σημερινή εποχή συμβαίνουν πολλές αλλαγές της πόλης. Ποιός θα αρνιόταν πράγματι, ότι απ' όλες τις διαφημίσεις ακινήτων, απ' όλα τα πολεοδομικά σχέδια, επίσημα και μη, πηγάζει κάποια γοητεία;

— Είπα: η ιδανική πόλη.

— Λοιπόν, Η αναπαράσταση της πόλης είναι τέχνη. Τέχνη της απάτης, αλλά και παιχνίδι πάνω στην εικόνα (στις εικόνες) που υφαίνει την ονειρική πόλη...

...Οι διαφημίσεις ακινήτων δεαματοποιούν αυτό που εμφανίζεται σαν έλλειψη των «μεσαίων» τάξεων: Η εύκολη «υλική ζωή», οι εκλεκτές και συνάμα καλοκάγαδες κοινωνικές σχέσεις, η σωστή και —καθώς πρέπει στάση του σώματος και του πνεύματος συν ένα ίχνος διαφθοράς αλλά "drugstore"...

Στον αντίποδα τέτοιου είδους λόγων βρίσκονται οι αναλυτικές τοιχογραφίες: Μια απ' αυτές, κι όχι απ' τις λιγώτερο σημαντικές, λόγω του εύρους της και της κεντρικής θέσης που κατέχει είναι αυτή που προτείνει το Monopolville των M. Castells και F. Godard. Αυτή η έρευνα, μου φαίνεται πως είχε σαν στόχο να συναρδρώσει τη λογική της καπιταλιστικής παραγωγής με τη λογική της ανάπτυξης των πόλεων. Το αίτημα είναι τυπικό, αλτουσαϊριανό: θεωρώντας την πόλη σαν το προνομιακό πεδίο του παιχνιδιού παραγωγή/αναπαραγωγή, να ξετάσουμε την ιδιαιτερότητα αυτού του καθορισμού, να δούμε με ποιο τρόπο η πόλη αυτονομείται, να δούμε τις επιδράσεις που ασκεί με τη σειρά της πάνω στις κοινωνικές σχέσεις...

...Η προσπάθεια ολικής θεώρησης πληρώνεται ακριβά: με θεωρητικά αδιέξοδα γύρω από καθοριστικούς παράγοντες, με την αδυναμία μπροστά στην παρέκκλιση από τη λογική της ανάπτυξης. Στο μέτρο που η θεωρία, μέσα στην πληρότητα της, θέλει να ανακλάσει μια κατάσταση της πόλης, φαινομενικά όχι λιγώτερο πεπερασμένη, —κλειστή— παράγει με τη σειρά της ένα χώρο κατ' ανάγκη ολότελα πλήρη: δεν υπάρχει κενό στην Δουνκέρκη. Στους καθορισμούς, στις κοινωνικές τάξεις, στα δίκτυα σχέσεων αντιστοιχούν εκτάσεις πλήρεις.

Η πόλη, λέγατε, δεν είναι ένας τόπος; σ' αυτή την περίπτωση, ναι, τόπος μιας νατουραλιστικής προβολής των ταξικών συγκρούσεων σε συγκρούσεις χώρων: οι τάξεις (οι χώροι) γεννούν την σύγκρουση (το όριο) με μίαν αντιστροφή. Καταλήγουμε έτσι να αποκρύβουμε μια ιδιαίτερη λογική του διαχωρισμού και της διαίρεσης, μια κίνηση που θα την θεωρήσουμε πολύ σημαντική για τη σύγχρονη περίοδο του καπιταλισμού. Κάθε «κομμάτι» οργανωμένο απ' αυτή τη διαίρεση, εξετομικεύεται έτσι, ως προς δυο βασικές πλευρές του: τη λειτουργία του και τη μονομέρεια του. Ο κόσμος της εργασίας απέδωσε σε κάθε χώρο τον προορισμό του, η καπιταλιστική ορθολογικότητα χρειάστηκε μια συγκεκριμένη μεσολάβηση: την ιδιοποίηση του αστικού χώρου. Έτσι λοιπόν λειτουργεί, και για να είναι αποτελεσματική, απαιτεί τη μονομέρεια. Αυτό επιβάλλεται κατ' αρχήν για να «διευκολύνει» το έργο του πολεοδόμου (μπορεί να παράγει οργανογράμματα λειτουργιών). Από κει και πέρα, το «κομμάτι» της πόλης αποκτάει μίαν ορθολογικότητα αμιγή: την ορθολογικότητα της εργασίας, της αναπαραγωγής, αλλά πρώτα και κύρια την ορθολογικότητα της λειτουργίας του συνόλου.

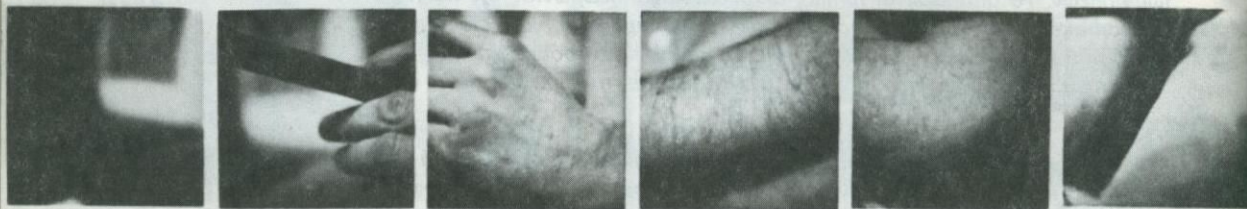
Η πόλη, η συνοικία συσσωματώνουν τα κομμάτια κρατώντας τα διαχωρισμένα. Βαλμένα μαζί εξαντλούν το φάσμα των διαφοροποιημένων «αναγκών», βαλμένα μαζί δεν είναι παρά μια συμπαράθεση περιεχομένων, πραγματοποιημένων από τα σχέδια και τις στεγανοποιήσεις που επιβάλλει. Η χρήση αυτή των τύπων αναγκών, δάπρεπε να τεθεί ολοκληρωτικά σε αμφισβήτηση.

Αλλά μήπως πλανιόμαστε έτσι; Ποια λοιπόν θα μπορούσε να είναι η καθημερινή βάση αυτών των ισχυρισμών;

Ο άνθρωπος στη δουλειά, ο άνθρωπος στον ελεύθερο χρόνο του, το ίδιο κάνει, αντιμετωπίζει διάφορες καταστάσεις στη διάρκεια της ημέρας του—ξύπνημα στο σπίτι, προετοιμασία, διαδρομή, εργασία, διαδρομή κ.λπ... όπως επίσης και ξύπνημα, γώνια, γεύμα, γώνια, ανάπαυση, ύπνος.. Ένς τέτοιος τρόπος περιγραφής, ως το επισημαίνουμε, προέρχεται σε μεγάλο βαθμό απ' αυτό που μας προτείνουν τα σχήματα των φονξιοναλιστών, ιδίως αυτά που παίζουν κυρίαρχο ρόλο στην οικοδόμηση της πόλης: ο καταμερισμός του αστικού χώρου έχει το χρονολογικό του σύστοιχο, την ακολουθία. Ο αστικός χώρος και χρόνος δεν δίνονται πια παρά με τη μορφή τρόπων χρήσης.

Στην Αρχαία Κίνα συναρδρώνονταν με ακρίβεια μέσα στις παραστάσεις τους. Το ημερολόγιο χώριζε τον χρόνο σε εποχές, κι η καθεμία τους ήταν σημαδεμένη με έναν ιδιαίτερο ιερό χαρακτήρα. Μ' αυτό συνδεόταν το ξετύλιγμα μιας τελετουργίας στο ναό, όπου η μετακίνηση του ιερέα από ένα μέρος σε άλλο σήμαινε τις αλλαγές της εποχής. Αυτό το τελετουργικό γίνονταν στις αρχές του χρόνου· μ' αυτό τον τρόπο παραστατικοποιούσαν θεατρικά τη χρονιά που δ' ακολουδούσε.

Θέατρο παίζεται πάντα. Το κεφάλαιο σκηνοθετεί τις μορφές της ανάπτυξης και της επιβίωσης του. Κι έχει ανάγκη από ηθοποιούς αποφασισμένους και καλών προθέσεων. Η μεταβίβαση του νοήματος από τον ηθοποιό είναι συνθήκη για την πραγμάτωση της σκηνοθεσίας. Ο καθένας παίζει ανάλογα με τα κίνητρα του: μια διπλή κίνηση που συνυφαίνει την ορθολογική αναζήτηση και το αγωνιακό της σύστοιχο.

Ο καθένας σκηνοθετεί τον εαυτό του μέσα του· αυτή η αναζήτηση — το παιχνίδι — θα τείνει στο να ελέγξει το χρόνο και το χώρο, να διαφυλάξει την κυριαρχία πάνω τους, εννοείται: να είναι ο σκλάβος τους. Η κυριαρχία αποχτιέται μέσα απ' τον προγραμματισμό που αποτρέπει τους αιφνιδιασμούς, ή τις εκπλήξεις, που τους αρνείται, όπως και μέσα από την αναπαράσταση, μέσα απ' την εικόνα— από ένα χώρο—τον αστικού χώρου. Η πόλη εγκαθιστά μια απλή σχέση ανάμεσα σε «ανάγκη» και σε εν-τοπισμό. Και αλλού, στο επίπεδο της σκέυης εγκαθιδρύει μια τάση αντιστοιχίας, μεταξύ «ανάγκης» και επιθυμίας. Η φαντασίωση θα διαταχθεί σε υπεραγορές, σε ουρανοξύστες, σε ολυμπιακά στάδια, σε κλιματιζόμενες αίθουσες και σε στέγες νεότπας.

Σ' αυτό ακριβώς εναντιώνεται και ταυτόχρονα αντιστοιχεί η απώλεια. Αυτή οδηγεί σε μια κίνηση ολόενα προς τα μπρος. Απώλεια ταυτότητας, έλλειψη κυριαρχίας. Και ξεφεύγει κανείς, σαν μπίλια του φλίπερ, αλλά προπάντων δεν πρέπει να σταματήσει, κι' ούτε να πέσει μέσα στην τρύπα. Αφού αυτή η κατάσταση είναι μακροπρόθεσμα ανυπόφορη για την ταυτότητα, η έξοδος απ' αυτήν μπορεί να είναι η σχεδιοποίηση της: για το χρόνο εφευρίσκεται ένας τρόπος χρήσης, για το χώρο οργανωμένες εικόνες...

Όμως τι γίνεται η πόλη μέσα σ' όλα αυτά; Είναι σκηνή και σκηνογράφος— δίνοντας στον καθένα τη δυνατότητα να παίζει για τον εαυτό του τον ρόλο του

«μεγάλου αδερφού». Στη λογική του διαχωρισμού αντιστοιχεί ο κατακερματισμός της ταυτότητας και σ' αυτό αντιπαρατίθεται ικανοποιητικά η ανάγκη ελέγχου, ο προσωπικός «τετραγωνισμός». Τετραγωνισμένος και «τετραγωνίζων». Τετραγωνίζω για άμυνα, τετραγωνισμένος από τις «ανάγκες» που γνωρίζουμε.

Σύμφωνα με μια πρόσφατη μελέτη του CERFI, η διαίρεση σε τετράγωνα παίζει αποφασιστικό ρόλο στη δόμηση της μοντέρνας πόλης. Είναι προϊόν μιας εξουσίας— μικρο-εξουσίας και μακρο-εξουσίας που έχει να κάνει με το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, και η υλικότητα του δεν συλλαμβάνεται παρά μόνο μέσα απ' αυτές τις σχέσεις. Στο Μεσαίωνα, κι αυτό ο Φουκω το πιστοποιεί αναφορικά με την τιμωρία, μια τέτοια εξουσία δεν θα παράγει τέτοια υφή (πλεγμα). Επρόκειτο για ανάμικτο πλήθος, για περιπέτεια, για συνωπισμό και για βρωμιά. Ο G. Bataille είχε σίγουρα δίκιο, όπως και ο Lefebvre άλλωστε, όταν ισχυριζόταν ότι ο κόσμος των αντικειμένων (ο νόμος της αξίας) μας κατέχει. Με τα πράγματα, λέει ο Bataille, το ιερό εξαφανίζεται. Μήπως κάτι τέτοιο συμβαίνει εξ ίσου και με την απώλεια; Η εξουσία που αλλάζει, δεν είναι ίσως τόσο εκείνη που υφαίνει τις σχέσεις στην πόλη, όσο αυτή που πλάθει ο καθένας για λογαριασμό του και που την ασκεί πάνω του. Σήμερα παίρνουμε τον εαυτό μας, στα σοβαρά: βασιλεία της εφηβείας; απαλλαγή από κάθε πραγματική εξουσία;

Ο σολισμός μας δεν είναι πια εκείνος, ο επιδεικτικός (τέλος πάντων, τον φαντάζεται κανείς σαν τέτοιο), του Μεσαίωνα. Ομογενοποίηση και διαφοροποίηση (όλος ο κόσμος, ή σχεδόν όλος, έχει αυτοκίνητο, αλλά υπάρχουν μικρά Citroen και τεράστια Πεζώ). Το εμπόρευμα, για το οποίο μιλούν μερικοί, είναι σύμβολο κατά δυο έννοιες: μέσα απ' την εικόνα του— όπου χάνεται μέσα στην ιδιαιτερότητά της—, μέσα από ένα σύνολο κοινωνικών σχέσεων στο βαθμό που γίνεται φετίχ. Ωστόσο αυτό υπάρχει, όπως άλλωστε και η καθολική υποφορία: εξατομικεύουμε τα άτομα, έλεγε ο Σάρτρ στο λόγο του, προσφέροντάς τους τη δυνατότητα να προδώσουν την ομάδα τους. Εδώ, επίσης πρόκειται για εξατομίκευση: η ίδια η αρχή της καταναλωτικής πράξης είναι η εξατομίκευση, σε βαθμό που ο πολίτης

—κάτοικος των πόλεων— καταναλωτής να μη το κατανοεί σαν σύστημα προικισμένο με μια δική του οικονομική λογικότητα, αλλά σαν αυτό που τον αγγίζει άμεσα. Έτσι, η αναγκαία για το κεφάλαιο ομοιογενοποίηση περνάει σε δεύτερο πλάνο και η εξατομίκευση αποδιοργανώνει τους αγώνες. Υπάρχει εδώ γευδαίσθηση και είναι γευδαίσθηση πολύ πραγματική: προσποιούμενη ότι

προσφέρει την πλήρωση στον καθένα, πραγματώνει το κεφάλαιο και τη συντήρησή του.

Ο κάτοικος της πόλης, για να κατευθύνει αυτή την κίνηση στην κορύφωση της, κλείνεται στον λαβύρινθο, ακολουθώντας παράλληλα το νήμα της επιβίωσης. Ο τρόπος με τον οποίο υλοποιείται πολεοδομικά ο καπιταλισμός μπορεί να πάρει ονόματα όπως εξατομίκευση, διαχωρισμός, κομμάτισμα, αυτοέλεγχος: αυτά τα σκόρπια νήματα είναι που θα πρέπει να συνυφάνουμε. Το φλίπερ δεν είναι πια παιχνίδι, αλλά μηχανή, στο βαθμό που το παίζεις και το ξαναπαίζεις. Το λαβύρινθο τον είχε αναλάβει ένας Μινώταυρος με σώμα αόρατο γεννημένος από το χώρο του. Λένε ακόμα πως οι άνθρωποι, έχοντας κι άλλα πιο ενδιαφέροντα να κάνουν, άφησαν αυτό τον τόπο ακαλλιέργητο εδώ και πολύ καιρό. Αργότερα ήρθαν κάποιοι πρωτοπόροι που ανέλαβαν μια μεγαλεπίβουλη οικοδόμηση, μέχρι που μια ωραία μέρα ήρθε ο Μινώταυρος, πήρε την δέση του και έγινε κύριος του χώρου. Παρ' όλα αυτά κατόρθωσαν να δραπετεύσουν.

Ο λαβύρινθος και το φλίπερ είναι ακριβώς η «τελευταία γυναίκα»: η σκηνή εκτυλίσσεται στην καινούργια πόλη του Cergy-Pontoise. Αυτό που αποβαίνει σε βάρος του «νέου κατοίκου της πόλης», εδώ γίνεται καθαρό: ανάμικτο πλήθος/απομόνωση, συνάντηση αλλά αποξένωση από τον άλλο, φρενιτικές μετακινήσεις, αδυναμία να βρίσκεισαι κάπου χωρίς να επιθυμείς το αλλού. Ο ήρωας είναι ο χώρος μιας φυγής, της αδυναμίας που χτυπάει την πόρτα, φυγή από τον εαυτό μέσα στην πόλη. Οι μεγάλοι αυτοκινητόδρομοι, χωρίς άλλο σημάδι πέρα από τη μετακίνηση —ομοιομορφία της διαδρομής— οδηγούν στην άρνηση της ίδιας μας της θέσης-ταυτότητας. Χρησιμοποιείτε αυτή την διέξοδο σαν ντόπα: το όπιο του πολίτη-κατοίκου της πόλης είναι η ταχύτητα. Χώρος και χρόνος συγχέονται και ρευστοποιούνται, «εκφράζοντας» την ιδιωτικότητα. Ο αυτοκινητόδρομος δεν σταματάει καθόλου: χάσκουσα τομή δύο τόπων. Από το drugstore στο σπίτι, απ' το σινεμά στο εργοστάσιο. Προγραμματισμός της μέδης. Η ερωμένη μένει δυο ορόφους από κάτω, ασανσέρ, πας και ξανάρχεσαι. Κάθε χώρος διαμεσολαβεί μίαν αναγκαιότητα πτήσης προς κάτι άλλο. Ζούμε στο μελαγχολικό όνειρο του αδύνατου να υπάρξει χώρος. Φυγή διοχετευμένη, πόλη-παγίδα που αφήνει να βιώνεται σαν ατομικό εμπόδιο ότι δεν είναι παρά παραγωγικό φράγμα.

Για την πρωτεύουσα, η αξίωση του καπιταλισμού είναι η θανατερή ενόρμηση που την κατοικεί: Συνσωρεύστε! μπειτε στη διαδικασία κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Κάτω απ' τις πιέσεις μιας ακόρεστης επιθυμίας, η πόλη όχι πια παζάρι, αλλά που παζαρεύει τον εαυτό της, παράγει μια σημαίνουσα συμπαράθεση στοιχείων, ιδιαίτερων αλλά εναλλάξιμων. Δεν μπορεί να κάνει κανείς τον περίπατό του στον αυτοκινητόδρομο, κάθε αυτοκινητόδρομος μοιάζει με τον άλλο, και οριακά με το πάρκο περιπάτου (κι οι διακοπές είναι όπως πάντα διακοπές). Ένα περιεχόμενο αναλλοίωτο, μια μορφή κινητή. Ας δούμε τα συγκροτήματα των εργατικών πολυκατοικιών HLM* όλα είναι ίδια μεταξύ τους, ή σχεδόν ίδια (αυτό που προτείνεται σαν διαφοροποίηση γίνεται πάντα με τον ίδιο τρόπο), και παρ' όλα αυτά ο καθένας έχει το διαμέρισμά του, που ιδιαιοποιείται από τις συναισθηματικές τους επενδύσεις.

Έτσι λοιπόν αναλογιζόμαστε: η πολεοδομία, θα πρέπει νάχει παίζει κάποιο ρόλο βεβαίως σ' όλα αυτά. Ο πολεοδόμος-σχεδιαστής, είναι άλλος ένας υπηρέτης της μηχανής; Του δίνουν τον τρόπο χρήσης, τον νομικο-τεχνικό μηχανισμό, σπίνει το πλαίσιο κι οργανώνει το παιχνίδι. Αυτός δεν είναι καλλιτέχνης, είναι ένας σπόρτμαν. Σαν να λέμε φτιάχνει ένα πύργο από χαρτόνι μέσα σε δεκαπέντε δευτερόλεπτα. Αλλά ποιον πύργο! Τον πύργο των κινούμενων σχεδίων που αντιπροσωπεύει την εξουσία και την εικόνα που έχει ο σχεδιαστής γι' αυτήν. Μια σκέψη θα μπορούσε να ενισχύσει αυτή την άποψη: αυτός διαθέτει τη σωστή εικόνα της πόλης (εκπαιδεύτηκε γι' αυτό) και, αν και αιχμάλωτος «των καταναγκασμών», θα καταφέρει να περάσει κάποια ιδιαίτερη πρόθεση. Εν πάση περιπτώσει, θα μπορέσει, αντίστροφα, να αναλογιστεί, μήπως ο χώρος δεν είναι τίποτα άλλο από

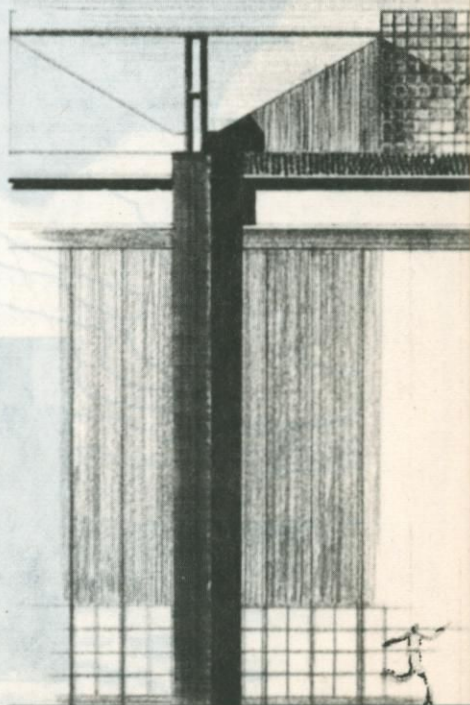
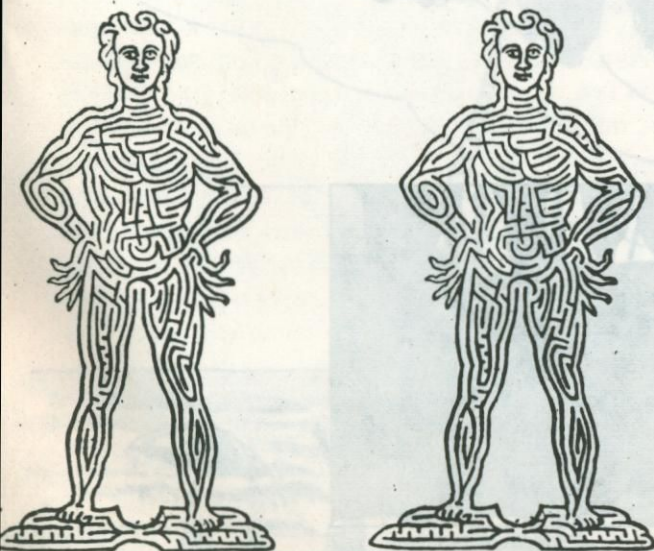

ένα ουδέτερο υπόβαθρο; Μετά τον Καντ, η άποψη του χώρου - υπόβαθρου κατοικεί στους διάφορους προβληματισμούς που αντιμετωπίζουν το χώρο σαν ένα δοχείο ουδέτερο και «φυσικό». Ο H.Lefebvre το επισημαίνει, αλλά δεν φαίνεται να διαχωρίζει τη θέση του, αφού επιμένει στην αναγκαιότητα να σκεφτούμε το χώρο στην αυτοτέλειά του. Ταυτότητα και εντούτοις διαφορά από τις δραστηριότητες που τον συγκροτούν;

Η πόλη απαγορεύει, εφόσον δεν ανήκει αποκλειστικά σε κανένα. Η πόλη συμπαρατάσσει και μάλιστα με κακό τρόπο. Σε μια εργατική πολυκατοικία, στο εσωτερικό του κελύφους της, όλα είναι άσχημα. Κλείνονται εκεί, αλλά όχι ικανοποιητικά (για παράδειγμα, είναι δύσκολο να απομονωθούν ηχητικά). Τι πιο παραγωγικό κυρίαρχης ιδεολογίας; Θα καταραστούν σίγουρα τη μοντέρνα πόλη, αλλά για να οπισθοδρομήσουν προς μια εικόνα προγονική, του χωριού. Όμως, να ζεις στο χωριό γίνεται όλο και πιο δύσκολο (θα πρέπει να βρεις δουλειά). Η προγονική εικόνα έτσι μετασχηματίζεται στην εικόνα της «βιλίτσας» και της εξοχικής κατοικίας. **Συμπέρασμα: ας αφήσουμε την πόλη στους κυρίους της.** Το εγχείρημα αποδίδει: **Μετασχηματίστε τις συλλογικές ανάγκες σε ανάγκες ατομικές.**

Η πόλη προσφέρει ένα θέαμα τόσο αναπαλλοτρίωτο, που κανείς δεν τολμάει να διατυπώσει συλλογικά όνειρα. Μ' αυτό τον τρόπο εξαφανίζεται μια πηγή κοινοτικής ζωής: η συλλογική παραγωγή χώρων.

Αλλά αντέχουμε ακόμη. Και παραμένουν κάποια «καρτιέ λατέν» —που τα επενδύουν βέβαια ανοιχτά οι κυρίαρχοι— μοναδικοί χώροι που υποδύονται μια πόλη των ηδονών (ο μνημειωμένος χαρακτήρας της ενδιαφέρει επίσης). Έτσι προκαλούνται μπηχεδιοριστικά ανακλαστικά: από τη μια η παρουσία της

πληθωρικότητας, της σπατάλης του πλούτου και από την άλλη η παρουσία της αρχής (το παρισινό καρτιέ λατέν παρουσιάζει μια επιβλητική συγκέντρωση μπάτων), τόσο για να αποδαρρύνει, όσο και για να επιτείνει την απόλαυση. Αφήνουν λοιπόν το λαό να παίξει, να προσφέρει στον εαυτό του τις ηδονές της (οργανικής) πολλαπλότητας του σώματος της πόλης σε ελάχισσα τόνο. Η εκτόνωση του φλιπεράκια δεν είναι άλλο παρά το παιχνίδι του με την ίδια του την μοίρα, (βγαλμένο) εκτός χρόνου. Να μη πέσει μέσα στην τρύπα -να αναπηδήσει μια φορά ακόμη και πάντα- να αφήνεται να ξεκουφάινεται από κρότους, λάμψεις και σπίλες από νούμερα.

Αντιστάσεις; Βεβαίως υπάρχουν. Και τώρα και στο μέλλον, όπως η κατάσταση που περιγράφει τούτο το κείμενο. Μπορούμε να γελάσουμε με το φλίπερ χωρίς να το σπάσουμε —ή να το σπάσουμε χωρίς να γελάσουμε—. Μπορούμε να καλλιεργήσουμε τον κήπο μας, ή τους δημόσιους κήπους. Να εμπιστευτούμε τους ουρανοξύστες της Défense (παρισινό προάστιο) στον Καίσαρα. Να κατασκευάσουμε ουρανοξύστες στο Saint Tropez. Να κάνουμε πικ-νικ στα προπύλαια της Défense, ή να στρατοπεδεύσουμε στο πλακόστρωτο της Παναγίας των Παρισίων. Να επενδύσουμε τα κελάρια για να κάνουμε εκεί γιορτές. Να κάνουμε κατάληψη στην εκκλησία της Sacré Coeur και να συγκροτηθούμε σαν συνοικιακή επιτροπή. Να μάθουμε να κολυμπάμε στην κρήνη του Trocadéro. Να κάνουμε πισίνες-σινεμά και γκολφ-βιβλιοθήκες. Να μεταβάλλουμε το Beaubourg σε ξενώνα. Να κατασκευάσουμε ένα δεύτερο πύργο του Άιφελ. Να βάλουμε ένα πίδακα νερού κάτω από την Αγίδα του Θριάμβου. Να κηρύζουμε συναγερμό για βόμβες σε κτίρια γραφείων. Να κάνουμε μια γενεαλογία των μικρο-αντιστάσεων. Αλλά ακόμη να φτιάχνουμε συλλόγους καταναλωτών και εταιρίες συλλεκτών γραμματοσήμων. Ομάδες αυτοέκπτωσης των ενοικίων, οργανώσεις κτιστών αλλά και εταιρείες καταστροφών.

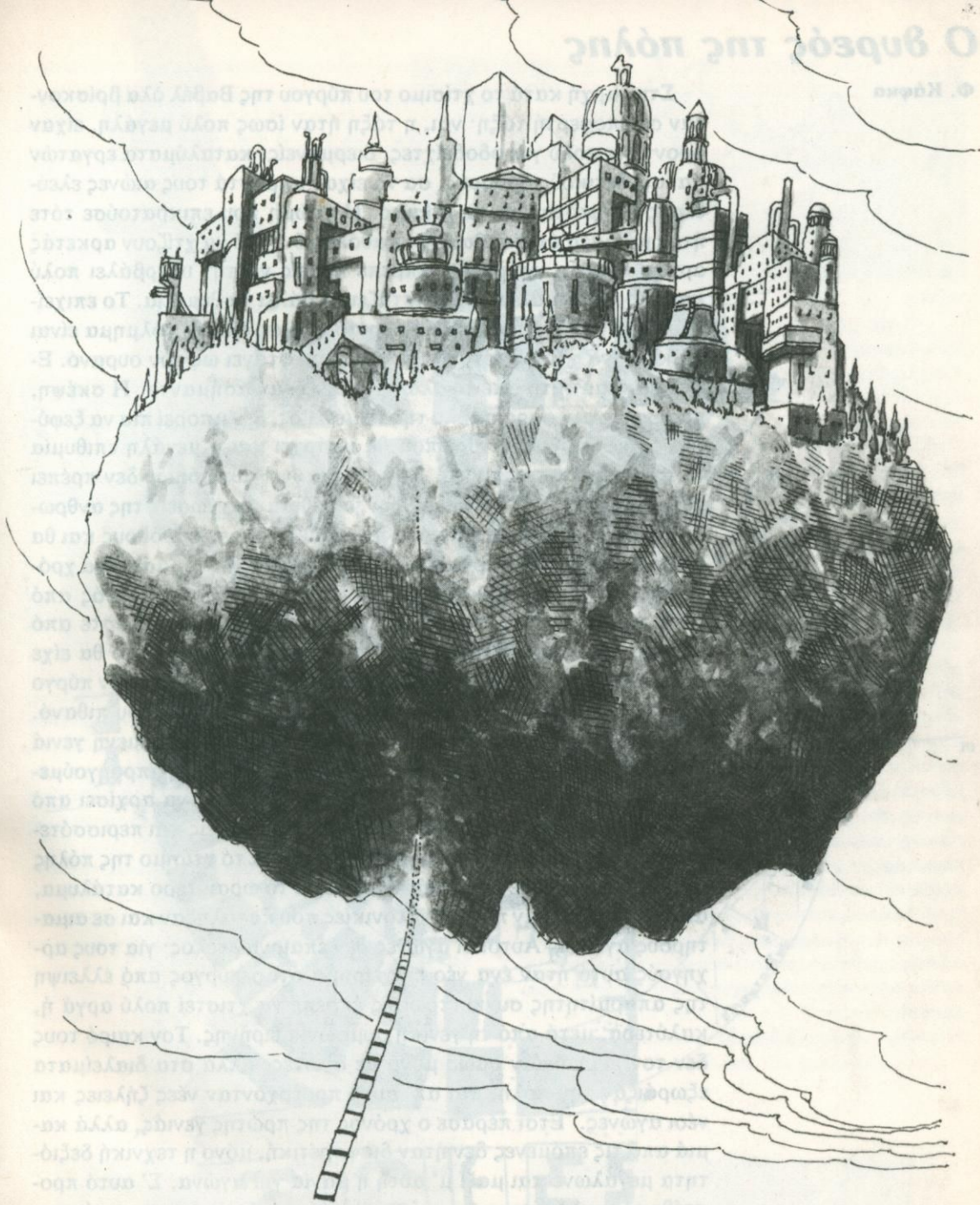

Από το LA VILLE N' EST PAS UN LIEU, στο Revue d' esthétique, No 3-4/1977, εκδόσεις Union Générale D' Editions)

- Μετάφραση: Μιχάλης Καραχάλιος, Μαρία Κοπανάρη

Herpiz

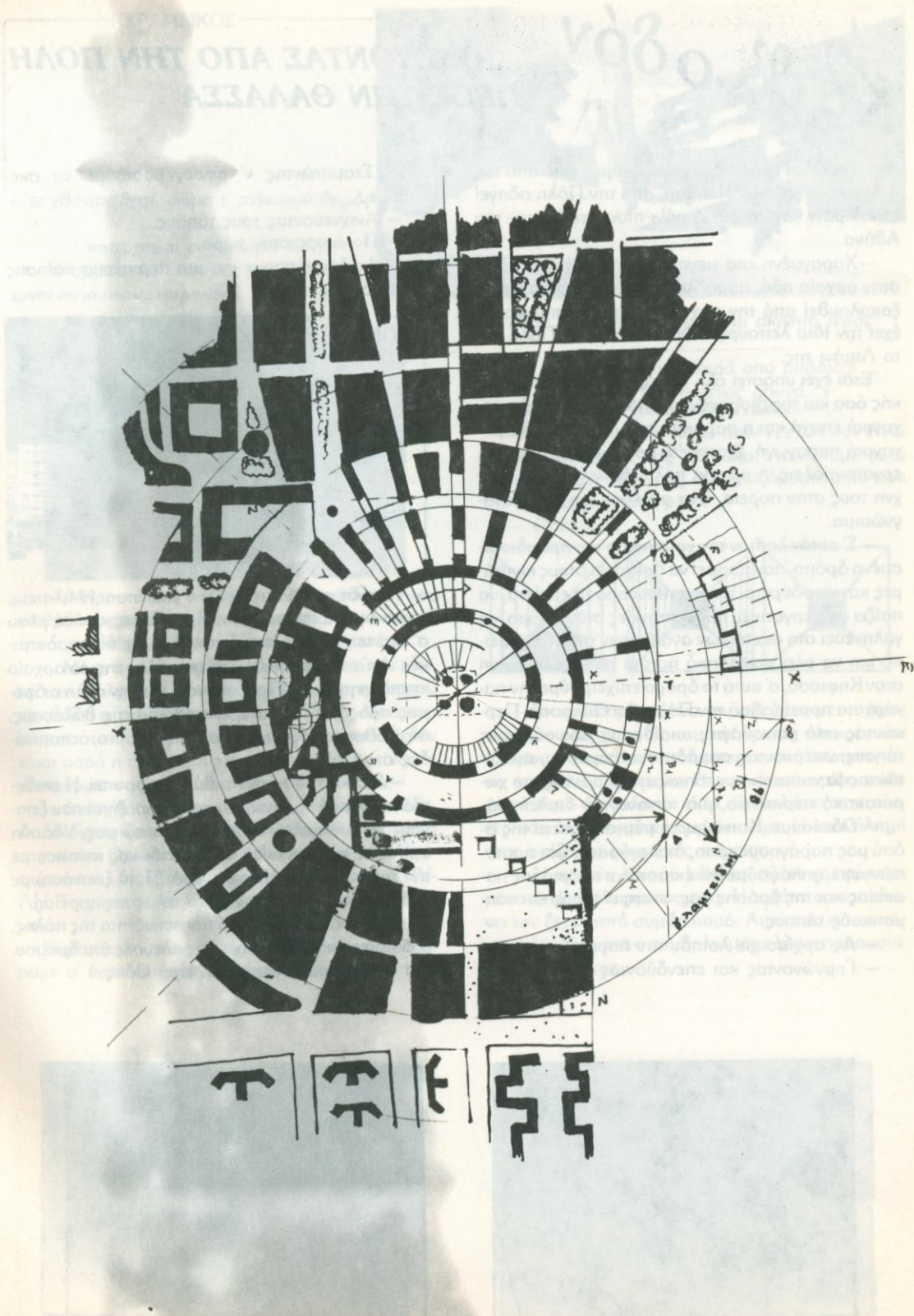
Ο θυρεός της πόλης

Φ. Κάφκα

Στην αρχή κατά το χτίσιμο του πύργου της Βαβέλ όλα βρίσκονταν σε υποφερτή τάξη· ναι, η τάξη ήταν ίσως πολύ μεγάλη, είχαν φροντίσει πολύ για οδοδείχτες, διερμηνείς, καταλύματα εργατών και συνδετικούς δρόμους, σα να είχαν μπροστά τους αιώνες ελεύθερης δυνατότητας για χτίσιμο. Η γνώμη που επικρατούσε τότε ήταν μάλιστα ότι δεν θα ήταν καθόλου δυνατό να χτίζουν αρκετάς αργά· αυτή τη γνώμη δεν έπρεπε κανείς να την υπερβάλει πολύ και μπορούσε μάλιστα να διστάζει να βάλει τα θεμέλια. Το επιχείρημα ήταν δηλαδή αυτό: Το ουσιαστικό σε όλο το τόλμημα είναι η σκέψη να χτίσουν έναν πύργο που να φτάνει ως τον ουρανό. Εκτός απ' αυτή τη σκέψη όλα τα άλλα ήταν ασήμαντα. Η σκέψη, καμωμένη μια φορά σε όλο της το μέγεθος, δεν μπορεί πια να ξεφύγει· όσο υπάρχουν άνθρωποι, θα υπάρχει και η μεγάλη επιθυμία να αποχτίσουν τον πύργο. Από την άποψη αυτή όμως δεν πρέπει κανείς να ανησυχεί για το μέλλον, αντίθετα, οι γνώσεις της ανθρωπότητας αυξάνονται, η αρχιτεκτονική έχει κάνει προόδους και θα κάνει και άλλες, μια εργασία, για την οποία χρειαζόμαστε ένα χρόνο, θα γίνεται μετά εκατό χρόνια σε μισό χρόνο και εκτός από αυτό καλύτερα, πιο στερεά. Γιατί λοιπόν να κουραζόμαστε από σήμερα μέχρι το ανώτατο όριο των δυνάμεών μας; Αυτό θα είχε μόνο νόημα, αν θα μπορούσε κανείς να ελπίζει να χτίσει τον πύργο στη διάρκεια μιας γενιάς. Αυτό όμως δεν ήταν καθόλου πιθανό. Αυτό που μπορούσε μάλλον να συμβεί ήταν ότι η επόμενη γενιά με τις τελειότερες γνώσεις θα έβρισκε τη δουλειά της προηγούμενης γενιάς κακή και θα γκρέμιζε το χτισμένο για να αρχίσει από την αρχή. Τέτοιες σκέψεις παραλύουν τις δυνάμεις και περισσότερο από το χτίσιμο του πύργου νοιάζονταν για το χτίσιμο της πόλης των εργατών. Κάθε ομάδα ήθελε να έχει το ωραιότερο κατάλυμα, απ' αυτό προήλθαν πολλές φιλονικίες που κατάληξαν και σε αιματηρούς αγώνες. Αυτοί οι αγώνες δεν έπαιρναν τέλος· για τους αρχηγούς αυτό ήταν ένα νέο επιχείρημα ότι ο πύργος από έλλειψη της απαραίτητης συγκέντρωσης έπρεπε να χτιστεί πολύ αργά ή, καλύτερα, μετά από τη γενική συμφωνία ειρήνης. Τον καιρό τους δεν τον περνούσαν όμως μόνο με αγώνες, αλλά στα διαλείμματα εξωραΐζαν την πόλη, και απ' αυτό προέρχονταν νέες ζήλεις και νέοι αγώνες. Έτσι πέρασε ο χρόνος της πρώτης γενιάς, αλλά καμιά από τις επόμενες δεν ήταν διαφορετική, μόνο η τεχνική δεξιότητα μεγάλωνε και μαζί μ' αυτή η μανία για αγώνα. Σ' αυτό προστέθηκε ότι η δεύτερη ή η τρίτη γενιά αναγνώρισε την ανοησία του πύργου μέχρι τον ουρανό, αλλά οι άνθρωποι είχαν ήδη συνδεθεί πολύ μεταξύ τους για να εγκαταλείψουν την πόλη.

Όλοι οι θρύλοι και τα τραγούδια που δημιουργήθηκαν σ' αυτή την πόλη, είναι γεμάτα από την προσδοκία μιας προφητικής μέρας, που η πόλη θα θρυμματιστεί από μια τεράστια γροθιά σε πέντε αλλεπάλληλα χτυπήματα. Γι' αυτό και η πόλη έχει τη γροθιά στο θυρεό.

Καθ' οδόν

... ΟΔΕΥΟΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΑΛΑΣΣΑ

— Η οδός Πειραιώς είναι ο δρόμος που από την Αθήνα οδηγεί στον Πειραιά, από την Πόλη οδηγεί στο Λιμάνι και από το Λιμάνι πίσω στο Άστυ, την Αθήνα.

— Χαραγμένη στο μεγαλύτερο μέρος της πάνω στην αρχαία οδό, παράλληλα με τα μακρά τείχη, εξακολουθεί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα να έχει την ίδια λειτουργία. Να συνδέει την Πόλη και το Λιμάνι της.

Έτσι έχει υποστεί όλη την εξέλιξη τόσο της αστικής όσο και της βιομηχανικής πόλης. Πρωτοβιομηχανική εποχή και η παρακμή της, σύγχρονη Βιομηχανική παραγωγή, βιοτεχνία, οργανωμένη δόμηση, εργατοπόλεις, η αρχαία πόλη, έχουν αφήσει τα ίχνη τους στην πορεία, ίχνη ανάκατα και όμως αναγνώσιμα.

— Σ' αυτόν λοιπόν τον χαοτικό μα και προσδιορισμένο δρόμο, που μπορεί να βρυχάται στους κινητήρες και να οδύρεται κρυφά πίσω από τα ερείπια, να παίζει στις εργατικές πολυκατοικίες στον Ταύρο, να γαλπνέει στη σιωπή των αγαλμάτων στον Κεραμεικό και να ρέει ασφαλικό ποτάμι σε μεταλλική γη στον Κηφισσό, σ' αυτό το δρόμο επιχειρούμε την πανάρχαια πορεία. Από την Πόλη στη Θάλασσα. Περνώντας από καινούργιες υπαίθρους, καινούργιους τόπους, σπέρνοντας σημάδια και σύμβολα, αναζητώντας τα νοήματα των τόπων, επιχειρώντας μια χωροτακτική περιπέτεια, μια τυπολογική διαλεκτική.

— Οδεύουμε. Καινούργιοι μύριοι, και επί της οδού μας παράγουμε τόπο, διαλεγόμαστε και αποτυπώνουμε, ψηλαφούμε την έκταση και τα όρια της παρουσίας και της δράσης μας, στους υλικούς και νοηματικούς τόπους.

— Ας αρχίσουμε λοιπόν την πορεία.

— Γυμνώνοντας και επενδύοντας.

— Σταματώντας ν' αφουγκραστούμε να σκεφτούμε.

— Ανιχνεύοντας τους τόπους.

— Ποιώντας στον χώρο.

— Ας ξεκινήσουμε για μια περιπέτεια ποίησης στην οδό Πειραιώς.

ΟΜΟΝΟΙΑ

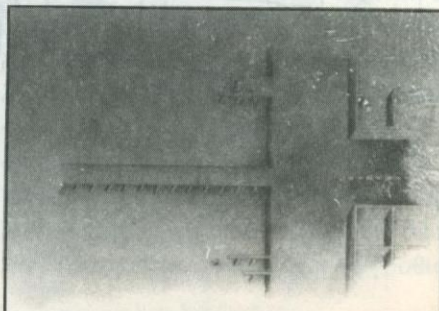
— Η πόλη αναπνέει πριν την εκκίνηση. Η πλατεία, το κενό μέσα στο αστικό πλήρες. Ένας κύκλος μέσα σ' ένα τετράγωνο ζυγιάζεται πάνω σε δυο προοπτικές. Απ' την μια η Αθηνάς, στο τέλος της, το αρχαίο κτιστό, η μνήμη ο Παρθενώνας. Απ' την άλλη ο δρόμος προς τον Πειραιά, η επιθυμία της θάλασσας, στο βάθος του δρόμου ο δείκτης, το όριο, οι καμινάδες στο Γκάζι.

— Στο κέντρο το συντριβάνι ισορροπεί. Η επιθυμία του νερού οργανωμένη σε στήλη. Αυτό που ξεκινάμε να βρούμε, το έχουμε ήδη πίσω μας. Υδάτινη στήλη σε γιγνο κύκλο. Ο Ποσειδώνας κτύπησε με την τρίαινα και ανέβλησε νερό. Πριν ξεκινήσουμε ακόμα έχουμε υπομιαστεί το τέλος της πορείας.

— Οδεύουμε. Έξω από την πυκνότητα της πόλης, έξω από τα κτηριακά τείχη στις πλευρές του δρόμου. Για να φτάσουμε στο όριο. Ιερά Οδός.

Γκάζι

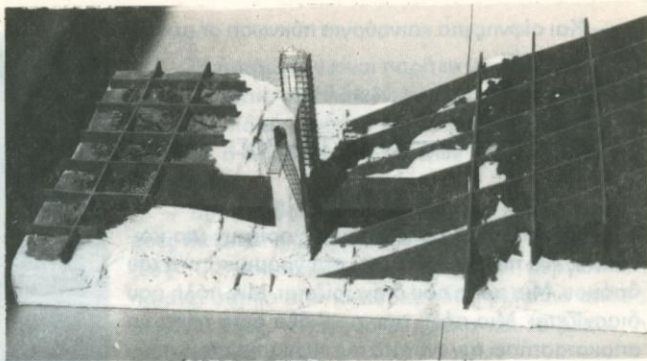
Λιμάνι

«...ω χθόνιαι θεαί, σώμα τ' ανίκατου θηρός

κατεύχομαι εν καθαρώ θήναι
ορμώνενω νεφτέρας τω ξένω....»

ΣΟΦΟΚΛΗΣ «ΟΙΔΙΠΟΔΑΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ»

«Του κάτω κόσμου θεές και ακίνητο τέρας

δώσε να βρει καθαρό από μπόδια
το δρόμο που ο ξένος ξεκινά....»

ΣΟΦΟΚΛΗΣ «ΟΙΔΙΠΟΔΑΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ» μετ. Γρηγόρη

Το παρατηρητήριο πάνω στην ΠΥΛΗ δεν είναι παρά η τελευταία μας ευκαιρία. Ατενίζουμε αυτό που αφήνουμε πίσω μας. Υπογιαζόμαστε αυτό που θα βρούμε μπροστά μας.

— Οδεύουμε.

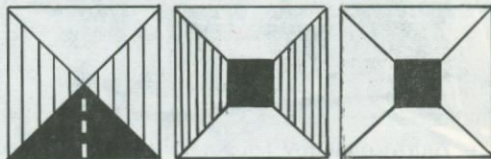

— Μπροστά μας η αρχαία πόλη αναδύεται από τα βάθη της πάνω στα υπολείματά της, πάνω στα ταφικά της λείψανα, η καινούρια πόλη γεννιέται.

— Μέσα από τους γύθιους της γης και την σιωπή των αγαλμάτων, στην απέναντι μεριά της τάφρου προβάλλει το πρώτο εργοστάσιο. Το Γκάζι. Αυτό που κάποτε ήταν η έξοδος από την πόλη στο φυσικό δεν είναι παρά η έξοδος στο βιομηχανικό που είναι το καινούργιο «φυσικό» σε σχέση με την πόλη.

— Διασχίζουμε το κενό, πραγματώνουμε την έξοδο, αναγνωρίζουμε το κτιστό της σύμβολο, το κτιστό της μέσον. Οριοθετούμε το μέσα και το έξω, διαχωρίζουμε την διπλή υπόσταση της πόλης με μια ΠΥΛΗ. Το μέσα και το έξω, το αστικό και το Βιομηχανικό.

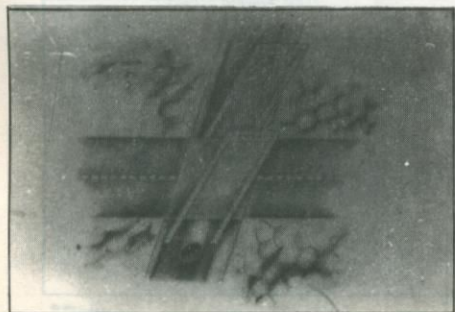
Βηματίζοντας πάνω από τα αρχαία ερείπια οδεύουμε σ' έναν καινούργιο μεταλλικό κόσμο.

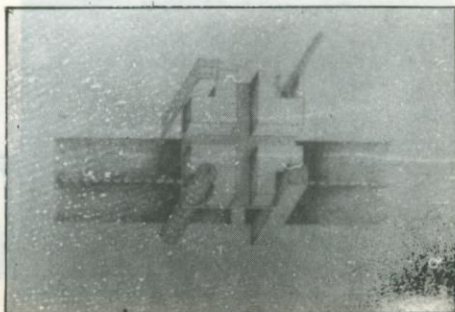
— Στοιχεία ορθογώνια σημαδεύουν με το ύψος τους τον ορίζοντα. Οι καμινάδες στις πλευρές του δρόμου. Γραμμές ανυγούμενες, κτιστό ανατεταγμένο, επαναλαμβανόμενο. Η πυκνότητα ορίζει κάθε φορά έναν καινούργιο τόπο. Οι κολώνες του ηλεκτρικού διατεταγμένες ομοιόμορφα. Η επανάληψή τους ορίζει το μέτρο της πορείας.

— Η πορεία λοιπόν ωθείται, πλέει και σύρεται μέσα από υψήκορμα σημεία. Η ταχύτητα ισοπεδώνει τον ξεχωριστό συμβολισμό. Αυτό που αποτυπώνεται δεν είναι πια ο συμβολισμός αλλά η παρουσία.

— Οδεύουμε.

Ποταμί

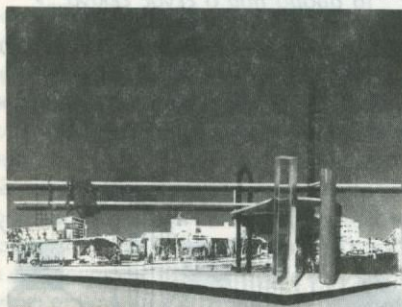
Ταχυρά

— Και αίφνης μια καινούργια πύκνωση σημαδεύει την πορεία.

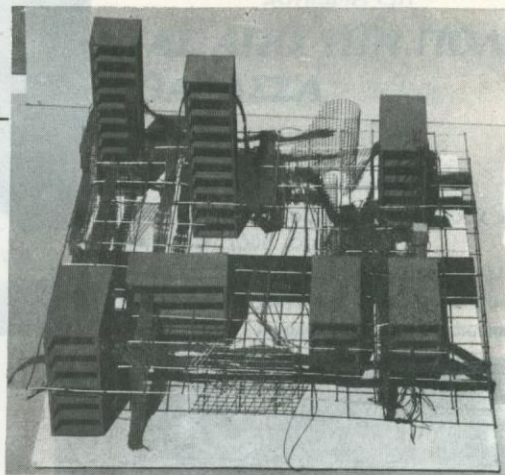
ΤΑΥΡΟΣ

— Οι εργατικές πολυκατοικίες ορίζουν μια κοινότητα, ένα περίκεντρο πάνω στη γραμμικότητα του δρόμου. Μια πόλη που διαχωρίζεται. Μια πόλη που διασχίζεται. Μια πόλη που παρ' όλα αυτά τείνει να αποκαταστήσει την ενότητά της. Φανάρια σταματούν την κίνηση του δρόμου για να αποκαταστήσουν την επικοινωνία ανάμεσα στα δυο μέρη. Παράθυρα ανοίγουν, οπτικά δίκτυα συνδέουν την μοναχική διάταξη των δεκαόροφων και εξαόροφων κτιρίων.

— Διασχίζουμε τον Ταύρο, κάτω και διαμέσου της υπέργειας πόλης. Μιας χωροκατασκευής που δεν είναι παρά το σύμβολο και ταυτόχρονα η πραγμάτωση της υπάρχουσας επικοινωνιακής επιθυμίας. Η εκφρασμένη σε τρισδιάστατο χώρο τάση για την αποκατάσταση της ενότητας, της ολότητας της πόλης, πάνω από τα γραμμικά κενά, τις γραμμικές πληγές που η ίδια ανοίγει.

— Οδεύουμε. Ωθούμαστε συνεχώς προς το νότο. Μέσα από τον χαραγμένο δρόμο που λιώνει κάτω από τον ήλιο. Μπροστά μας ο Πύργος του λιμανιού πίσω η Ακροπολη. Και μεις μαζί με τα φορτηγά, τους ήχους των μηχανών, τη σκόνη πορευόμαστε προς τη θάλασσα.

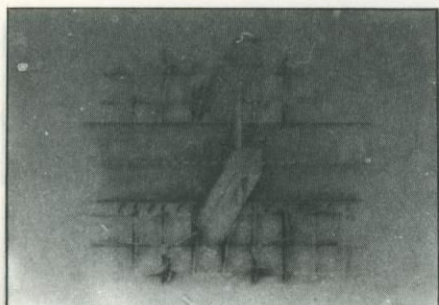
ΚΗΦΙΣΣΟΣ *

— Στην άκρη του ποταμού σταματάμε. Ανασαίνουμε. Διασχίσαμε μεταλλικά λιβάδια, ελαιώδεις νερόλακους, πέτρινα δένδρα, πνιγρές οσμές. Προσπεράσαμε βιαστικοί εμείς, γκρίζες πέτρες και σκοτισμένα μαυρισμένα τζάμια, πίσω απ' τα οποία μηχανικές κοσμογονίες συντελούνται. Ακολουθήσαμε τη ροή αυτού του τροχοφόρου ρεύματος που απορροφημένου από την ευθεία κυλά συνεχώς μπροστά. Και τώρα να. Στην άκρη του ποταμού σταματάμε. Να συναντήσουμε επιτέλους το ποτάμι.

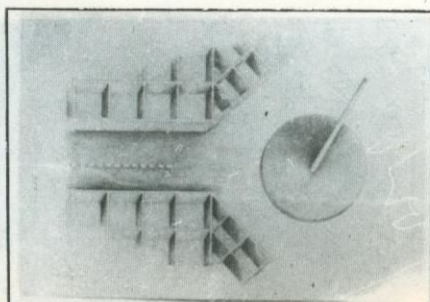
Όμως:

«Εδώ δεν έχει νερό παρά μονάχα βράχια
βράχια χωρίς νερό, κι ο άμμος του δρόμου
του δρόμου που ξετυλίγεται στα βουνά
που είναι βραχόβουνα χωρίς νερό:
Αν είχε νερό εδώ πέρα—θα στεκόμασταν να πούμε.
Μέσα στα βράχια πώς να σταθούμε πώς να στοχα-
στούμε»

T.S. ELLIOT

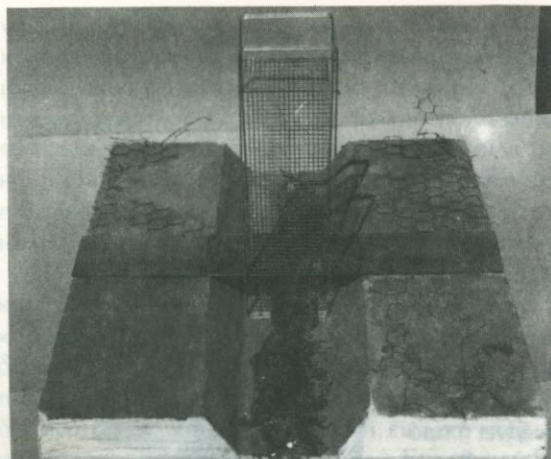

Κεραμικός

Όμοια

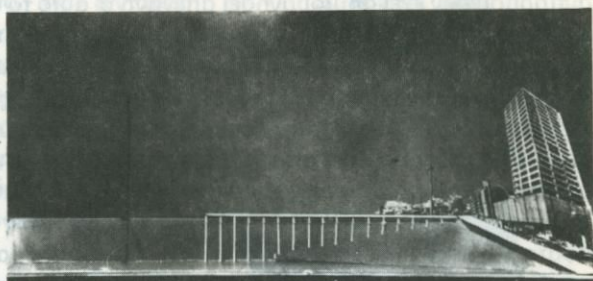

— Το ποτάμι δεν είναι παρά τα μέταλλα των λιβαδιών, τα έλαια των λάκων, οι πέτρες των δένδρων. Δεν είναι παρά η οδύνη και το αγκομαχητό των πιστονιών, ο βούρκος των αγωγών και οι σωροί των ρινισμάτων.

— Στη συμβολή τους, ο δρόμος και το ποτάμι, ροές βιομηχανικές και οι δυό, εκτινάσσονται. Η σύζευξη οντοποιείται. Η συνάντηση πυργώνεται, παίρνει σάρκα από τη σάρκα τους, μέταλλο από το μέταλλό τους, γίνεται το σύμβολο και το μέσον, η πραγμάτωσή τους.

— Διασχίζουμε την ΓΕΦΥΡΑ

ΛΙΜΑΝΙ

— Οδεύουμε. Κάτω από τα πόδια μας ο δρόμος μικραίνει. Μπαίνουμε στο Λιμάνι.

— Νάτο λοιπόν το περιπόδητο όριο. Νάτος ο σκοπός αυτής της πορείας.

— Η θάλασσα, η θάλασσα, η επιθυμία και η προσμονή, η ανακούφιση και το όνειρο.

— Η θάλασσα, η θάλασσα, η πρόκληση, η αδημονία, το φράγμα και η πύλη.

Παρασυρμαστε απο την επιθυμια να την ορισουμε, να την σημαδεγουμε.

— Προχωράμε το γήινο όριο πάνω σ' αυτή τη μεγάλη μητέρα.

— Σε πασάλους σπίνουμε τις τεχνητές γαίες. Προχωράμε, κι όλο προχωράμε, να την υποτάξουμε, να την ορίσουμε.

— Το να επιπλέουμε δεν είναι παρά η υποταγή στο νόμο της. Δεν μας αρκεί.

— Προχωράμε, να την τεμαχίσουμε, να μεταφέρουμε αυτό που ελέγχουμε εκεί. Πάνω στους γήινους πασάλους υγώνουμε θαλασσινά κτίρια.

— Στην άκρη όμως της ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ το αποτέλεσμα είναι το ίδιο. Η θάλασσα παραμένει προκλητική και ανυπότακτη, έτοιμη για το «καλό ταξίδι».

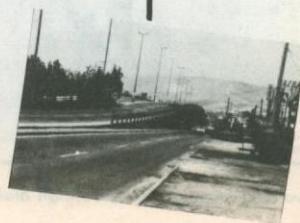
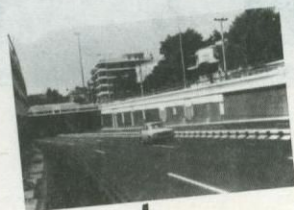

ΠΕΡΙ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ (ΓΕΝΙΚΑ)

Μια σημαντική μεταμόρφωση συμβαίνει στο τοπίο της μητρόπολης Αθήνας, ολοκληρώνοντας το στήσιμο καινούργιων υψιδίων στο μωσαϊκό της πόλης: μιλάμε για τις φαρδιές λεωφόρους και τους ανισόπεδους κόμβους που έχουν γίνει ή πρόκειται να γίνουν. Καμιά πολιτική, οικολογική ή έστω αισθητική αντίρρηση δεν έχει δημιουργηθεί απέναντι σ' αυτό το γεγονός. Αντίθετα, η ενοχή των μικροαστών για την «αναρχία» των δρόμων (φαινόμενο που το δημιούργησε η ίδια η συγκέντρωσή τους) διοικεί την πόλη σαν επιθυμία νοικοκυρέματος **και** της κυκλοφορίας. Η λογική της εξοικονόμησης χρόνου μετακινήσεων επεκτείνεται μέσα στον ολοκληρωμένο ιστό της πόλης σε βάρος της διεκδίκησης χώρων (κάποτε ζωτικών) και μονάχα οι οριακές περιπτώσεις (όπως παλιότερα η Ιερά Οδός και πρόσφατα η Γ. Παπανδρέου) ξεσηκώνουν – αποσπασματικές – αντιδράσεις. Αντιδράσεις που κινδυνεύουν όμως να είναι λειψές αφού η έννοια της «ποιότητας στη ζωή» ισορροπεί επικίνδυνα ανάμεσα στην υπεράσπιση του πράσινου και την υπεράσπιση της «βιασύνης». Ανάμεσα σ' αυτά τα δύο, ανάμεσα δηλαδή σε μια ελλειμματική και συχνά ανακλαστική οικολογική διεκδίκηση (που υπερασπίζεται πιο εύκολα το φυσικό από ότι το ήδη πραγματοποιημένο αστικό απέναντι στην καταστροφή του) και σε μια μικροαστική αντίληψη για την άνεση, μένει συχνά ελάχιστος χώρος για ριζοσπαστικές απόψεις και ενέργειες.

Χρειάζεται λοιπόν να θυμηθούμε ορισμένα πράγματα σχετικά με την οικονομία της κυκλοφορίας μέσα και γύρω από την πόλη. Και πρώτα - πρώτα: αυτό που βιώνεται σαν κυκλοφοριακό άγχος είναι το ιδιωτικό αντίτιμο της ζημιάς σε χρόνο κυκλοφορίας για το καθεστώς της εργασίας. Γιατί ο χρόνος μετακίνησης των ανθρώπων σε μια εμπορευματική κοινωνία είναι για το κεφάλαιο οικονομικό μέγεθος και προβάλλεται σαν **αξία** για την ιδεολογία του. Μια σειρά τεχνικές απασχολούνται με την βελτίωση της αποδοτικότητας του χρόνου, και το καταστάλαγμα (σαν τσιτάτο): «ο χρόνος είναι χρήμα» πιστοποιεί πως η σπατάλη του πρώτου είναι αναπόφευκτα σπατάλη του δεύτερου.

Η ρύθμιση της κυκλοφορίας στην πόλη, είναι γι' αυτό κίνηση με πολύ σημαντικότερους στόχους από την θεραπεία του κυκλοφοριακού άγχους των πολιτών. Κι αν ο εξορδολογισμός της οικονομίας, και η επέκταση των όρων του εκλαμβάνεται από τους πολίτες σαν «ανακούφιση», αυτό δεν μπορεί παρά

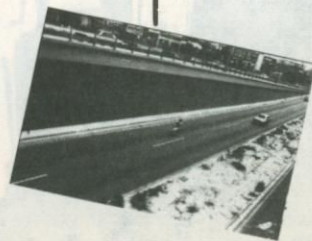
να είναι η ένδειξη του μέτρου στο οποίο ταυτίζουν τα προσωπικά τους συμφέροντα με εκείνα των κυριάρχων οικονομικών και ιδεολογικών μηχανισμών, δείγμα της κλίμακας αξιών και των ιεραρχήσεων που έχουν κάνει. Σε μια πόλη όπως η Αθήνα, πόλη κατ'εξοχήν σπάταλη κυκλοφοριακά και γι' αυτό κοινωνικά, η αποδοχή της δυσλειτουργίας των οδικών δικτύων είναι η θεωρητική προϋπόθεση αλλά και η πρακτική απόδειξη της ιδεολογικής ηγεμονίας της αρχής του κέρδους.

Παρ' όλο όμως που η λογική αυτή είναι αρκετά πειστική και δραστική σαν σύλληψη, η εφαρμογή της στην ήδη σφικτοκισμένη Αθήνα δεν μπορεί παρά να είναι περιπτωσιακή, σχεδόν χειρουργική. Πράγμα που βέβαια δεν είναι παρήγορο γιατί οι πρακτικές δυσκολίες στην εγκαθίδρυση μιας ιδεολογίας δεν αναιρούν την ύπαρξή της. Έτσι, ενώ στο «πραγματικό» επίπεδο της κυκλοφορίας οι ρυθμίσεις λειτουργούν διορθωτικά, εκεί που δρουν ριζικά είναι στην - μέσα - από - τις - αλλαγές - στην - πόλη διαμόρφωση μιας ορισμένης (αστικής και εκσυγχρονιστικής) ηθικής. Μιας ηθικής που άλλοτε με την πειθώ της «αναγκαιότητας» και άλλοτε με την απειλή του «γενικού συμφέροντος του λαού» υπονομεύει τις οποιεσδήποτε αντιστάσεις. Γιατί πολύ περισσότερο από την περιφερειακή κυκλοφοριακή τάξη των υπερτοπικών δικτύων, εγκαθιδρύεται μια υπερτοπική κοινωνική αντίληψη, με άλλα λόγια οργανώνεται η επέκταση του κράτους στην κοινωνία.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ

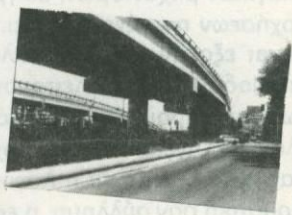
Είναι απαραίτητο λοιπόν, αν εννοούμε την ρύθμιση της κυκλοφορίας και σαν το στον χώρο αποτύπωμα μιας υπό διαμόρφωση ιδεολογίας, και σαν σχέση ανάμεσα στο πραγματικό αστικό πεδίο και στην επιβαλλόμενη λειτουργική του τροποποίηση (με ενδιάμεσους τους πολίτες και τους δεσμούς), να παρατηρήσουμε τα (ίσως προσωρινά) όρια της και της αντιφάσεις που παράγει: για παράδειγμα όλα τα ταχέως κινούμενα στους περιφερειακούς δρόμους σφηνώνουν στα κεντρικά σημεία της πόλης, όπως π.χ. στα χαυτεία. Η η βελτίωση των κυκλοφοριακών συνθηκών προκαλεί (παρά εμποδίζει) στην αύξηση των υπό κίνηση αυτοκινήτων, οπότε σημειώνετε X. Ή ακόμα, μια απεργία των λεωφορείων και των τρόλλεϋ, αναγκάζει το κράτος να άρει τις απαγορεύσεις, τους δακτύλιους κ.λπ., παραδίδοντας το κέντρο της πόλης εκεί όπου ανήκει: στο κομφούζιο.

Ίσως κάποιοι παρατηρήσουν πως παρόμοιες περιπτώσεις δείχνουν απλώς ότι οι πολεοδόμοι και οι παρόμοιοι τεχνικοί πρέπει να κάνουν πολλά ακόμα για να ανακουφίσουν την ζωή μας. Επιπλέον μερικοί ρωμαντικοί θα θεωρήσουν επαναστατική πρόταση την πεζοδρόμηση του κέντρου και την βελτίωση των μέσων μαζικής συγκοινωνίας. Αλλά είναι μονάχα η προσωρινή πρακτική αδυναμία του εξορθολογισμού που κάνει τέτοιες σκέψεις να ηχούν επαναστατικές, και είναι αυτές με την σειρά τους που τροφοδοτούν την ιδεολογία του εκσυγχρο-

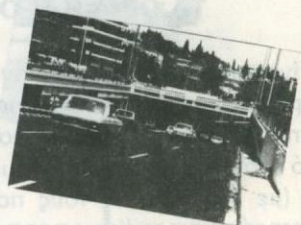
σμού (και όχι μόνο της κυκλοφορίας) δυναμώνοντας το συνολικό της πλέγμα. Γιατί η πραγματικά εκτός — του — νόμου στάση έρχεται από την Κηφισιάς κάθε δεύτερη Κυριακή όπου 80.000 μπουτλιαρισμένοι θυσιάζουν (κατά την ηθική της αποδοτικότητας) τον χρόνο τους μετατρέποντας την κυκλοφοριακή σύγχυση σε ένα ατέλειωτο παιχνίδι. Η πλευρά της διασκέδασης (έστω επειδή είναι Κυριακή) εκδηλώνεται όπως της αξίζει, σπληνική εξαιρετικά για την νίκη της ομάδας, αντιπαγωγική και σπάταλη. Ίσως πρόκειται για εκτόνωση, αλλά όχι μόνο· πρόκειται και για υπόγεια απαλλοτρίωση του χαμένου χρόνου και των χαμένων δρόμων.

Μοιάζει λοιπόν φανερό πως η ηθική της τάξης (συνώνυμη της κυκλοφοριακής διευθέτησης) είναι η αιτία και το αποτέλεσμα της αλλοτρίωσης του χρόνου, του μοιράσματός του σε ανταγωνιστικές φέτες εργασίας και μετακίνησης, της εμπλοκής του και του χειρισμού του από την οικονομία. Καθώς όλο και λιγότερες κινήσεις γίνονται με τρόπους και σε τόπους **ευχαρίστησης** χρειάζονται γρηγορότεροι δρόμοι και η **φетиχιστική ευχαρίστηση** της ταχύτητας. Και αντίστροφα: λωρίδες κυκλοφορίας που δεν τέμνονται εξασφαλίζουν σαν ταινίες μεταφορών την απρόσκοπτη άφιξη του εμπορεύματος επιβάτη. Το παιχνίδι στον δρόμο, το «ταξίδι» είναι νοσταλγία και ούτε καν.

Όμως... όμως η «αρχαία» Ομόνοια και η «τритоκοσμική» Αθηνάς, στο κέντρο της περιτοιχισμένης από κυκλοφοριακούς δακτύλιους πόλης (άλλα εξώ (ακόμα) από τα τείχη του σιγυρίσματος) προσφέρονται πάντα για περιπέτειες — είναι εκεί που οι τεχνικοί της εξουσίας ποτέ δεν πατάνε και οι βιαστικοί ασφυκτούν. Αλλά πρόκειται φυσικά για «υπολλείματα». Και γι' αυτό εκείνοι που διεκδικούν τους δρόμους της πόλης για απόλαυση και όχι για απόδοση πρέπει πολύ περισσότερο να υπερασπιστούν από τα πάρκα και τ' αγκέπτο της αναγκής. Η αντίσταση στην ιδεολογία του «χρήσιμου χρόνου», του «χρόνου · χρήματος», αυτή και μόνο αυτή θα εμπλουτίσει και θα δυναμώσει τα δικαιώματά μας, και σαν ένα από αυτά το δικαίωμά μας στις πόλεις...

Γ. Αναγνωστόπουλος

ΟΛΑ ΤΑ ΤΕΥΧΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΗΣ ΠΟΛΗΣ

ΑΠΟ 1 ΕΩΣ ΚΑΙ 8
ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΒΡΕΙΤΕ ΜΑΖΙ
ΔΕΜΕΝΑ ΣΕ ΧΑΡΤΟΔΕΤΟ ΤΟΜΟ
(ΣΕ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΟ ΑΡΙΘΜΟ
ΑΝΤΙΤΥΠΩΝ)

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ:

ΠΑΡΑ ΠΕΝΤΕ
ΣΤΟΥΝΤΙΟ
ΠΡΩΤΟΠΟΡΕΙΑ
Η ΣΤΟ ΤΗΛΕΦΩΝΟ
3618802

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...
...the ... of the ...

